

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Pracoviště Orální historie – soudobé dějiny

Bc. Klára Daňková

**Mezinárodní den žen v paměti
jedné rodiny**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Jana Wohlmuth Markupová

Praha 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 25. června 2019

Bc. Klára Daňková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí práce Mgr. Janě Wohlmuth Markupové za její cenné rady a pozitivní přístup, který mi dodával motivaci k další práci i v náročnějších chvílích. A obrovský dík patří všem narátorkám, které se ochotně zapojily do realizace této práce, poskytly mi rozhovory a sdílely se mnou své životní zkušenosti. Bez nich by tato práce nikdy nevznikla, neboť ony tvoří její srdce.

Obsah

Úvod.....	6
1 Teorie a metodologie výzkumu.....	8
1.1 Rodinná paměť v kvalitativním výzkumu	8
1.2 Výzkumné otázky	12
1.3 Metodologie orální historie	14
1.3.1 Příprava projektu a etické aspekty výzkumu	16
1.3.2 Oslovení narátorek a průběh rozhovorů.....	19
1.4 Shrnutí	24
2 Mezinárodní den žen: jeho historický vývoj a dosavadní chápání	25
2.1 MDŽ a jeho historický vývoj.....	25
2.1.1 Den matek a jeho vznik.....	25
2.1.2 Vznik a vývoj MDŽ na světové scéně	26
2.1.3 Svátky žen v Československu	27
2.2 Karafiát všem ženám „nové spravedlivé společnosti“	30
2.2.1 Československý svaz žen jako garant oslav MDŽ.....	30
2.2.2 Průběh oslav MDŽ v letech 1948-1989	31
2.2.3 MDŽ jako pocta pracujícím ženám.....	35
2.2.4 Vzpomínky na MDŽ v dosavadních orálněhistorických rozhovorech	40
2.3 Shrnutí	45
3 MDŽ očima narátorek – analýza a interpretace získaných pramenů	47
3.1 Vzpomínky na socialismus aneb kolektivní MDŽ	47
3.1.1 Efekt propagandy 50. let v paměti narátorek	47
3.1.2 Oslavy MDŽ na pracovištích	49
3.1.3 Otisk oficiálních oslav MDŽ do partnerského života	52
3.1.4 MDŽ za školní lavicí	54

3.1.5	Shrnutí.....	55
3.2	MDŽ, svátek matek a jejich komplementarita.....	56
3.3	Vznik, vývoj a hodnota rodinné tradice.....	61
3.3.1	Příběh, který se traduje	61
3.3.2	Rekonstrukce událostí a časová osa	64
3.3.3	Motivace k oslavám a hodnota rodinné tradice	70
3.3.4	Shrnutí.....	76
3.4	O smyslu a významu Mezinárodního dne žen.....	77
4	Závěr	84
5	Použité prameny a literatura	86

Abstrakt

Práce se bude zabývat pohledem na oslavu Mezinárodního dne žen – svátku, jehož dnešní vnímání silně ovlivnila jeho zřetelná ideologizace před rokem 1989. Práce bude reflektovat jeho vnímání očima žen tří generací jedné rodiny. Stěžejní část práce se zaměří na analýzu kolektivní paměti a rodinného vzpomínání na konkrétní událost v jedné rodině vzhledem ke generačním rozdílům.

Abstract

This thesis will focus on the International Women's Day celebration - a holiday whose present perception is strongly influenced by distinct ideology before 1989. The thesis will reflect its perception by the views of three generations of one family. The main part of the work will focus on the analysis of collective memory and family recollection of a particular event in a specific family due to generational differences.

***Klíčová slova:** Mezinárodní den žen, MDŽ, rodinná paměť, orální historie*

***Key words:** International Women's Day, IWD, family memory, oral history*

Úvod

Svátek Mezinárodního dne žen¹ vzbuzuje emoce. Některé jsou pozitivní, jiné negativní, ale každoročně pozoruji v naší společnosti v období kolem 8. března nespočet komentářů na téma tohoto dne, který je pro naši historii významný v každém ohledu. Pro mne osobně je MDŽ vzhledem k hodnotám, na kterých jsem vyrůstala, kromě Vánoc a narozenin jeden z významných rodinných dní v roce, na který se opravdu těším. Velký dík tomu patří mé rodině, která tento „ženský svátek“ vzala za svůj a – neváhám použít pojem tradičně – již několik let (má paměť napočítala přibližně 15)² zařadila termín 8. března k rodinnému setkávání, na kterém se scházejí jen a pouze ženy. Jedná se o oslavu v pravém slova smyslu, zahrnuje totiž dárky, dobré jídlo a pití, a především dobrou náladu.

Téma MDŽ pro mne bylo zajímavým už několik let před vznikem této práce, protože nálepku komunistického svátku jsem vnímala i s přihlédnutím k historickému původu MDŽ jako neoprávněně dehonestující. Proto jsem svůj první záměr své závěrečné práce směřovala k základní otázce – proč tomu tak je a čím si svou negativní stopu tento svátek zasloužil. Při zpracovávání jsem však dospěla k závěrům, že téma je natolik široké a obtížně uchopitelné jen pro jednu diplomovou práci, a tak jsem svůj záměr překlopila zpět ke své rodině, která mne pro výběr tématu inspirovala původně, na začátku. Jak vnímají svátek MDŽ a jeho slavení ženy v jedné rodině? Jaký je příběh jedné konkrétní rodiny, pro kterou 8. březen není jen obyčejným dnem v kalendáři?

Rozhodla jsem se udělat touto prací malou sondu do historie vlastní rodiny a zjistit nejen informace o vzniku naší malé tradice, ale využít to jako jedinečnou příležitost a třeba i objevit střípky rodinné paměti, na které se vlivem každodennosti postupně zapomíná anebo se prostě jen nepředává. To vše na pozadí velkého svátku, který hraje významnou roli v naší historii.

Po stanovení hlavního cíle, respektive výzkumných otázek v první kapitole se práce bude zabývat nejprve teoretickým zakotvením, a pak hlavně rodinnou pamětí a jejími specifiky. Dále bude tato kapitola zaměřená na zvolené metody pro zpracování tématu a představí přípravu a pak samostatnou realizaci výzkumu. Tím, že cílovou

¹ Dále budu často používat zkratku MDŽ, která je i v titulu této diplomové práce.

² Ačkoliv jsem díky zpracování této práce zjistila, že to bylo mnohem více, zde v úvodu zanechávám svou původní domněnku, se kterou jsem začala téma zpracovávat.

skupinou je jedna rodina, která je dokonce mou vlastní, nebude orálněhistorický výzkum snadnou záležitostí a nese si sebou i etické otázky, a proto se na ně pokusím odpovědět v jedné z podkapitol a zakomponuji zde i své nově nabyté zkušenosti s prací z pozice „insidera“.

Pro lepší vhléd do zkoumané problematiky výzkumu považuji za důležité představit ve zkratce historický vývoj Mezinárodního dne žen, zachytit jeho proměny v čase a představit alespoň náznakem jeho percepce ve společnosti na základě dostupných zdrojů. Považuji to také za důležitou oporu pro pochopení toho, jak a proč se svátek zapsal do životních příběhů narátorek, které tvoří klíčové postavy stěžejní kapitoly. Mezinárodnímu dni žen je tedy věnována druhá kapitola této práce.

Hlavní část práce zpracovaná v kapitole s číslem 3 bude zasvěcena realizovanému výzkumu za využití metod orální historie, a na to navázané analýze a interpretacím zjištěných informací ze života narátorek. Bude se věnovat vzpomínkám narátorek na Mezinárodní den žen a jeho oslavám ve společnosti, a zároveň jej bude porovnávat s jejich vnímáním svátku matek. Dalším dílčím tématem bude vlastní rodinná tradice, její počátky a motivace k jejímu založení a udržování v dlouhodobém horizontu. V této části práce se budu snažit odkrýt vnitřní souvislosti dějin svátku MDŽ na pozadí velkých dějin v porovnání s malými dějinami v prostředí rodiny a zároveň vlastní, rodinnou historii.

Tato práce bude zakončena kratší úvahou o významu a smyslu Mezinárodního dne žen, která bude navázána na zjištěné skutečnosti v průběhu realizace této práce a jejich zhodnocení.

1 Teorie a metodologie výzkumu

Pro zvolení vhodného metodologického přístupu jsem se inspirovala ve výzkumech rodinné paměti a klíčovou literaturou pro mne jsou dvě publikace: *Rodina a její paměť v nás ve světle třígeneračních vyprávění* od autorek Radmily Švaříčkové-Slabákové a Ireny Sobotkové³, a dále kniha „*Můj děda nebyl nácek*“: *nacismus a holocaust v rodinné paměti* kolektivu autorů Haralda Welzera, Sabine Mollerové, Karoline Tschuggnallové⁴. Dle dostupných studií je nejčastějším modelem pro kvalitativní výzkum transmise vzpomínek tří generací (prarodič, rodič a dospělé dítě). Tento postup zvolily i dvě zmíněné publikace, a tak tento model budu respektovat i při přípravě této práce. Základním vědeckým přístupem v této práci bude orální historie, která mi pomůže odhalit konkrétní rodinné příběhy a díky jejich interpretaci a zasazení do kontextu (nejen historického) poznat a lépe pochopit jejich smysl.

1.1 Rodinná paměť v kvalitativním výzkumu

Ústředním bodem mé diplomové práce je jedna konkrétní rodina. Proto, než se dostaneme k samotné podstatě, je potřeba si představit hlavní principy rodinné paměti, jejíž specifika je potřeba během výzkumu zohlednit. Halbwachs analyzuje sociální základy paměti ve čtyřech rovinách: na úrovni rodiny, sociálních tříd, globální společnosti a náboženských společenství.⁵ Pro tuto práci je klíčové pojetí rodinné paměti jako jednoho ze základních rámců paměti neobvyklého psychologického a sociálně-historického významu, jenž těsně souvisí s rodinnou identitou a rodinnou funkčností.⁶

I když je teoretické vymezení rodinné paměti poměrně komplikované, je zřejmé, že se jedná o paměťový systém, ve kterém se prolíná individuální paměť s pamětí

³ Švaříčková-Slabáková, Radmila a Sobotková, Irena. *Rodina a její paměť v nás ve světle třígeneračních vyprávění*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2018. 318 stran.

⁴ Welzer, Harald, Moller, Sabine a Tschuggnall, Karoline. „*Můj děda nebyl nácek*“: *nacismus a holocaust v rodinné paměti*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2010. 207 stran.

⁵ Šubrt, Jiří a Preiferová, Štěpánka: *Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání*. *Historická sociologie – časopis pro historické sociální vědy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2010, č. 1, s. 14.

⁶ Halbwachs, 1994. Citováno dle Švaříčková-Slabáková, Radmila a Sobotková, Irena. *Rodina a její paměť v nás ve světle třígeneračních vyprávění*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2018, s. 11.

kolektivní.⁷ Podle Halbwachse je i individuální paměť sociálním fenoménem, protože individuální jsou pouze vjemy. Vzpomínky (i osobní povahy) mají svůj původ v myšlení skupiny, v komunikaci a interakci, které v jejím rámci probíhají.⁸ Ten, kdo má účast na kolektivní paměti, tím osvědčuje svoji skupinovou příslušnost. Když vzpomínáme, rekonstruujeme minulost mimo jiné na základě vzpomínek ostatních členů skupiny.⁹ A tak je individuální paměť formována a strukturována v rámci sociálního procesu (např. v rodině) a zároveň se vztahuje k celospolečenské paměti – je formována historickým vědomím a na druhou stranu je kolektivní paměť formována tou individuální zase nazpět. Rodinná paměť jako dílčí součást pak poskytuje každému členu rodiny interpretační rámec pro porozumění a začlenění událostí do vlastního příběhu. Velký vliv na to má rodinné prostředí a to, jak se v rodině o minulosti mluví.¹⁰

K charakteristickým rysům paměti patří selektivita. Obsahy, které jsou v lidské paměti uloženy, nemají konstantní, neměnnou povahu, nýbrž naopak jsou nestálé a v průběhu času se proměňují.¹¹ Ve vztahu k rodinné paměti to může znamenat například, že si všichni zúčastnění rodinné sešlosti nepamatují to stejné, nebo že každý z rodiny nemusí vyznávat stejné hodnoty zděděné po předcích.

Stejně tak můžeme konstatovat, že rodinná paměť se nerovná „rodinnému archivu“, který se nemění. Halbwachs přisuzuje kolektivní paměti schopnost neustálé rekonstrukce, tedy kontinuální reaktualizace referenčních rámců podle momentální situace.¹² Rodinná paměť je neustálý proces vyjednávání a přetváření minulosti tak, aby dával rodině smysl a význam v současnosti.¹³ Pro paměť je také charakteristické vytěšňování nepříjemných zkušeností a zážitků; k typickým jevům patří eliminace určitých témat, ale např. i přepisování individuálních biografí, vytváření nových mýtů

⁷ Švaříčková-Slabáková, Radmila a Sobotková, Irena. *Rodina a její paměť v nás ve světle třígeneračních vyprávění*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2018, s. 12

⁸ Šubrt, Jiří a Preiferová, Štěpánka: *Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání. Historická sociologie – časopis pro historické sociální vědy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2010, č. 1, s. 14.

⁹ Tamtéž, s. 14.

¹⁰ Švaříčková-Slabáková, Radmila a Sobotková, Irena. *Rodina a její paměť v nás ve světle třígeneračních vyprávění*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2018, s. 12-13.

¹¹ Šubrt, Jiří a Preiferová, Štěpánka: *Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání. Historická sociologie – časopis pro historické sociální vědy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2010, č. 1, s. 25.

¹² Halbwachs 1994: 279, Citováno dle Šubrt, Jiří a Preiferová, Štěpánka: *Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání. Historická sociologie – časopis pro historické sociální vědy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2010, č. 1, s. 15.

¹³ Švaříčková-Slabáková, Radmila a Sobotková, Irena. *Rodina a její paměť v nás ve světle třígeneračních vyprávění*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2018, s. 11-12.

nebo ožívování starých ran.¹⁴ Tento proces posiluje, nebo naopak upozadňuje rodinné příběhy v jejich předávání z generace na generaci. Svou roli hrají i různé upomínkové předměty včetně audiovizuálních materiálů (např. fotografií). K přenosu rodinné minulosti na další generace pak slouží tradice či jiné formy ritualizovaných činností.¹⁵

V návaznosti na to se nabízí otázka, co vše jsme schopni o rodinné minulosti zjistit a jak moc nám v tom pomáhá či to vytěsňuje rodinná paměť. Z průzkumu NMS Market Research realizovaného pro neziskovou organizaci Post Bellum v roce 2016 vyplývá, že 86 % Čechů si myslí, že je důležité poznat své kořeny a 58 % si o událostech rodinné historie povídá. 44 % si informace o rodině zjišťuje¹⁶ a přibližně každý osmý Čech je z rodiny, kde někdo zpracovává rodokmen¹⁷. Ve výzkumu zaměřeném na rodinnou minulost si autorky Švaříčková-Slabáková a Svobodová potvrdily, že pro někoho znamená rodinná minulost rodokmen, pro jiné zase naopak vyprávění v rodinách. Vyprávění však obecně mělo u jednotlivých participantů výzkumu větší váhu, a to s jednoduchým vysvětlením – sebelépe vymalovaný rodinný strom sahající třeba i do 17. století je sice atraktivním artefaktem, avšak pouhá jména s daty nemusí členům rodiny nic říkat. Účastníci výzkumu s vypracovaným rodokmenem potvrdovali, že jeho největší hodnotu spatřují nikoliv ve zjištěných nacionále svých předků, ale v příbězích, o kterých se díky zpracovaným rodokmenům dozvěděli. Rodokmeny, rodinné kroniky nebo archivy tedy rodinnou paměť tzv. fixují v čase, ale postrádají jakousi přidanou hodnotu ve formě příběhu. Naopak příběhy předávané z generace na generaci se postupně z rodinné paměti vytrácejí. Tento pohyblivý, časový pás přenosu trvá čtyři, maximálně pět po sobě jdoucích generací.¹⁸ Ty se totiž vztahují k nejstaršímu členu rodiny, který může vyprávět o tom, co zažil, nebo slyšel. Když zmizí nositelé vzpomínek, zmizí i vzpomínky¹⁹.

¹⁴ Šubrt, Jiří a Preiferová, Štěpánka: *Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání. Historická sociologie – časopis pro historické sociální vědy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2010, č. 1, s. 25.

¹⁵ Švaříčková-Slabáková, Radmila a Sobotková, Irena. *Rodina a její paměť v nás ve světle třígeneračních vyprávění*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2018, s. 11-12.

¹⁶ Post Bellum, o.p.s. *Průzkum: Češi touží znát svou rodinnou historii, většina pro to však nic nedělá* [online]. © 2019 Post Bellum. Zveřejněno 27. 12. 2016. [cit. 22. 4. 2019].

¹⁷ Švaříčková-Slabáková, Radmila a Sobotková, Irena. *Rodina a její paměť v nás ve světle třígeneračních vyprávění*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2018, s. 22.

¹⁸ Tamtéž, s. 40.

¹⁹ Halbwachs, 1994. Citováno dle Švaříčková-Slabáková, Radmila a Sobotková, Irena. *Rodina a její paměť v nás ve světle třígeneračních vyprávění*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2018, s. 40.

Jak zmiňuje Halbwachs, ze života rodičů potomci znají jen to, co se dělo poté, co se narodili. Vzpomínky na další rodinné příslušníky jsou determinovány rolí a okolnostmi, za kterých je poznali, a to potvrzuje i průzkum Švaříčkové-Slabákové a Sobotkové. Znalost osobních údajů (např. vzdělání nebo profese) mnohdy dosahovala pouze k úrovni prarodičů a někdy ani to ne. Informace například o původním zaměstnání našich předků nemají žádný vliv na naše vzpomínky na ně, a tudíž to vědět nepotřebujeme. Zde se dostáváme opět na úroveň paměti individuální, kdy je při vyprávění o tom, co jsme s našimi předky zažili, vymezeno vlastním, individuálním sociálním rámcem.²⁰

Aby zůstala paměť živá, musí odpovídat aktuálním potřebám dané společnosti, proto musí být obraz minulosti stále znovu skládán v souladu s prioritami, zájmy a požadavky přítomnosti.²¹ K tomu je potřeba orientačních bodů v prostoru a čase²², které umožňují si vzpomenout a vyvolané vzpomínky zařadit. Takto jsou udržovány latentní kulturní vzorce – přenosem tradice, pravidel a zvyků, které existují takřkajíc od nepaměti, a jejich předáváním z generace na generaci.²³

Další dimenzí, kterou je třeba zmínit, je hloubka takovýchto vzpomínek. Halbwachs pojmenovává způsob přenosu informací „fragmentárním v mezerách současné rodiny“, což znamená, že rodinná paměť se zpravidla přenáší v krátkých nesouvztažných útržcích, které se občas vynoří uprostřed řeči a zase zaniknou. Konkrétní příběhy s uceleným dějem a chronologií jsou spíše výjimkou. Tyto fragmenty doplňující vyprávění umožňují hlubší náhled do rodinné minulosti. Během vlastního výzkumu jsem tyto útržky také zaznamenala, například ve chvíli, kdy jedna z narátorek během vzpomínání zařadila do svého vyprávění o své matce také krátkou fragmentární vzpomínku na svou babičku, která „*co štípala dřevo, strčila i s nožem do peca, tych nožů bylo popálených sto, no a furt cosik hledala, brýle furt neměla, furt*

²⁰ Švaříčková-Slabáková, Radmila a Sobotková, Irena. *Rodina a její paměť v nás ve světle třígeneračních vyprávění*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2018, s. 37.

²¹ Marce – Martin – Mucchielli 1999: 59. Citováno dle Šubrt, Jiří a Preiferová, Štěpánka: *Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání*. *Historická sociologie – časopis pro historické sociální vědy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2010, č. 1, s. 15.

²² Obrazy vzpomínek souvisejí s určitým konkrétním časem a prostorem a jsou tedy časově a prostorově konkrétní, i když mnohdy ne v přísně historickém a geografickém smyslu. Časovou dimenzi kolektivní paměti může odrážet kalendář se systémem svátků. Prostorově bývají vzpomínky zakotveny např. v tom, co reprezentuje domov: dům, vesnice, město, země. K prostoru náleží také určitý systém věcí a objektů. Šubrt, Jiří a Preiferová, Štěpánka: *Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání*. *Historická sociologie – časopis pro historické sociální vědy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2010, č. 1, s. 16.

²³ Tamtéž, s. 25.

cosik hledala“. Tento útržek paměti nijak výrazně nesouvisel s vyprávěním a jen doplnil vzpomínku o přítomnost další osoby a její charakteristiku. Nedožíváme se z této poznámky žádné přesné informace, nacionále o této osobě či její zdravotní diagnózu, avšak je to poměrně hluboká vzpomínka ilustrující chování člena rodiny v pokročilém věku a rodinnou paměť tím vede k pravděpodobně související nutnosti péče, která ovlivnila ostatní členy rodiny.

Z popsaných skutečností o rodinné paměti vyplývá, že nejpravděpodobnější uchování informací v rodinném kruhu déle než čtyři až pět generací je v případě fragmentu příběhu vázaného časoprostorem či konkrétním artefaktem v rodinném archivu, a na který bude navázána rodinná tradice či zvyk.

1.2 Výzkumné otázky

Zdroje a svou hlavní inspiraci k tématu rodinné paměti jsem již zmínila v úvodu a ještě bych k tomu zde ráda doplnila, že rodinná paměť je zajímavým námětem vhodným k interdisciplinárnímu bádání a objevuje se poměrně často i v jiných kvalifikačních pracích studentů.

Avšak při zpracovávání tématu MDŽ jsem v odborné literatuře zabývající se festivitou našla téma MDŽ pouze okrajově. V badatelských zájmech doposud převažovaly více viditelné svátky kalendáře a společenské události, například publikace Petra a Pavlína Kourových *České Vánoce*²⁴, nebo kniha *Československé spartakiády*²⁵ Petra Roubala, které sice mohou představovat určitý druh inspirace, avšak cíleně jsem je v této práci nevyužila. Pro pojmenování jevů ve společnosti jsem nejvíce čerpala z heslářů *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*²⁶ a *Abeceda reálného socialismu*.²⁷ Další sondu do společnosti mi poskytla publikace *Móda za železnou oponou: společnost, oděvy a lidé v Československu 1948-1989*²⁸. Pro mnou zvolené téma připadá v úvahu také literatura zabývající se feminismem a postavením žen ve společnosti, která se v rámci

²⁴ Koura, Petr a Kourová, Pavlína. *České Vánoce: od vzniku republiky do sametové revoluce*. 1. vyd. Praha: Máj, 2010. 356 s.

²⁵ Roubal, Petr. *Československé spartakiády*. Vydání 1. Praha: Academia, 2016. 405 stran, xiv stran obrazových příloh. Šťastné zítřky; sv. 22.

²⁶ Knapík, Jiří a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2011. 2 sv.

²⁷ Pruša, Jiří. *Abeceda reálného socialismu*. Vyd. 1. [Praha]: Avia Consultants, 2011. 678 s.

²⁸ Hlaváčková, Konstantina. *Móda za železnou oponou: společnost, oděvy a lidé v Československu 1948-1989*. První vydání. Praha: Grada Publishing, 2016. 287 stran.

historického vývoje MDŽ také dotýká. Vzhledem k tomu, že tato práce je zaměřena na konkrétní, rodinné prostředí, byla pro mne pouze okrajovou a opět inspirativní záležitostí.

Tématu festivity v komunistickém Československu se věnuje Jitka Sobotková, a to jak ve své disertační práci²⁹, tak i v jedné z kapitol publikace *Obyčejní lidé--?!: pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*³⁰. Oba zdroje jsem využila pro zpracování kapitoly o historii způsobu oslav MDŽ, ale autorka se věnuje oslavám a rituálům v komunistickém Československu celkově a MDŽ je zde jen jedním z příkladů.

Poměrně hloubkové zpracování tématu svátku MDŽ představuje diplomová práce Terezie Koláčkové *Pro šťastný a spokojený život? Mezinárodní den žen, první den školního roku a Závody míru v období normalizace jako příklady ideologické praxe*³¹, která zkoumá cíle MDŽ jako rituálu, tedy nástroje šíření ideologie do roku 1989. Do kontextu sociální paměti zasazuje svátek MDŽ i Simona Šimíčková ve své bakalářské práci *Vytváření minulosti: svátky, významné dny a sociální paměť*³² z roku 2008, která sleduje aktuální tendence oslav tohoto svátku a vyrovnávání se s jeho historickým zatížením. Další bakalářská práce, tentokrát zpracovaná Alžbětou Polzovou s názvem *Mýtus a realita: žena za socialismu*³³, využívá metody orální historie a pracuje i s konkrétními vzpomínkami žen na MDŽ. Vzhledem k ústřednímu tématu práce se však opět jedná o okrajové, spíše doplňkové téma.

Na základě rešerše možných zdrojů, pramenů a dalších výzkumných prací jsem zjistila, že všechny dosud zpracované práce nahlíží na MDŽ spíše ve vztahu k prosazování ideologie ve společnosti či s ohledem na místo tohoto svátku v ní jako celku. Jedinou výjimku tvoří poslední zmiňovaná práce, kde je ovšem tento svátek zmíněn pouze okrajově. Z toho důvodu jsem se rozhodla navázat na naznačené

²⁹ Sobotková, Jitka. *Komunistické slavnosti v Československu v letech 1948–1989*. Disertační práce. Olomouc, 2011. Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. Katedra historie.

³⁰ Vaněk, Miroslav, ed. *Obyčejní lidé--?!: pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Praha: Academia, 2009. 3 sv. Historie.

³¹ Koláčková, Terezie. *Pro šťastný a spokojený život? Mezinárodní den žen, první den školního roku a Závody míru v období normalizace jako příklady ideologické praxe*. Diplomová práce. Praha, 2015. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Ústav hospodářských a sociálních dějin.

³² Šimíčková, Simona. *Vytváření minulosti: svátky, významné dny a sociální paměť*. Bakalářská práce. Brno, 2008. Masarykova univerzita v Brně. Fakulta sociálních studií. Katedra sociologie.

³³ Polzová, Alžběta. *Mýtus a realita: žena za socialismu*. Bakalářská práce. Praha, 2008. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta humanitních studií.

kvalitativní zpracování tohoto tématu, protože výzkumným „terénem“ již nebude celá společnost, nýbrž jedna vymezená skupina, totiž rodina. To má – jako kvalitativní výzkumy obecně – potenciál umožnit nám mnohem hlubší vhled do zkoumané problematiky.

V návaznosti na výše zvolený přístup jsem pro tuto práci vymezila několik výzkumných otázek, které formují cíl této práce. Tím, že jsem zvolila jako cílovou skupinu tři generace žen v jedné rodině, určitě je první otázkou to, jak vnímají svátek MDŽ a jeho slavení ženy tří generací jedné rodiny. Liší se vnímání tohoto svátku napříč generacemi? Navíc nám několikagenerační zkušenosti na základě vzpomínek od 50. let 20. století až po současnost mohou názorně ukázat, zda se proměnilo vnímání tohoto svátku v průběhu času vzhledem k sociokulturním aspektům, historickému pozadí nebo vývoji jeho společenské akceptace.

Další výzkumné otázky vypluly na povrch v průběhu zpracovávání této práce a spíše než generační rozdíly se dostala do popředí otázka na samotný rodinný příběh o původu oslav svátku MDŽ. Zprvu zcela jasný příběh o založení tradice během výzkumu získal úplně jinou podobu a hlubší význam. Nově se nejdůležitější otázkou stala motivace k oslavám – proč se tento svátek v rodinném kruhu slaví? Jaká byla hlavní příčina založení tradice? A jsou důvody k oslavám dostatečné a dostatečně silné, aby se uchovaly jako vícegenerační tradice? Tyto otázky postupně zodpoví analýza a interpretace získaných poznatků v příslušné kapitole.

1.3 Metodologie orální historie

Se studiem lidské paměti je neodmyslitelně spjata orální historie, jejíž metodologie nám nabízí možnost práce s individuálními vzpomínkami narátorů (narátorek). Největší předností orální historie jakožto kvalitativní metody výzkumu je zachycení a analýza individuálních postojů a prožitků a díky respektu k „člověku-jedinci“ je možné sledovat odlišnosti v postojích jednotlivců, barevnost jejich výpovědí a následně je srovnat s jinými druhy pramenů.³⁴

V této práci budou porovnávány vzpomínky narátorek na historické události svátku MDŽ, a pak také vzpomínky na rodinnou tradici, která na tento svátek navazuje.

³⁴ Vaněk, Miroslav a Mücke, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2. vyd., Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015, s. 9-10.

Při samotném průběhu výzkumu i následném zpracování výstupů a analýze a interpretaci získaných pramenů je proto důležité brát v potaz následující aspekty:

- selektivnost paměti z hlediska dnešních zájmů, případně znalosti „věcí minulých“ a jejich zkreslování z retrospektivy, protože každé vyprávění je rekonstrukcí vyprávění z dnešního pohledu, v němž se prolínají současné a minulé postoje,³⁵
- výběrovost vzpomínek pod vlivem většinové kolektivní paměti, kdy má paměť tendenci se přizpůsobovat neustále se proměňujícím obrazům utvářeným v rámci společenských skupin,³⁶
- selekce paměti jednak z potřeby „zachování sebeúcty“ a z potřeby utvořit si „charakterní příběh“, což obecně znamená, že životní příběh bývá vyprávěn tak, aby byla zachována integrita narátorovy osobnosti při odhalování svých postojů a hodnotových rámců. Vyprávějíci popisuje svůj život jako sled událostí, které ho přivedly do určité pozice, ve které on sám sebe vidí (nebo by chtěl být viděn svým okolím),³⁷
- „ticho místo faktů“, kdy narátoři buď nehovoří o některých událostech svého života anebo tabuizované téma vylíčí zkratkovitě či v neutrálních barvách a bez osobního komentáře.³⁸

Při přípravě a samotné realizaci rozhovorů je důležité mít na paměti, že ve vlastní rodině je vztah tazatele a narátora jiný než při klasických rozhovorech orální historie. Tazatel s narátorem má dlouholetý vztah ovlivněný rodinnou situací a také vzájemným postavením. Velkou roli hrají i emoce a oboustranná identifikace sounáležitosti k jedné skupině, rodině. Tazatel je v tuto chvíli v pozici „uvnitř“ skupiny, a proto je téměř nemožné udržet si nestrannost a objektivní nadhled v mnoha citlivých situacích či vzpomínkách navázaných na rodinnou historii.³⁹

Metodologie orální historie nám nabízí dvě možnosti vedení rozhovorů, tj. (polostrukturované) interview nebo životopisné vyprávění. U diplomových prací založených na orální historii je doporučována a upřednostňována realizace celých

³⁵ Vaněk, Miroslav a Mücke, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2. vyd., Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015, s. 134.

³⁶ Tamtéž, s. 134-135.

³⁷ Tamtéž, s. 135.

³⁸ Tamtéž, s. 135.

³⁹ Yow, Valerie Raleigh. *Recording oral history: a practical guide for social scientists*. Thousand Oaks: Sage, ©1994, s. 261.

životopisných, narativních vyprávění.⁴⁰ Já bych se k volbě této možnosti také klonila – životopisná vyprávění nám dávají větší možnosti pro interpretaci, poodhalují větší míru kontextu a jeho lepší pochopení. Kromě toho by to pro mne byl osobní přínos v podobě malé sondy do historie vlastní rodiny a jedinečné zachycení informací, které by se ke mně běžnou komunikací nedostaly. Ačkoliv jsou mé preference zřejmé, přidala bych na základě vlastní zkušenosti k výčtu situací pro upřednostnění polostrukturovaného interview v orální historii ještě jednu situaci, která ve výsledku ovlivnila mou volbu pro vedení rozhovorů. Publikace Třetí strana trojúhelníku vymezuje použití interview, pokud je výzkumník určitým způsobem omezen tématem nebo časem, např. u střednědobých nebo krátkodobých projektů.⁴¹ Já bych k těmto dvěma doplnila ještě omezení prostředím, ve kterém jsou rozhovory prováděny. Tím mám na mysli situaci, kdy je viditelné, že narátorovi není komfortní vyprávět svůj životní příběh do záznamu pro účely zpracování diplomové práce, a s respektem k jeho postojům je vhodné posunout vedení rozhovoru do takové úrovně, se kterou je narátor v souladu, aby byl splněn cíl v co největší míře. Tento přístup rovněž podporuje metodologie orální historie se slovy: „*Tazatel má umožnit narátorovi, aby vyprávěl svůj život ve formě, v jaké si jej přeje podat. Role tazatele by měla být po celou dobu povzbuzující, motivující a zajišťující maximální komfort pro narátora.*“⁴² Tím, že jsem se setkala s tímto postojem hned v úvodu své práce, rozhodla jsem se rychle a flexibilně změnit svůj přístup k vedení rozhovorů se všemi narátorkami a držela jsem je všechny v obdobné struktuře polostrukturovaného vyprávění zaměřeného na ústřední téma MDŽ, o kterém mluvily velmi ochotně. Konkrétní zkušenosti s touto situací jsou rozepsány v kapitole Oslovení narátorek a průběh rozhovorů.

1.3.1 Příprava projektu a etické aspekty výzkumu

První důležité rozhodnutí v přípravné fázi projektu, se kterým jsem se potýkala při přípravě rozhovorů, byl souhlas s poskytnutím rozhovorů a informací v nich obsažených také dalšímu subjektu, jímž je Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i., a to pro účely vědeckého či historického výzkumu v oblasti humanitních věd, publikační a vzdělávací činnosti a archivaci ve veřejném zájmu. Na základě dohody

⁴⁰ Vaněk, Miroslav a Mücke, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2. vyd., Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015, s. 140-142.

⁴¹ Tamtéž, s. 141.

⁴² Tamtéž, s. 157.

s narátorkami budou všechny rozhovory realizovány pouze za účelem vzniku této diplomové práce a nebudou poskytovány žádným třetím stranám. K tomuto rozhodnutí vedlo několik klíčových aspektů. Prvním z nich je rozhodně atmosféra rozhovorů. Toto hodnotím jako nejdůležitější aspekt, kdy účel pořizování rozhovorů významně ovlivnil jejich průběh i obsah. Myšlenka toho, že nahrávaný rozhovor bude k dispozici i třetím stranám, vyvolávala v narátorkách obavy, nervozitu a tendenci k poměrně výrazné autocenzuře během nahrávání. Rozhodnutí poskytovat rozhovory pouze pro soukromý archiv autorky této práce podpořil důvěru při vedení rozhovoru a rozhodně tyto negativní okolnosti snížil, avšak úplně neeliminovat, jak bude popsáno v následující kapitole Oslovení narátorek a průběh rozhovorů. Dalším důvodem pro soukromou archivaci získaných pramenů je osobní rovina. Mezi tazatelkou a narátorkami mnohem bližší vztah, než bývá u orálněhistorických rozhovorů běžné, čímž se zvyšuje i pravděpodobnost posunu rozhovoru do osobních nebo až citlivých témat, jejichž zveřejnění by mohlo vyvolávat etické otázky.

Druhé, tentokrát interní pravidlo, které jsem si pro realizaci práce stanovila, je pravidlo diskrétnosti. Dalším ze specifik výzkumu v jedné rodině je totiž fakt, že narátorky neznají pouze tazatelku jako hlavního činitele, ale také se znají mezi sebou. Naprosto přirozeně mne tedy oslovily s otázkou, zda jim dám k dispozici informace z rozhovorů ostatních. Téměř jedním dechem zazněla i druhá polo-otázka a polo-přání, aby se naopak informace přímo z jejich rozhovorů mezi ostatní členy rodiny nedostaly v původní podobě. Také jsem přihlédla k doporučením Valerie Raleigh Yow: „*Výzkumník-člen rodiny musí přistupovat velmi citlivě k pocitům každého člena rodiny v takovýchto typech projektů.*“⁴³ Tím, že rozhovory budou cíleně probíhat mezi čtyřma očima, jsem na základě tohoto pravidla diskrétnosti rozhodla, že nahrávky rozhovorů nebudou sdíleny ani uvnitř rodinného kruhu. Důvěra a pocit bezpečného nakládání se sdílenými informacemi je pro mne prioritou v průběhu celého trvání projektu i po jeho skončení, a to nejen z důvodu obecného nařízení či doporučení, ale také vzhledem k respektu k rodinným vztahům a rodinné historii a tradicím. Správnost tohoto rozhodnutí mi potvrdila i další doporučení Valerie Raleigh Yow v kapitole věnované

⁴³ Yow, Valerie Raleigh. Recording oral history: a practical guide for social scientists. Thousand Oaks: Sage, ©1994, s. 274.

výzkumům v rodinách, které popisuje v již citované publikaci *Recording Oral History*.⁴⁴

Velká otázka, kterou jsem si při přípravě projektu kladla, byla etického rázu. Mimo to, že narátorky souhlasily s poskytnutím rozhovorů pro účely zpracování diplomové práce, zde totiž vznikla z mé strany potřeba stanovení pomyslné hranice toho, co je ještě v pořádku napsat do práce, která bude veřejně dostupná, a co je již ryze soukromá, rodinná záležitost. Stanovení této hranice mi ztěžovala právě pozice „insidera“, kdy jako výzkumnice nejsem odkázána pouze na informace sdělené při rozhovorech s narátorkami, ale znám také jejich vlastnosti, charakter jejich osobnosti a ty části životních příběhů, kterých jsem byla svědkem či jsem se o nich doslechla v rámci rodinného vyprávění. Na jednu stranu jsem tedy byla schopna mnohem lépe interpretovat jejich postoje či lépe porozumět jejich motivaci k určitým krokům a jednáním, na druhou stranu jsem si však během zpracovávání témat neustále kladla otázku, zda z jejich osobnostního profilu neodhaluji příliš a jaká míra informací je žádoucí. Proto bylo nutné neustále hlídat pomyslnou rovnováhu analýzy a interpretace tak, aby naplňovala cíle této práce, dostatečně odpověděla na stanovené otázky a poskytovala porozumění zpracovávanému tématu, ale aby zároveň nezabíhala do přílišných podrobností z osobního života, které pro téma této práce nejsou klíčové.

Do této etické otázky spadají přirozeně i nepříjemné zkušenosti a zážitky ze života narátorek, osobní neštěstí a nebo rodinná tabu a témata, která mohou vést k ožívování starých ran. Při přípravě projektu jsem dostala názoru, že téma svátku MDŽ je natolik specifické, že citlivá témata narátorek nebude potřeba více odhalovat. Těchto oblastí jsem se tedy v této práci lehce dotkla ve chvíli, kdy to bylo žádoucí opět pro porozumění a interpretaci postojů a také jsem to do analýzy a interpretace zařadila, pokud se o tom samy narátorky buď zmínily během rozhovoru, nebo naznačily možnou souvislost se zkoumaným tématem.

Určitou formu ochrany osobních informací zveřejněných v této práci poskytuje i anonymizace dat. I když je zřejmé, že narátorky jsou mými příbuznými a pravděpodobně se navzájem poznají i při čtení této práce, považuji anonymizaci za podpůrný nástroj pro onu pomyslnou etickou hranici pro případ, že by některé popsané a interpretované skutečnosti poodhalovaly až příliš ze soukromého života jedince.

⁴⁴ Yow, Valerie Raleigh. *Recording oral history: a practical guide for social scientists*. Thousand Oaks: Sage, ©1994, s. 261.

Zároveň je anonymizace i pro mne osobně způsob obhajoby před vlastním svědomím, že jsem neposkytla úplně otevřeně světu interní rodinné informace a vzpomínky. Proto budou jména všech narátorek v této práci změněna dle klíče popsaného v následující podkapitole.

Jak bylo vysvětleno výše, všechny originální nahrávky rozhovorů a jejich přepisy budou uchovány v soukromém archivu autorky této práce a nebudou poskytovány třetím stranám ani jiným rodinným příslušníkům.

Během přípravy projektu jsem zvažovala možnost, zda zahrnout – a pokud ano, tak jak – do plánovaného výzkumu také sebe jakožto člena cílové skupiny a zástupce nejmladší generace. Toto zahrnutí by mohlo přinést nový rozměr do odpovědi na stanovenou výzkumnou otázku s rozdílným vnímáním vývoje svátku MDŽ mezi jednotlivými generacemi. Po poradě s vedoucí práce jsem se však rozhodla zaujmout pouze roli zpracovatele tématu. Jsem si vědoma, že dosáhnout ryze objektivní interpretace z pozice „insidera“ není dost dobře možné, avšak svou roli reflektuji v rámci kritického předporozumění. Zpracování a interpretace paměti vlastní rodiny může být ovlivněna subjektivním vnímáním a citovou vazbou, i proto je o to důležitější přistupovat k výsledné analýze a interpretaci opatrně a uvážlivě a získané prameny pečlivě vyhodnocovat prostřednictvím kritického přístupu včetně vzájemného porovnávání jednotlivých narativů a ověřování jejich reliability a validity.⁴⁵

1.3.2 Oslovení narátorek a průběh rozhovorů

První oslovení narátorek nepředstavovalo žádné větší komplikace. Několik z nich jsem oslovila osobně při společném rodinném setkání u příležitosti Mezinárodního dne žen 2019. U některých jsem upozorovala obavu toho, na co všechno se budu ptát, další zase měly tendenci vzpomínat a začít vyprávět hned, protože „*toho není moc, to si zapamatuješ*“. Výsledkem prvotního oslovení však byl jasný souhlas s realizací rozhovorů a předběžné domluvení termínů. Další členky rodiny, které se setkání v tomto roce neúčastnily, jsem oslovila telefonicky a s prakticky okamžitým souhlasem jsme si ihned domluvily termíny setkání. Uskutečnily se téměř všechny naplánované rozhovory až na jediný, který byl

⁴⁵ Yow, Valerie Raleigh. Recording oral history: a practical guide for social scientists. Thousand Oaks: Sage, ©1994, s. 271.

v závěrečné části realizační fáze z časových důvodů ze strany narátorky zrušen (viz níže).

O něco obtížnější než oslovení byl výběr narátorek a kritéria výběru cílové skupiny v tomto výzkumu. Jak bylo popsáno v úvodu, výchozím bodem pro zpracování tohoto tématu byla rodinná tradice každoročního setkávání. Ačkoliv na první pohled se to zdá jednoduché – oslovit všechny účastnice – tím, že se akce uskutečňuje pravidelně již řadu let, je faktem, že každý rok se účast měnila, ať už z časových, distančních nebo věkových důvodů. Jinými slovy, v průběhu let se měnilo složení účastnic. Abych utříbila jasnou relevanci a dodržela téma práce Mezinárodní den žen v paměti jedné rodiny, pro výběr narátorek jsem zvolila dvě hlavní kritéria. První kritérium je určeno principem rodové linie, na základě které tato tradice společných oslav původně vznikla – tedy pouze matky a jejich dcery. Druhým kritériem byla dlouhodobá účast na rodinných oslavách MDŽ. Na základě tohoto rozhodnutí byly ze seznamu vyřazeny nejprve příbuzné, které se přidaly k oslavám až v pozdější fázi, a také jedna členka širší rodiny, která sice navštěvovala setkání MDŽ pravidelně od počátků, ale interní rodinná vazba nebyla natolik silná, aby její vyprávění adekvátně doplnilo rodinnou historii. S žádostí o rozhovor jsem také neoslovila jednu z příbuzných, která sice splňuje kritérium rodové linie, avšak již řadu let žije v zahraničí a pravidelných setkání se již neúčastní. Po dodržení výše popsaných kritérií bylo zastoupení jednotlivých generací narátorek stanoveno následovně:

Generace A	narozena ve 40. letech 20. století	3 zástupkyně
Generace B	narozena v 60.-70. letech 20. století	3 zástupkyně
Generace C	narozena v 90. letech 20. století	1 zástupkyně ⁴⁶ (+1 zpracovatelka tématu)

Tabulka č. 1 Zastoupení generací

V realizačním plánu této práce po dodržení popsaných kritérií bylo předpokládáno, že se bude výzkumná část opírat o vzpomínky 7 žen přímé rodové linie jedné rodiny v rozmezí tří generací. Změna jmen narátorek z důvodu anonymizace se opírala o stejnou abecední logiku jako je rozdělení do jednotlivých generací. Narátorky spadající do generace A tedy nesou zástupná jména Antonie, Angelika a Anežka,

⁴⁶ Odsouhlasený a naplánovaný rozhovor byl narátorkou zrušen z časových důvodů.

narátorky z generace B jsou v této práci přejmenovány na Bělu, Beátu a Blanku. Generaci C měla dle plánu zastupovat Cecilka⁴⁷.

Při plánování rozhovorů bylo mou původní vizí postupovat chronologicky – vzpomínkami od nejstarší po nejmladší narátorku – jednak kvůli lepší přehlednosti, a jednak pro případ, kdyby byla během rozhovorů otevřena i témata hlubší rodinné historie, mohla bych na to plynule navázat u dalších narátorek. Tento záměr však nebyl naplněn, upřednostněny byly časové možnosti jednotlivých narátorek a tazatelky. Na plánování jednotlivých rozhovorů mělo vliv i cestování za narátorkami, neboť se většina z nich (celkem 5) odehrávala v Moravskoslezském kraji. Finální rozhovory, jak již bylo zmíněno výše, byly realizovány pouze se šesti narátorkami, sedmá narátorka a zároveň jediná zástupkyně nejmladší generace z časových důvodů naplánovaný rozhovor odvolala. To výrazně ovlivnilo také finální zpracování tématu oproti původnímu plánu a nejmladší generace je zastoupena pouze z pohledu zpracovatelky tématu.

Další rovina, která se promítá do kvality rozhovorů, je jazyková. Rodný kraj všech narátorek, Hlučínsko, je specifický výrazným nářečím češtiny, které je kategorizováno jako lašské se silným vlivem polštiny a němčiny⁴⁸, velmi často označováno jako prajzština⁴⁹. Nejedna narátorka vyjádřila ostych mluvit na nahrávací zařízení ve své přirozené formě projevu. Ubezpečení, že nahraný materiál je pouze pro účel zpracování diplomové práce autorkou, která nářečí ovládá, opět pomohlo zmírnit efekt sebekontroly při promluvě a podpořilo přirozenost a spontánnost projevu narátorek se zaměřením na obsah bez nadbytečné pozornosti na formu vyjadřování. Při zpracovávání nahraných rozhovorů byly přepisy některých nářečních výrazů pro účely citací v této práci buď mírně poupraveny pro lepší srozumitelnost a porozumění výpovědi, anebo dovysvětleny v poznámce pod čarou. Tyto spíše kosmetické úpravy v žádném případě neovlivnily hlavní smysl promluvy, byly prováděny s respektem k původnímu vyjádření a zároveň zachovaly některé typické rysy nářečí, ve kterém byly pronášeny, včetně jeho dikce.

⁴⁷ Ačkoliv nebyl rozhovor realizován, narátorka generace C je v rozhovorech zmiňována ostatními narátorkami. Její jméno je tedy pro zachování smyslu změněno a respektuje stejnou logiku.

⁴⁸ Michálková, Věra. *Nová práce z oblasti lašských nářečí*. In: Naše řeč, ročník 37 (1954), číslo 7-8, s. 231-235.

⁴⁹ Z německého Preussen, tj. Prusko, pozn. autorky. Ukázka a bližší charakteristika srov. Knitl, Martin. *Kouzlo prajzštiny*. In: dvojka.rozhlas.cz [online]. Zveřejněno 17. 8. 2015, [cit. 9. 5. 2019]. Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/martin-knitl-kouzlo-prajzstiny-7489262>

Jak již bylo zmíněno v předchozí podkapitole, rozhovory byly vedeny formou interview bez většího kontextu životopisného vyprávění. Hlavním důvodem pro vynechání životopisných částí z rozhovorů byly námitky, že „*to přece víš, to ti nebudu říkat*“, nebo „*to si sama pamatuješ, nemusím to opakovat*“. I přesto byla interview vedeno ve standardních liniích obvyklého životopisného vyprávění a bylo uvedeno vždy otázkami na dětství a první vzpomínky na MDŽ, svátek matek a obecně vztaženo na vzpomínky na matku narátorky. Vzpomínky na dětství bývají pozitivní záležitostí s velkou pravděpodobností, že se narátor „rozpovídá“.⁵⁰ Dále témata pokračovala přes školní léta po dospělost a současnost, avšak vždy v těsné návaznosti na téma MDŽ či svátek matek, vlastní zkušenosti se společenským postavením žen a s tím spojené názory a postoje. Posledním velkým tématem rozhovorů pak byly vzpomínky na vlastní rodinné tradice spjaté se svátkem MDŽ. Cílem interview bylo také získat kromě faktů zejména i osobní stanoviska k těmto svátkům a vzpomínky na konkrétní prožitky.

Nahrávky rozhovorů mají v průměru cca půl hodiny, avšak reálně pokračovalo vyprávění a dialog ještě po vypnutí diktafonu. V některých případech po rozhovorech následovaly také telefonáty s reformulací a doplněním nebo upřesněním informací, které jsou zachycené a zapsané v osobním deníku autorky. Z toho důvodu a také z opakovaných výzev vypnutí nahrávacího zařízení však docházím k závěru, že hlavním důvodem pro odklon ke kratší a strukturovanější formě vedení rozhovoru nebyla neochota sdílet vzpomínky, ale vědomí jeho nahrávání, byť pro akademické účely. K úplné eliminaci rezistentního postoje tedy nedošlo ani po rozhodnutí poskytovat rozhovory pouze pro soukromý archiv autorky této práce, ale určitě to podpořilo důvěru při vedení rozhovoru a bez pochybností tyto negativní okolnosti snížilo. Pro zachování obdobné struktury všech rozhovorů byl zachován stejný postup vedení rozhovorů i u narátorek, jež měly otevřenější přístup.

Jediným hmotným pramenem, který by mohl vyprávění narátorek doplnit a časoprostorově zafixovat, jsou fotografie ze společných oslav. Těch však není mnoho a nejsou opatřeny datací nebo chronologickou posloupností. Pro vyprávění tak mohou podpořit vizuální paměť, avšak bez přidané validní hodnoty.

⁵⁰ Vaněk, Miroslav a Mücke, Pavel. Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie. 2. vyd., Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015, s. 167.

V předchozí kapitole jsem popisovala specifické postavení tazatele v rodinném výzkumu, který zná nejen kontext vyprávění, ale má také přímou rodinnou a citovou vazbu k narátorům. Další specifikum tohoto postavení tazatele bych na základě své zkušenosti pojmenovala jako roli „partnera při vzpomínání“. Velmi často se stávalo, že narátorky se při svém vzpomínání opíraly o vzpomínky samotné tazatelky například otázkami typu: „... *poznáš se, jak stará jsi tu tak byla náhodou?*“ při rozjímání nad jednou z fotografií, anebo „*opravdu nevím v kterém roku to je. Ale tak podle tebe, kolik máš roků ty?*“. Tyto otázky pomáhaly narátorkám zařadit do vzpomínky do času nebo prostoru a určit dataci nebo časovou posloupnost vyprávěných příběhů. Další prvek takového „partneringu“ spatřuji v ujišťování se o správnosti vyprávění nebo postojů, například otázkami: „*N: ...nebo ne? T: Jo. N: Jo. No vidíš.*“ Třetí typ situace, kdy se tazatelka stávala součástí vyprávění, bylo komentování vyprávěného příběhu slovy: „*ale to si sama pamatuješ, to nemusím říkat*“. Tímto odkazem se tazatelka a její vzpomínky automaticky stávají součástí vyprávění, aniž by do toho přímo vstupovala, a zůstávají nevyřčené a nepotvrzené – v takovéto situaci nemusí být samozřejmé, že obě účastnice rozhovoru vzpomínají na danou událost shodně či se stejnými názory a pocity. Možným způsobem, jak si tuto nevyřčenou vzpomínku potvrdit, je zapojit se „partnersky“ do rozhovoru, sdělit svůj náhled na vzpomínanou událost a dát narátorce možnost potvrzení správnosti takového výkladu, jeho zpřesnění a doplnění, nebo naopak vyvrácení. Tímto je však vyprávěný příběh ovlivněn a výsledná „shoda“ obou účastnic na interpretaci události již nemusí reprezentovat narátorčinu zkušenost či úhel pohledu, ale může narátorce doplnit interpretační rámec pro porozumění a začlenění události do vlastního příběhu. Rovněž mohlo dojít k výše popsané reaktualizaci referenčních rámců podle momentální situace nebo očekávání tazatelky a výsledný popis je již konsensem této (byť malé) kolektivní paměti.

1.4 Shrnutí

Tato diplomová práce je jedinečným projektem, který dává do společného kontextu tzv. velké dějiny jednoho konkrétního svátku s výrazným historickým příběhem, a jeho vliv na tradice a postoje v jedné konkrétní rodině. Zároveň je sondou do dějin každodennosti historie rodiny pouze z perspektivy žen a pracuje se vzpomínkami a jejich interpretací, opět na pozadí konkrétního svátku oslavujícího právě ženy.

Jednoznačně největší výzvou pro tento výzkum je práce s rodinnou pamětí z pozice „insidera“ s velkou osobní vazbou na narátorky. Práci s pamětí pomáhá nasměrovat metodologie orální historie, avšak jsou zde okolnosti, jako je například selektivita paměti nebo přizpůsobování vzpomínek současné situaci, které je potřeba během výzkumu brát v úvahu. Výsledným přínosem této práce bude do hloubky zpracovaná analýza a také sonda do dějin rodinné tradice, které by za jiných okolností nebo s jiným vědeckým přístupem nebylo možné dosáhnout.

2 Mezinárodní den žen: jeho historický vývoj a dosavadní chápání

Než přistoupíme k interpretaci subjektivního vnímání svátku MDŽ v jedné rodině, považuji za nezbytné uvést širší kontext, ve kterém se pohybujeme. V této kapitole se proto budu věnovat původu a historickému vývoji svátku MDŽ, tedy jeho kořenům a hlavním důvodům jeho vzniku. Dalším dílčím tématem této kapitoly bude obecně postavení žen nejen v socialistické společnosti doplněné kontextem, v jakém oslavy svátku MDŽ probíhaly a jak byl chápán. Cílem této kapitoly je poukázat na původní ideu, kterou svátek reprezentuje, a na to, jak byla následně naplňována – tedy jak se tento svátek slavil, či dodnes slaví. Představení širokého kontextu ženské otázky ve vztahu k MDŽ nám umožní lépe pochopit formování postojů k tomuto svátku našimi narátorkami.

2.1 MDŽ a jeho historický vývoj

V této kapitole bude popsán původ a historický vývoj Mezinárodního dne žen a jeho postupné zakotvení ve společnosti až do současnosti. Protože to však nebyl jediný svátek věnován ženám, je nutné neopomenout Den matek a jeho počátky, vzájemný vztah obou svátků, jejich následující formování a ustavení ve společenském životě.

2.1.1 Den matek a jeho vznik

V českém kalendáři figurují dva rádo by obdobné svátky a inspirace obou z nich přichází z Ameriky. Začněme nejdříve Dnem matek, jehož hlavní propagátorkou u nás byla Alice Masaryková, dcera Tomáše Garrigue Masaryka a Američanky Charlotte Garrigue Masaryk. V Americe jsou jeho začátky datovány do roku 1870 ve spojení s feministkou a sociální aktivistkou Julií Ward Howeovou. V jejím „Prohlášení ke dni matek“ (Mother’s Day Proclamation) vyzývala všechny matky po celém světě, aby se sjednotily a usilovaly o mír. K začlenění Dne matek mezi oficiální svátky ale došlo až mnohem později, a to prezidentem Woodrow Wilsonem, který uznal druhou

květnovou neděli za národní svátek na počest matek v roce 1914. Symbolem poděkování matkám se stala květina – bílý karafiát.⁵¹

V Československu se slavil Den matek podle západního vzoru poprvé v roce 1923. Postupně se z tohoto rodinného svátku rozvinuly všeobecné oslavy prohlubující úctu k matce, mateřskému a rodinnému životu. Oslavy pořádaly každoročně odbory organizace Okresní péče o mládež. Svátek doprovázel i bohatý program, například přednášky o významu mateřství nebo kulturní akce (různá představení, koncerty, recitace). V kostelech se sloužily mše na památku zemřelých matek.⁵²

2.1.2 Vznik a vývoj MDŽ na světové scéně

Počátky Mezinárodního dne žen se také lokalizují do Spojených států amerických, a to konkrétně do New Yorku v březnu roku 1857, kde stávkovaly americké ženy z textilních továren za zlepšení pracovních podmínek.⁵³ Oficiální stránky OSN datují počátky Mezinárodního dne žen do 28. února roku 1909 jako připomínku další stávky švadlen v roce 1908, které požadovaly zkrácení pracovní doby, lepší platy nebo ukončení zaměstnávání dětí. Zásluha za vznik památného dne je připisována Americké socialistické straně (anglicky *Socialist Party of America*).⁵⁴

Již o rok později, v srpnu 1910 v Kodani, proběhla první ženská konference Druhé internacionály. Na této konferenci byl navržen svátek žen v mezinárodním měřítku na počest boje za ženská práva a zároveň jako vyjádření podpory všem ženám v boji za volební právo. Tento návrh schválilo více než 100 žen ze 17 různých zemí světa, které se konference zúčastnily. Zásluha za prosazení tohoto svátku je připisována německé aktivistce a socialistce Kláře Zetkinové, která je považována

⁵¹ Adamusová, Marcela a Smiggels Kavková, Jana. *Kdo vymyslel Den matek aneb za vším hledej feministku*. In: ihned.cz [online]. Zveřejněno 6. 5. 2016 [cit. 28. 3. 2019].

⁵² Sobotková, Jitka. *Komunistické slavnosti v Československu v letech 1948–1989*. Disertační práce. Olomouc, 2011, s. 65-66.

⁵³ Krobová, Tereza. *Na MDŽ karafiát: Proč ještě slavit svátek žen, aneb potřebujeme vůbec feminismus?* In: Rovné příležitosti v souvislostech. Gender Studies, 2016, č. 1. [online]. Zveřejněno 29. 2. 2016 [cit. 28. 3. 2019].

⁵⁴ United Nations. *International Women's Day, 8 March*. [online] United Nations: © 2019 [cit. 28. 3. 2019].

za významnou postavu mezinárodního feminismu.⁵⁵ V této době však ještě nebylo ustanovené pevné datum pro mezinárodní svátek.⁵⁶

V roce 1911 proběhly první oslavy Mezinárodního dne žen v Dánsku, Německu, Rakousku a Švýcarsku v rámci Kodaňské iniciativy. Datum oslav připadlo na 19. března, kdy se více než jeden milion žen i mužů zúčastnilo manifestace. Kromě volebního práva a práva na veřejné funkce pro ženy zazníval také požadavek práva na práci, na odborné vzdělání, a také na rovné podmínky a konec diskriminace v zaměstnání. V letech 1913-1914 se Mezinárodní den žen stal formou protestu proti 1. světové válce v různých částech Evropy jako součást mírového hnutí. V těchto i následujících letech byly dny na konci února či začátku března obdobím, kdy ženy aktivně protestovaly proti válce.⁵⁷ Oficiálně se MDŽ stal mezinárodním svátkem v roce 1975, kdy ho Organizace spojených národů v rámci Mezinárodního roku ženy přijala za svůj oficiální svátek.⁵⁸

2.1.3 Svátky žen v Československu

V Evropě byl svátek MDŽ od počátku prosazován zejména levicově zaměřenými organizacemi a politickými stranami a než došlo během první světové války k pacifické rétorice, bylo jedním z témat svátku získání volebního práva pro ženy.⁵⁹ Prostřednictvím levicových stran se pozvolně dostávalo MDŽ i do Československa a po 1. světové válce se slavil poprvé 8. března 1922⁶⁰ a během 40. let 20. století již zde ve veřejném životě evidujeme – společně se Dnem matek – dva obdobné svátky, mezi kterými se postupně stíraly rozdíly.⁶¹

⁵⁵ Ježek, Alexandr. *Klára Zetkinová*. 1. vyd. Praha: Horizont, 1977. 133, [1] s. Medailóny nakl. Horizont; Sv. 18., s. 9.

⁵⁶ United Nations. *International Women's Day, 8 March*. [online] United Nations: © 2019 [cit. 28. 3. 2019].

⁵⁷ Například také protesty v Petrohradě, které vyvrcholily poslední neděli v únoru – 23. února 1917 juliánského kalendáře, což podle gregoriánského kalendáře odpovídá 8. březnu. Nesly se ve znamení hesla „chléb a mír“. O čtyři dny později došlo k únorové revoluci a abdikaci cara, načež Prozatímní vláda přislíbila ženám volební právo. Tamtéž.

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ Koláčková, Terezie. *Pro šťastný a spokojený život? Mezinárodní den žen, první den školního roku a Závody míru v období normalizace jako příklady ideologické praxe*. Diplomová práce. Praha, 2015, s. 19.

⁶⁰ Brejchová, Jiřina. *50 let veliké cesty*. 1. vyd. Praha: SNPL, 1960. s. 57.

⁶¹ Sobotková, Jitka. *Komunistické slavnosti v Československu v letech 1948–1989*. Disertační práce. Olomouc, 2011, s. 66.

Za oslavami Mezinárodního dne žen v období po 2. světové válce stály i nadále levicové strany, avšak jak se můžeme dočíst ve zpravodaji čs. sociální demokracie I. pražského kraje ze 7. března 1947, rétorika poválečného období ještě nebyla postavena na budovatelské a údernické roli ženy. Ženy byly pobízeny k většímu zapojení do politického života, kterému mohou přinést přidanou hodnotu ze své perspektivy:

„Vývoj moderní demokracie nutí též ženu, aby se účastnila stále více politického života. Je velmi mnoho důležitých úseků veřejné činnosti, jako na př. sociální péče, zdravotnictví a péče o mládež, kde se může žena velmi dobře uplatnit. Především však účast v politickém životě vychovává ženu k politickému uvědomění a k politické odpovědnosti a znamená pro ni skutečné zrovnoprávnění politické i hospodářské, které by jinak bylo pouhou fikcí.“⁶²

Po komunistickém puči v roce 1948 byl Den matek stále více upozadován, až zůstal svátek jediný – Mezinárodní den žen, který byl společný všem zemím celého socialistického bloku.⁶³

„Po osvobození, od března 1946, scházejí se ženy všech politických přesvědčení opět k společným manifestacím. Jednotu, ukovanou v boji proti okupantům, přenášejí do budovatelské práce, bojují za mír pomocí ve výstavbě silné, hospodářsky pevné republiky. Loňský MDŽ uspořádaly 1350 městských a 1500 závodních manifestací. Jejich vyvrcholením byla celostátní konference údernic a vzorných zemědělek, která podnítila ženy ve výrobě k masovému zvyšování pracovních výkonů, nalézání nových, dokonalejších způsobů práce.“⁶⁴

Oslavy Dne matek v porevolučním období postupně ustávaly, ale jejich odklon k masovým oslavám MDŽ nebyl jednorázovým a zřejmě ani bezproblémovým procesem. Počty účastníků těchto dvou oslav v roce 1949 totiž mluví jednoznačně ve prospěch oslav svátku matek, kterého se účastnilo mnohem více občanů než oslav Mezinárodního dne žen.⁶⁵

⁶² Mezinárodní Den Žen čs. sociální demokracie I. pražského kraje: *mír, práci, chléb, zdravé děti republice*: 7. březen 1947, s. 3.

⁶³ Sobotková, Jitka. *Komunistické slavnosti v Československu v letech 1948–1989*. Disertační práce. Olomouc, 2011, s. 66.

⁶⁴ *Mezinárodní den žen 1950: Osnova referátu*. Praha: Min. inf. a osv. 1. a 3. odb., 1950. 32 s. Hovory k lidu; sv. 17.

⁶⁵ Sobotková, Jitka. *Komunistické slavnosti v Československu v letech 1948–1989*. Disertační práce. Olomouc, 2011, s. 67.

Od 50. let byl Mezinárodní den žen oproti původním oslavám Dne matek pojat jako cílená oslava pracujících žen. MDŽ bylo navíc využíváno k politické agitaci aktuálních vnitropolitických i zahraničních témat.⁶⁶ V Československém kalendáři se Mezinárodní den žen usazuje v roce 1951 s pevným datem 8. března po boku vzpomínkového výročí úmrtí Vladimíra Iljiče Lenina (21. 1.), Prohlášení lidové republiky Maďarské (1. 2.), výročí *Vítězství lidu*⁶⁷ (25. 2.) a vzpomínkového výročí úmrtí Karla Marxe (14. 3.).⁶⁸ Ačkoliv se v průběhu následujících desetiletí svátky a památné dny v kalendáři proměňovaly v závislosti na politické situaci v zemi, Mezinárodní den žen si zde udržel své místo do roku 1989. Poté z kalendářů zmizel jako socialistický přežitek a byl nahrazen Dnem matek v druhou květnovou neděli.⁶⁹

MDŽ se znovu vrátil do hry až na podzim roku 2003, kdy poslanci a poslankyně schválili novelu zákona o svátcích, a i přes veto Senátu nakonec MDŽ zakotvili v kalendáři jako významný den. Znovu se ho pak senát pokusil vyškrtnout v roce 2007 s následujícím odůvodněním: „MDŽ bylo během 40 let naprosto zprofanováno. Komunisté svátek v očích veřejnosti naprosto zničili. Znehodnotili jeho původní význam. Proto jsme chtěli, abychom si ho nepřipomínali zákonem.“⁷⁰

Otázku, kdo a proč by měl vlastně MDŽ slavit v dnešní době, zodpovídají v časopise *Rovné příležitosti* v souvislostech: „Je to svátek pro všechny. Je připomenutím toho, co ženské hnutí dokázalo nikoli jen pro ženy samotné, ale pro celou společnost. (...) Oslava MDŽ by tak neměla být pompézní oslavou z dob socialismu ani zahořklým nadáváním na to, jak nerovné postavení ženy mají, ale spíš rozjímáním nad výzvami, kterým společnost stále čelí a které mohou muži i ženy společnými silami řešit.“⁷¹

⁶⁶ Sobotková, Jitka. *Komunistické slavnosti v Československu v letech 1948–1989*. Disertační práce. Olomouc, 2011, s. 67.

⁶⁷ Tehdejší pojmenování komunistického státního převratu v Československu, který proběhl mezi 17. a 25. únorem 1948.

⁶⁸ Olšáková, Doubravka. *Pohyblivé svátky*. Dějiny a současnost, Praha: Lidové noviny, 2008, č. 8, s. 34.

⁶⁹ Krobová, Tereza. *Na MDŽ karafiát: Proč ještě slavit svátek žen, aneb potřebujeme vůbec feminismus?* In: *Rovné příležitosti v souvislostech*. Gender Studies, 2016, č. 1. [online]. Zveřejněno 29. 2. 2016, [cit. 28. 3. 2019]

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Tamtéž.

2.2 Karafiát všem ženám „nové spravedlivé společnosti“

Abychom mohli lépe porozumět tomu, proč v České republice v současnosti panují názory o zprofanovanosti MDŽ a znehodnocení jeho původního významu, je potřeba si připomenout další historické konotace s ním spojené. V této podkapitole se nejprve zaměříme na to, jak probíhaly oficiální oslavy svátku Mezinárodního dne žen, ale pak také jak se s příchodem nového režimu proměnilo postavení žen ve společnosti. MDŽ totiž bylo jen pomyslnou třešničkou na dortu.

2.2.1 Československý svaz žen jako garant oslav MDŽ

Organizací oslav byl pověřen Československý svaz žen.⁷² Ten byl transformován z poválečné ženské organizace – Rady československých žen, jejíž předsedkyní byla JUDr. Milada Horáková. Oficiálním časopisem svazu byla Rada žen, která byla v roce 1947 nahrazena dodnes vycházející Vlastou.⁷³ V kritických únorových dnech roku 1948 došlo k faktické likvidaci Rady československých žen, která byla i přes nevoli dosavadních členek předsednictva násilně začleněna do Národní fronty. Za tím účelem byla speciálně vytvořena Národní fronta žen pod vedením předválečné poslankyně a představitelky komunistického odboje během válečných let, Anežky Hodinové-Spurné. Odstranění Milady Horákové z vedení organizace a postupné tzv. vyakčnění politicky nespolehlivých reprezentantek vedení uvnitř ženské organizace bylo zcela v souladu s tehdejší politikou.⁷⁴

Samotný Československý svaz žen byl založen v roce 1950 sjezdem, na kterém byla sloučena Rada československých žen a Zváz slovenských žien. Předsedkyní nově vzniklé organizace se až v roce 1952 stala Anežka Hodinová-Spurná. Ta stála v čele do roku 1963, po čtyřech letech pak byla předsedkyní zvolena Helena Leflerová. V roce 1968 na krátkou dobu vznikl v rámci Národní fronty i Český svaz žen, který byl ale o rok později opět nahrazen Československým svazem žen. Podle prohlášení z roku 1974 bylo úkolem Československého svazu žen pod vedením KSČ rozvíjet aktivní účast žen na budování, správě a řízení socialistické společnosti, v upevňování

⁷² Počárovská, Petra. *Československý svaz žen v letech 1965-1975*. Diplomová práce. Praha, 2017, s. 23

⁷³ Koláčková, Terezie. *Pro šťastný a spokojený život? Mezinárodní den žen, první den školního roku a Závody míru v období normalizace jako příklady ideologické praxe*. Diplomová práce. Praha, 2015, s. 19.

⁷⁴ Počárovská, Petra. *Československý svaz žen v letech 1965-1975*. Diplomová práce. Praha, 2017, s. 20-21.

postavení a úlohy ženy a rodiny ve společnosti, ve výchově socialistického člověka na zásadách marxismu-leninismu. Československý svaz žen oficiálně zanikl v roce 1990, na jeho práci volně navazuje Český svaz žen, který působí i v současnosti.⁷⁵

Kromě Československého svazu žen stojí za zmínku i výbory žen, další podpůrné instituce systému především ve venkovském prostředí, které byly od roku 1952 zřizovány při místních národních výborech. Jejich hlavním úkolem byla pomoc obci při zvyšování zemědělské produkce, což v praxi znamenalo např. propagaci vstupu do jednotných zemědělských družstev. Výbory žen dále pořádaly i odborné besedy, přednášky a instruktáže k zemědělské problematice. V některých případech se mohly soustředit i na vytváření dobrých podmínek pracujících v zemědělství, jako bylo úsilí o založení (žňových) jeslí a mateřských školek či zřízení společné kuchyně nebo prádelny. Počítalo se s nimi i při osvětové práci, při podpoře různých akcí ve prospěch školních dětí apod. V některých případech byla činnost výborů žen víceméně formální, jindy se však staly významnou součástí veřejného života v obci a vytvářely účinný tlak na místní národní výbor ve prospěch praktických požadavků, které usnadňovaly život žen. Přestože se výbory žen mohly stát a leckdy se i stávaly účinným nástrojem pro větší zapojení žen do veřejného života v obci, do určité míry zároveň fixovaly představu, že skutečné vedení obce – místní národní výbor – má být většinově ovládan muži a ženský hlas má mít jen jakousi pomocnou úlohu.⁷⁶

2.2.2 Průběh oslav MDŽ v letech 1948-1989

Komunistický režim zařadil slavnosti do systému legitimizace a reprezentace své moci. Snažil se vytvořit iluzi skvěle fungujícího státu a spokojeného obyvatelstva a k tomu byly ideálním prostředkem právě slavnostní akce. Úkolem slavnostních rituálů bylo podílet se na výchově k novým ctnostem, čímž vznikl systém slavností dotýkající se základních cílů a hodnot komunistické ideologie. Jejich typickým znakem byla absence spontánnosti, která byla nahrazena kontrolovanou účastí a řízeným nadšením. Následkem takového přístupu k slavnostem bývalo jejich

⁷⁵ Koláčková, Terezie. *Pro šťastný a spokojený život? Mezinárodní den žen, první den školního roku a Závody míru v období normalizace jako příklady ideologické praxe*. Diplomová práce. Praha, 2015, s. 20-21.

⁷⁶ Knapík, Franc a kol., *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, sv. 2, s. 1030.

„vyprázdnění“, což znamená, že z nich zbyly pouze vnější znaky (např. účast obyvatelstva nebo výzdoba).⁷⁷

Zaměříme se nyní na počátek 50. let, kdy se hojně oslavoval Mezinárodní den žen – každoročně 8. března a Den matek byl v tuto dobu již upozaděn. MDŽ bylo propagováno coby manifestace pracujících a pokrokových žen na celém světě za udržení a upevnění míru a přátelství mezi národy. Teprve až na druhém místě byl zmiňován význam Mezinárodního dne žen také jako svátku všech matek.⁷⁸ Jeho symbolem se stal tentokrát rudý karafiát, který dostala každá žena na pracovišti. Nejlepší pracovnice roku byly zvány na Pražský hrad, kde některé z nich obdržely vyznamenání za vynikající práci z rukou prezidenta republiky.⁷⁹

„Uvědomělou prací vyjádří ženy solidaritu s mírovým bojem žen celého světa: President republiky Klement Gottwald přijal v úterý 7. března, v předvečer Mezinárodního dne žen, delegaci pracujících žen ze všech krajů republiky. Bylo jich 150. (...) O jedenácté hodině uvítaly ženy bouřlivým potleskem presidenta republiky Klementa Gottwalda a jeho paní Martu Gottwaldovou. (...) Potlesk dlouho neutuchal a pojednou se změnil v nadšené provolávání zdravice: <Ať žije president republiky Klement Gottwald!>“⁸⁰

Téma zaměstnané ženy však přestalo být v centru pozornosti vládních orgánů již během první poloviny padesátých let.⁸¹

Jedním z nejzřetelnějších prvků propagandy ve veřejném prostoru byly nejrůznější politické slogany, hesla a citáty politických osobností v nápadné podobě a úpravě. Obrovská hesla tvořila neodmyslitelný doplněk veřejných budov, interiérů škol a objevovala se na nástěnkách či vývěskách, čímž nahrazovala do značné míry komerční reklamy. Při oficiálních (propagandistických) akcích se objevovala hesla i na transparentech a pro jejich tvorbu byly sestavovány speciální kolekce hesel dle

⁷⁷ Sobotková, Jitka. *Slavnosti a oslavy v komunistickém Československu*. In: Vaněk, Miroslav, ed. *Obyčejní lidé--?!: pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Praha: Academia, 2009, s. 401

⁷⁸ Sobotková, Jitka. *Komunistické slavnosti v Československu v letech 1948–1989*. Disertační práce. Olomouc, 2011, s. 77.

⁷⁹ Hlaváčková, Konstantina. *Móda za železnou oponou: společnost, oděvy a lidé v Československu 1948-1989*. Praha: Grada Publishing, 2016, s. 49.

⁸⁰ *President republiky o úkolech Československého svazu žen*. Rudé právo: ústřední orgán Komunistické strany Československa, 1950, roč. 30, č. 57, 8. březen, s. 1.

⁸¹ Hlaváčková, Konstantina. *Móda za železnou oponou: společnost, oděvy a lidé v Československu 1948-1989*. Praha: Grada Publishing, 2016, s. 49.

konkrétní příležitosti.⁸² Stejně jako u ostatních slavností a oslav, se také do oslav Mezinárodního dne žen promítly nálady doby. V 50. letech převládala bojovná hesla, která se postupem doby vyprázdnila, aby byla v 70. letech nahrazena opět oslavou rodinného života a mateřství.⁸³

Pro tehdejší oslavy MDŽ nebylo stěžejní datum demonstrací v New Yorku⁸⁴, jak jsme si v kapitole o historii svátku uvedli výše, ale vznik MDŽ je datován do roku 1910, tedy termínu ženské konference Druhé internacionály v Kodani, a je dáván do souvislosti s přijetím návrhu Kláry Zetkinové na každoroční manifestace žen v celém světě pro boj za práva žen a proti válkám, (i když na této konferenci nebylo stanoveno konkrétní datum). K referátům vydaným k příležitosti výročí tohoto data můžeme získat vhled do tehdejší politické agitace. Uvedme si pro názornost několik příkladů ze seznamu hesel k MDŽ, které v roce 1950 připravilo Ministerstvo informací a osvěty:

- „Každá kuchařka má umět řídit stát“,
- „Žena údernice je ženou socialistického zítřka“,
- „Ženy do boje za světový mír proti válečným štvárcům“
- „Pokrokové ženy celého světa jdou za jedním cílem – se Sovětským svazem zajistit štěstí světovým mírem“.⁸⁵

Mezinárodní den žen, stejně jako jiné svátky, se v letech významných výročí stával součástí těchto významnějších oslav. Např. v roce 1955 byl MDŽ uspořádán v rámci oslav 10. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou pod heslem: „Za radostnou práci, za štěstí rodin, za mír a bezpečnou vlast“.⁸⁶

Vrcholem pražských oslav MDŽ v roce 1955 byla manifestace na Václavském náměstí, na kterou se občané z jednotlivých pražských městských částí scházeli spořádaně zformovaní do průvodů. Aby byla naplněna předpokládaná účast 28 tisíc

⁸² Knapík, Franc a kol., *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, sv. 1, s. 353.

⁸³ Sobotková, Jitka. *Komunistické slavnosti v Československu v letech 1948–1989*. Disertační práce. Olomouc, 2011, s. 67

⁸⁴ Na tuto historickou událost jsem v dobových tiskovinách a výročních brožurách nenalezla žádný odkaz či připomínku.

⁸⁵ *Mezinárodní den žen 1950: Osnova referátu*. Praha: Min. inf. a osv. 1. a 3. odb., 1950. 32 s. Hovory k lidu; sv. 17.

⁸⁶ NA, KAV NF Praha, fond 357/2, kart. 132, inv. č. 63. Směrnice k MDŽ, 1955. Citováno dle Sobotková, Jitka. *Komunistické slavnosti v Československu v letech 1948–1989*. Disertační práce. Olomouc, 2011 s. 67.

občanů, byly jednotlivým pražským částím přiděleny kvóty na minimální účast. Přestože šlo o oslavu dne žen, dbaly organizační výbory na to, aby se v průvodech objevily transparenty a hesla zaměřená na boj za světový mír, znovuvyzbrojení západního Německa, za splnění hospodářského plánu na rok 1955 apod.⁸⁷

V roce 1960, tedy u příležitosti oficiálního výročí 50 let MDŽ, se nabízela příležitost ohlédnutí za historií MDŽ a vyzdvižení nového postavení ženy ve společnosti. Poukazováním na posun od demonstrací za volební právo žen nebo „za chléb“ mohl režim účinnou propagandou posilovat svou pozici a legitimizovat svou moc. „*Obrovská změna v postavení československé ženy ve veřejném životě, k níž u nás došlo v posledních 15 letech, výrazně ukazuje hloubku a šířku naší socialistické demokracie, i její nesmírné přednosti před demokracií buržoazní, která je ještě dnes na tak nízkém stupni, že vyřazuje polovinu národa - ženy - z účasti na veřejném životě nebo v nejlepším případě tuto účast omezuje.*“⁸⁸ Hesla již nebyla koncipována tak údernicky jako o 10 let dříve, ale mír jako jejich ústřední téma zůstával: „*Spojme síly za dovršení socialismu, za udržení míru!*“⁸⁹

Postupně však docházelo k výše popsanému vyprazdňování smyslu tohoto svátku. V 70. a 80. letech přibyla další témata, a svátek již nebyl propagován pouze jako oslava pracujících žen, bojovnic za mír, v těchto letech začalo být zmiňováno také postavení žen ve společnosti. Za zmínku ještě stojí rok 1975, který OSN vyhlásilo Mezinárodním rokem ženy a jehož cílem mělo být dosažení rovnoprávnosti žen a dalšího pokroku v jejich postavení a časopisy Naše rodina nebo Vlasta tomu věnovaly několik článků⁹⁰ a také Rudé právo z 8. března 1975 popisuje Mezinárodní rok ženy jako příležitost k „*měřítku dosaženého stupně celospolečenského zrovnoprávnění v podmínkách různých společenských řádů*“ s vidinou předvést vysokou úroveň a postavení žen v socialistické společnosti.⁹¹

Pokud se z celostátních oslav přesuneme na regionální úroveň, oslavy se omezily na slavnostní proslovy a tematické doprovodné programy realizované formou

⁸⁷ NA, KAV NF Praha, fond 357/2, kart. 132, inv. č. 63. Směrnice k MDŽ, 1955. Citováno dle Sobotková, Jitka. *Komunistické slavnosti v Československu v letech 1948–1989*. Disertační práce. Olomouc, 2011, s. 69.

⁸⁸ Brejchová, Jiřina. *50 let veliké cesty*. 1. vyd. Praha: SNPL, 1960, s. 171.

⁸⁹ Tamtéž, s. 183.

⁹⁰ Pokorná, Helena, ed. a Čepová, Lenka, ed. *K Mezinárodnímu roku ženy a Mezinárodnímu dni žen: [sborník]*. Blansko: Okresní knihovna, 1975. [36] s.

⁹¹ *Vysoké ocenění úsilí a obětavosti našich žen*. Rudé právo: ústřední orgán Komunistické strany Československa, 1975, roč. 55, č. 57, 8. březen, s. 1-2.

koncertů, recitací či zábavních pořadů.⁹² Děti ve školách si připravovaly besídky či vystoupení a vyráběly maminkám drobné dárky.⁹³ V podnicích a na úřadech byly pořádány slavnostní schůze spojené s obdarováváním přítomných žen. Ručník s logem podniku, zdobené hrníčky coby dárky k MDŽ jsou k vidění v mnoha domácnostech ještě dnes.⁹⁴

2.2.3 MDŽ jako pocta pracujícím ženám

Žena jako součást komunistické společnosti představovala ženu rovnocennou muži, tedy zaměstnanou.⁹⁵ Zaměstnanost žen byla tematizovaná zejména v souvislosti se snahou o navýšení pracovníků ve výrobní sféře a změnami tradičního genderového rámce z hlediska jednotlivých profesí již od poválečného období (1945-1948) s tendencí zaplnit chybějící pracovní síly potřebné k obnově válkou zničeného průmyslu. Po únoru 1948 se snaha zapojit další pracovnice stupňovala.⁹⁶ Intenzivní propagace plošného nástupu žen do zaměstnání znamenala zásadní proměnu fungování rodiny. Předtím byla hlavním údělem vdané ženy starost o domácnost a výchova dětí. Agitace směřovala nejen k ženám, ale i k mužům – když žena nahradí práci, kterou do té doby vykonával muž, může se více mužů přesunout do těžkého průmyslu – a tím se buduje vlast a posiluje mír.⁹⁷ Práce v domácnosti se nepovažovala za hodnotnou z národohospodářského hlediska, a navíc pracující žena ekonomicky posilovala životní úroveň rodiny. I proto nabývala zaměstnaná žena postupně většího společenského významu.⁹⁸ Očekávání od správné ženy nové spravedlivé společnosti

⁹² Sobotková, Jitka. *Komunistické slavnosti v Československu v letech 1948–1989*. Disertační práce. Olomouc, 2011, s. 69.

⁹³ Stuchlý, Hynek, ed. *Dny radosti: pomocné texty pro pořádání vzpomínkových akcí u příležitosti významných dnů školního roku*: [určeno učitelům]. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959.

⁹⁴ Sobotková, Jitka. *Komunistické slavnosti v Československu v letech 1948–1989*. Disertační práce. Olomouc, 2011, s. 69.

⁹⁵ Hlaváčková, Konstantina. *Móda za železnou oponou: společnost, oděvy a lidé v Československu 1948-1989*. Praha: Grada Publishing, 2016, s. 46.

⁹⁶ Knapík, Franc a kol., *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, sv. 2., s. 1068.

⁹⁷ Dne 9. února 1956 přijal ÚV KSČ usnesení K prohloubení a rozšíření politické práce mezi ženami, které mělo mj. formou propagandistické kampaně o tisíce zvýšit zaměstnanost žen v průmyslových odvětvích a v zemědělství. V zájmu získávání žen pro práci v průmyslových podnicích byl nastolen požadavek usnadňovat jim zvyšování kvalifikace a zkvalitňovat sociální, zdravotní a výchovná zařízení tak, aby se zlepšila situace pracujících matek a odstranila jejich absence i časté střídání pracovišť. Knapík, Franc a kol., *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, 1. sv., s. 406.

⁹⁸ Hlaváčková, Konstantina. *Móda za železnou oponou: společnost, oděvy a lidé v Československu 1948-1989*. Praha: Grada Publishing, 2016, s. 46.

byla poměrně jednoduchá – měla by chodit do práce, být politicky angažovaná a starat se o děti a domácnost.⁹⁹

Důležitost vysoké zaměstnanosti žen byla v ideologické rovině podporována marx-leninskými tezemi o „emancipaci žen“. Především do poloviny 50. let probíhala za tímto účelem řada kampaní. Jedním z hlavních nástrojů ovlivňování veřejného mínění mezi ženami (zejména v padesátých letech) byl již zmíněný spolkový časopis, týdeník *Vlasta*, za který bylo zodpovědné samostatné tiskové oddělení Československého svazu žen. Každé číslo obsahovalo řadu agitačních článků, nepravidelné krátké zprávy ze zahraničí a z dění uvnitř organizace. Premisa přiblížit se svým obsahem „každé ženě v jakémkoli koutu republiky“ se odrážela v pravidelných rubrikách věnovaných vaření, šití, radám do domácnosti, od druhé poloviny padesátých let také péči o dítě a později i kosmetice. Obsahově *Vlasta* představovala periodikum naplňující genderově stereotypní představy o zájmech a zálibách žen.¹⁰⁰

Vedle masivního tlaku médií byly obyvatelky státu přesvědčovány o výhodách vstupu do pracovního poměru na různých besedách¹⁰¹ nebo při příležitosti oslav svátků – zejména Mezinárodního dne žen – prostřednictvím osobního kontaktu agitačních dvojic navštěvující domy. Z brožury pro agitační dvojice¹⁰² se dozvídáme, že jejich cílem bylo „získat ženy při návštěvě na základě rozhovorů o politických otázkách k uzavírání budovatelských závazků na počest Mezinárodního dne žen“. Agitátoři vybaveni hojnými příklady neúnavných pracovitých žen a přesvědčovacími argumenty k budování vlasti měli za úkol požadovat po ženách vyplnění závazkového lístku s následnou kontrolou plnění.¹⁰³ Ve větších městech pak vznikla střediska Služby ženám, která shromažďovala nabídky konkrétních pracovních míst

⁹⁹ Hlaváčková, Konstantina. *Móda za železnou oponou: společnost, oděvy a lidé v Československu 1948-1989*. Praha: Grada Publishing, 2016, s. 47.

¹⁰⁰ Knapík, Franc a kol., *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, sv 2, s. 1022-1023.

¹⁰¹ Besedou se rozumí forma osvětové, propagandistické akce používané koncem 40. let a v 50. letech. Programem besed bývaly přednášky s konkrétně vymezeným ústředním motivem doplněné kulturními vsuvkami (hudební a pěvecké, dramatické, recitační apod.). Důležitá byla jejich přesvědčovací forma. Knapík, Franc a kol., *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, sv. 1, s. 148.

¹⁰² *Za pakt míru, za rozkvět vlasti, za štěstí našich dětí: Na pomoc agitačním dvojicím k Mezin. dni žen 1952*. [Praha]: Ústř. akční výb. N. fronty, 1952.

¹⁰³ Tamtéž.

z jednotlivých pracovišť stejně jako požadavky jednotlivých potenciálních zaměstnankyň.¹⁰⁴

Jedním z důvodů nástupu do zaměstnání byl kromě osobních a ideových motivů také ekonomická potřeba, kdy bylo kvůli rušení živností, svobodných povolání nebo kolektivizace zemědělství na pokrytí základních potřeb domácnosti potřeba minimálně dvou výdělečně činných osob z důvodů nivelizace platů.¹⁰⁵ Na zvýšení zaměstnanosti žen navazovaly kroky v sociální oblasti. Aby mohly ženy lépe skloubit svou roli matek s nasazením v pracovním procesu, byly zakládány dětské jesle, mateřské školy nebo podnik Osvobozená domácnost¹⁰⁶, který měl zajišťovat různé služby a na který měla podle dobové představy přejít značná část péče o domácnost z rukou žen.¹⁰⁷ Faktem ale bylo, že pozice žen v kombinované úloze pracujících a matek byla často vysilující a k tomu přispíval i problém nedostatečného zásobování a časově náročného „shánění a stání ve frontách“.¹⁰⁸ Po vlně poválečné vyšší porodnosti v letech 1946-1952 tedy můžeme pozorovat trend poklesu porodnosti i poklesu přírůstku obyvatelstva až do další populační vlny v 70. letech 20. století.¹⁰⁹

Rodinná výchova byla chápána coby pomocná a doplňková k centrální kolektivní výchově, zaměstnanost se zase chápala jako osvobození ženy od handicapu mateřství.¹¹⁰ Komunistický režim projevoval mimořádný zájem o děti a mládež. Tuto věkovou skupinu totiž vnímal jako nejsnáze manipulovatelnou, nezátíženou neblahým „dědictvím kapitalismu“ a přístupnou nově prosazovanému systému hodnot pod vedením profesionálních, politicky uvědomělých pedagogů. Jednoznačná byla přitom tendence vytvářet generačně oddělené formy trávení volného času, zvláště pro dospělé

¹⁰⁴ Knapík, Franc a kol., *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, sv. 2, str. 1068.

¹⁰⁵ Tendence k nivelizaci především v příjmech byly typické pro 50. a částečně 60. léta, kdy se velmi rychle snižovaly rozdíly mezi ohodnocením manuální a duševní práce a v oficiálním diskurzu byla jasně preferovaná fyzická práce. Tamtéž, str. 597-598.

¹⁰⁶ Družstvo Osvobozená domácnost spravovalo prádelny, čistírny a žehlírny a později i další služby v oblasti péče o domácnost. Po roce 1948 nastal jeho prudký růst, ale hned na počátku padesátých let bylo zalito vlnou kritiky na kvalitu nabízených služeb. Plány se dařilo uskutečnit jen z malé části a naprostá většina domácích prací zůstávala na bedrech hospodyň. Problémem byla i finanční náročnost služeb nebo dlouhé dodací lhůty. V šedesátých letech byl neúspěch této koncepce jasný a podniky se měnily v dílčí, komunální provozovny služeb. Tamtéž, str. 643-4.

¹⁰⁷ Tamtéž, str. 643-4.

¹⁰⁸ Pruša, Jiří. *Abeceda reálného socialismu*. Praha: Avia Consultants, 2011, s. 108.

¹⁰⁹ Schindler-Wisten, Petra. „Kdo neokrádá stát, okrádá rodinu“ In: *Vaněk, Miroslav, ed. Obyčejní lidé--?!: pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Praha: Academia, 2009, s. 368.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 371.

a zvláště pro děti. Veškerý volný čas dětí byl chápán jako potenciální prostor pro přípravu na „budovatelské poslání“.¹¹¹ To se projevovalo i v pojmání oslav různých tradičních svátků, když se kladl důraz na jejich společné trávení na lidových veselících a podobně. Jejich prostřednictvím se tak současně distribuovaly mnohé prvky marxisticko-leninské ideologie a státní propagandy. I zde silně působilo odvolávání na „sovětský vzor“.¹¹²

V 60. letech se situace pozvolna měnila a v zájmu společnosti se ocitlo minimálně zabezpečení péče o nejmenší děti matkami, což byl značný obrat od politiky brzkých let padesátých.¹¹³ Odborníci začínají hovořit o deprivaci dětí v jeslích a o potřebě blízkosti matky, a navíc časté absence matek v práci kvůli nemocem dětí také sehrály svou roli.¹¹⁴ Ženám byla poskytnuta mateřská dovolená do tří let věku dítěte s možností volby mezi péčí o dítě a zaměstnáním. V 70. letech tato politika navíc s výrazným navýšením finanční podpory v mateřství¹¹⁵ přispěla ke zvýšení počtu žen na mateřské dovolené.¹¹⁶

I přesto touha po seberealizaci v kombinaci s vyšším příjmem rodiny mnohdy podpořila rozhodnutí žen vrátit se do práce dříve. Ženy v této době častěji než muži dosahovaly úplného středního vzdělání a právě díky vyššímu vzdělání mohly dosahovat i na vyšší pracovní pozice než jen na dělnické profese, administrativu, práci ve zdravotnictví, školství anebo na prodejně. Zvýšení zaměstnanosti žen přispěla i větší dostupnost dětských zařízení. V důsledku větší mechanizace domácích prací se

¹¹¹ Franc, Martin a Knapík, Jiří. „Na člověka najíždíme další čtvrtletí“. *Volný čas v českých zemích v letech 1948–1956*. In: Soudobé dějiny Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2010, č. 4, s. 631.

¹¹² Tamtéž, s. 618-619.

¹¹³ Průcha, Václav a kol.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1002*, 2. díl, Doplněk, Brno 2009, s. 930. Citováno dle: Hlaváčková, Konstantina. *Móda za železnou oponou: společnost, oděvy a lidé v Československu 1948-1989*. Praha: Grada Publishing, 2016, s. 51

¹¹⁴ Schindler-Wisten, Petra. „Kdo neokrádá stát, okrádá rodinu“ In: Vaněk, Miroslav, ed. *Obyčejní lidé--?!: pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Praha: Academia, 2009, s. 371.

¹¹⁵ Cílem podstatného zvýšení přídávků na děti (dále novomanželských půjček apod.) bylo zvýšení porodnosti a tím i zvýšení dosud klesajícího počtu obyvatel. Výsledek této politiky byl nárůst porodnosti z průměrných 120 tisíc na 290 tisíc novorozenců ročně a dětem narozeným v tomto období se začalo říkat Husákovy děti. Na velký nárůst počtu dětí však nebyla připravená infrastruktura (školy, školky, lékaři, bydlení atd.), a to generovalo další problémy v tehdejší společnosti. Pruša, Jiří. *Abeceda reálného socialismu*. Praha 2011, s. 146.

¹¹⁶ Průcha, Václav a kol.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1002*, 2. díl, Doplněk, Brno 2009, s. 930. Citováno dle: Hlaváčková, Konstantina. *Móda za železnou oponou: společnost, oděvy a lidé v Československu 1948-1989*. Praha: Grada Publishing, 2016, s. 51

usnadnila i práce v domácnosti. Stále obtížné však bylo shánění zboží denní spotřeby.¹¹⁷

I když se slavil Mezinárodní den žen, o problémy zaměstnaných žen se v praxi nikdo nezajímal.¹¹⁸ Toto stvrzuje i článek srpnového čísla *Ženy a módy* z roku 1968, jehož autorkou byla členka ústředního výboru svazu žen Jiřina Brejchová. V článku si posteskla nad tím, že státní orgány neberou Československý svaz žen příliš vážně a vyslovuje přání získat skutečnou autoritu ve prospěch svazu tak, aby mohl řešit reálné problémy žen nakupené za dvě desetiletí komunistické vlády.¹¹⁹ Přetrvávalo nerovné postavení žen a mužů v zaměstnání i přes oficiální proklamace o rovnostářské socialistické společnosti zajišťující již z principu egalitu a emancipaci žen. Mezi nejvýraznější projevy nerovnosti patřilo nižší mzdové ohodnocení žen na stejné pozici ve srovnání s muži, malé zastoupení žen ve vedoucích funkcích nebo klesající společenské a finanční ohodnocení ve feminizovaných oblastech (obchod, pošta, školství, zdravotnictví, apod.).¹²⁰

V soukromé sféře i nadále vytrvávalo tradiční pojetí ženské role v domácnosti a nevedlo ke snahám o narušení genderových stereotypů zvýšením tlaku na zapojení mužů do starosti o domácnost.¹²¹ Značná část mužů se tedy zapojovala ve shodě s dosavadním kulturním modelem jen velmi omezeně (mnozí muži navíc byli vytíženi vykonáváním veřejných funkcí). I proto se prohlubovala zřetelná genderová nevyváženost v objemu disponibilního volného času, která se poté udržovala v prakticky nezměněné podobě po několik desetiletí. Dle šetření Státního úřadu statistického z roku 1961 měli muži z celkové doby 16,1 procento volného času, zatímco na ženy připadá pouze 7,7 procent. Péči o domácnost muži věnovali pouze 9,8 procent času, zatímco ženy 35,5 procent.¹²² Výsledkem bylo tzv. dvojí břemeno

¹¹⁷ Hlaváčková, Konstantina. *Móda za železnou oponou: společnost, oděvy a lidé v Československu 1948-1989*. Praha: Grada Publishing, 2016, s. 51.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 51.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 51.

¹²⁰ Knapík, Franc a kol., *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*, sv. 2, s. 1068-1069.

¹²¹ Tamtéž, s. 1068-1069.

¹²² Franc, Martin a Knapík, Jiří. „Na člověka najíždíme další čtvrtletí“. *Volný čas v českých zemích v letech 1948–1956*. In: Soudobé dějiny Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2010, č. 4, s. 617.

žen, které nastupovaly na další „směnu“ po příchodu ze zaměstnání, aby se věnovaly práci pro rodinu.¹²³

2.2.4 Vzpomínky na MDŽ v dosavadních orálněhistorických rozhovorech

Obecná představa o oslavách MDŽ je charakterizována jednoduchým popisem: „V Československu probíhaly jeho oslavy především na pracovištích, méně často i doma. Během tohoto svátku se velké množství mužů na počest žen opilo a v tomto stavu se jim později večer dvořilo“¹²⁴, popřípadě uvádím obdobnou interpretaci z disertační práce J. Svobodové: „Nepřiliš dobrou pověst získal MDŽ kvůli občasným excesům, které oslavy tohoto svátku doprovázely. Důvodem excesů byla zpravidla přítomnost alkoholu na podnikových schůzích zaměřených na oslavu MDŽ. Z tohoto důvodu a také kvůli povrchnímu přístupu a spojování s politickými hesly některé ženy tento svátek odmítaly.“¹²⁵

Pro tuto diplomovou práci obecný závěr interpretace percepce svátku MDŽ v československé společnosti však nepovažuji za dostatečně komplexní. Proto jej ještě doplňuji dalšími, konkrétními vzpomínkami na tyto oslavy MDŽ, které pomohou získat ucelený obrázek reálného vnímání MDŽ v tehdejší společnosti a budou vyváženým doplňkem ke stěžejní části práce v kapitole číslo 3. Toto doplnění je vytvořeno na základě rešerše v Digitálních sbírkách Centra orální historie při Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, v. v. i.

Pokud se nejprve zaměříme na obrazy oslav MDŽ s úzkou vazbou na alkohol, nářatoři dosud zaznamenaných orálněhistorických rozhovorů je mnohonásobně potvrzují, což ilustrují následující vzpomínky:

„K MDŽ sme popřáli ženskejm v pracovní době, tak se tam trošku popilo v poledne, rozhlas vyhlásil, když sem dělal v Tesle, zastavte stroje, ať se nikomu nic nestane a běžte domu. No tak to vlastně bylo normální.“¹²⁶

¹²³ Knapík, Franc a kol., *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, sv. 2, s. 1068-1069.

¹²⁴ Pruša, Jiří. *Abeceda reálného socialismu*. Praha: Avia Consultants, 2011, s. 230.

¹²⁵ Sobotková, Jitka. *Komunistické slavnosti v Československu v letech 1948–1989*. Disertační práce. Olomouc, 2011, s. 69.

¹²⁶ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Ladislavem Hejným vedl Pavel Mücke, 7. 9. 2007.

„My jsme dostaly kytku nebo ručník a šly jsme domů. A pánové tam pokračovali. To bylo veškeré MDŽ.“¹²⁷

„Některý se na to těšili no a do počtu tam šli některý, který potřebovali jít dřív domů. No a pak tam zůstali, vono to bylo dotovaný, roznegli po těch stolech flašky s vínem a takový ty partičky se toho zmocnily, tam se vožraly, no a podle toho, jak kdo byl inteligentní. Některý se bavili a stáhlo se to někam do ústraní, tam se poveselili, a takoví ty blbější pak hejkali, hulákali po ulicích nebo se váleli, doma pak byly rozbroje.“¹²⁸

„Ale já jsem MDŽ neuznávala, protože tam se teda kdejaká mladá holka, jo, opila a to, chlapi toho využili, že se taky napili a to jsem neuznávala.“¹²⁹

„Já osobně můžu říct, že taky nic moc. Mně to moc nesesedlo. Byl jsem asi dvakrát třikrát na MDŽ, vždycky to dopadlo špatně. Chlapi nalitý jak Dáni, nevím, já jsem tyhle veliký...“

Nicméně další zaznamenané vzpomínky narátorů z digitální sbírky Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR¹³⁰ informace o svátku založeném na alkoholových radovánkách popírají, protože jejich vlastní zkušenost byla opačná a alkohol byl na těchto oslavách i zakázaný:

„Většinou ženy na dílnách dělaly tak do těch desíti dopoledne a pak už šly do šatny a tam se jako... ne že by se pilo, to ne, to žádnéj alkohol, to nesmělo být jako, ale takový oslavy s cukrovím, chlebičkama atd. Ale jinak ne.“¹³¹

„Já nemůžu říct, že na tý dílně by se ty chlapi ožrali, jak oni to dneska říkají nebo tak.“¹³²

„Tak dycky se samozřejmě zajistily chlebičky, zajistil se zákusek a zajistilo se kafe. Alkohol ne, to bylo přísně zakázáno, to se nesmělo, a jenom na MDŽ sme dostali každý decinku červeného vína, to tehdy ano, ale jinak na ty ostatní ani ne.“¹³³

¹²⁷ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Alenou Růžičkovou vedl Miroslav Vaněk, 25. 8. 2007.

¹²⁸ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Karlem Kozákem vedla Patricie Kubáčková, 14. 8. 2007.

¹²⁹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Janou Janouškovou vedla Jana Nosková, 23. 8. 2007.

¹³⁰ Digitální sbírky Centra orální historie při Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, v. v. i.

¹³¹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Ludmilou Novotnou vedla Jana Nosková, 19. 8. 2006.

¹³² ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Eliškou Proškovou vedla Jitka Svobodová, 29. 3. 2007.

¹³³ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Milenou Flodrovou vedla Jana Nosková, 27. 3. 2007.

Pozoruhodným jevem je, jak se představa o MDŽ jako svátku pro pánské veselice s alkoholem stala záležitost historické či kolektivní paměti. Několik narátorů potvrdilo tuto svou představu o průběhu oslav, avšak sami svou přímou zkušenost neměli:

*„No tak, to je takový jako dost zprofanovaný svátek a **jako tady se traduje** a já myslím celkem oprávněně, že při této příležitosti ženy dostaly karafiát a bonboniéru a muži se ožrali. A **zřejmě to byl typický průběh MDŽ**, alespoň v takové té běžné praxi, výrobní, že jo, v těch výrobních závodech. (...) A takže se to oslavilo a teď se uvařilo třeba kafe a pár, já nevím, nějakých kousků¹³⁴ tam bylo. **Rozhodně třeba si nevzpomínám**, že by to mělo nějaký takový drsný projevy na fakultě, jako že by se tam ti chlapi opili a to. **To jsme nedělali, že jo.**“¹³⁵*

*„Já nemůžu říct, že na tý dílně by se ty chlapi ožrali, **jak oni to dneska říkají** nebo tak.“¹³⁶*

*„Většinou se ještě u příležitosti toho MDŽ konala nějaká slavnostní akce, ať už to bylo posezení těch pracovníků, nejenom teda žen, účastnili se toho i muži, nebo možná i nějakých kulturních vystoupení, což **já sem konkrétně nezažil**. A k tomu se samozřejmě vázalo i to, že se slavilo na pracovišti i neformálně, to znamená, že se požíval ten alkohol, kterej na pracoviště nepatřil, ale v době MDŽ se asi tak nějak toleroval. **O tom sou různé ty historky**, jak u příležitosti MDŽ se muži opili v zaměstnání radostně a prováděli tam různé, mohlo dojít k různému poškození inventáře, nábytku a podobně. Pak se to pracně vysvětlovalo zase ty další dny, **ale to znám jenom z literatury nebo z vyprávění jiných osob.**“¹³⁷*

*„Já uvedu jeden takovej příklad u obligátních oslav MDŽ, že jo, který se odborářům vždycky jaksi předkládaly jako, nebo **často se mluvilo, do dneška se mluví** o tom, že to byly bohapusté chlastačky, no nechť, bylo to tak někdy, já to nepopírám, ale ono záleželo dost na lidech i na těch oslavovaných, jestli to připustili nebo nepřipustili, jo? To vždycky je to o lidech.“¹³⁸*

¹³⁴ Např. drobné dary - pozn. aut.

¹³⁵ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Františkem Lukešem vedla Jana Nosková, 22. 2. 2007.

¹³⁶ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Eliškou Proškovou vedla Jitka Svobodová, 29. 3. 2007.

¹³⁷ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s dr. Liborem Blažkem vedla Jana Nosková a Radana Černá, 9. 8. 2007.

¹³⁸ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Pavlem Mörtlem vedl Jiří Petráš, 28. 2. 2008.

Jsou lidé, kteří mají navázané na oslavy MDŽ pozitivní vzpomínky, ať už měli vztah k socialistickému zřízení státu jakékoliv. Důvod toho si interpretují tak, že oslavy MDŽ svou kolektivní formou společenské akce na pracovišti mnohdy suplovaly funkci tzv. teambuildingu a podporovaly navázání neformálních vztahů na pracovištích:

„MDŽ mělo v uvozovkách lidi pobavit, ale ostatní akce, pokud se děly na pracovištích, pokud měly charakter politických akcí, tak to byly většinou schůze takové nějaké manifestační nebo v tom smyslu.“¹³⁹

„No a pak bylo MDŽ, to bylo výborný. Jéžíšmarjá! Napili sme se, tancovalo se, podnik... vy se smějete, ale mně se to líbilo. A my starší sme se bavili opravdu... pro mužský to bylo dobrý, pro ženy ne. Ty dostaly kytičku, mužský přišli domu vopili, ale... takle se trošku společensky žilo. Teďka sou ty lidi na sebe horší. Dříve se žilo tak kolektivně.“¹⁴⁰

„My jsme to strašně rádi slavili na katedře. (...) Nás tam bylo šest tedy kantorů a vždycky, když jako se diskutovalo, jestli se to udělá společně nebo na katedrách. (...) takže stejně to MDŽ se oslavilo, ale spíš se tedy popilo, kecalo, zahrálo se na nástroje hudební, takže to bylo taky tak nějak jako normální.“¹⁴¹

„Ale jako třeba na tom MDŽ, to se šlo. Protože bylo většinou, tak se to, byla legrace, při tom popilo se, zazpívalo a tak. A to já jsem vždycky byl pro, jako když se někde zazpívalo, když byla harmonika nebo kytara.“¹⁴²

Otázkou však zůstává, jak moc to byl skutečně svátek pro ženy a jestli i pro ně měl nějaký reálný přínos. Odpověď již byla naznačena v předchozích kapitolách této práce, avšak pro dokreslení kompletního obrázku přidávám ještě několik citací, které potvrzují tezi o tom, že mnohdy ženy nespárovaly v tomto svátku větší užitek, ale spíše oficiální akci s (možná příjemnými) doprovodnými prvky v podobě vyznamenání, dárků nebo kulturního programu. Velmi často se však akcí neúčastnily kvůli péči o děti a tzv. druhé směně.

¹³⁹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s dr. Liborem Blažkem vedla Jana Nosková a Radana Černá, 9. 8. 2007.

¹⁴⁰ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Milanem Duckem vedla Patricie Kubáčková, 23. 8. 2007.

¹⁴¹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s doc. Ivo Samcem vedl Jiří Petráš, 11. 2. 2008.

¹⁴² ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Václavem Vejskalem vedl Miroslav Vaněk, 18. 8. 2007.

„Na MDŽ byl ručník, pro ženský. (...) Já jsem nikdy nechodila. (...) Protože jsem měla děcka malý, no malý, ale měla jsem děcka, a bylo mi zbytečný tam chodit. Samá baba, co, že?“¹⁴³

„Já jsem ty oslavy MDŽ prakticky, na nějaký veselice já jsem nechodila bokem. Protože já jsem měla děcka, já jsem na tohle čas neměla.“¹⁴⁴

„To byla jenom ždímačka vočí, ženskejm zacpali, vony byly blbý, vony si to nechávaly, většina z nich si to nechávala líbit a těšila se na to. Celej rok je vodírali na prachách a nepočítali s nima, a když byl tenhleten den, no tak jim zahráli, umožnili jim, aby se voblíkly, nafintily a teď je nahnali do nějakého velkého sálu, tam jim tři soudruzi projevíli díkůvzdání za jejich práci a rozdali jim nějaký pozornosti, bonboniéru nebo deštník nebo nějakou volovinu, no a pak jim začli hrát a navrch vyplavali takový ty ztroskotanci, který potřebovali se v práci vodreagovat, většinou měli křivý nebo rozpadlý rodiny, no a kolem nich se soustřed'ovalo to dění.“¹⁴⁵

„Většinou to začínalo ráno a nebo potom se to přesunulo po obědě, aby se neplejtvalo pracovní dobou, tak se řeklo, že o půl druhé začíná oslava, a to sme zase koukali po hodinkách, už je půl třetí, budou tři, tak už abysme... a člověk vypad, co moh nejdřív. Tak to byly takové a to bylo na jedno brdo furt všecko. To byl dycky projev, chlebiček nebo dva, to záleželo na tom, na to se dělal rozpočet, byl výbor ROH, kolik se vydá na občerstvení...“¹⁴⁶

Při analýze rozhovorů ze sbírek COH jsem nenarazila na žádnou zmínku o oslavách MDŽ nebo na dodržování nějaké rodinné tradice v tomto kontextu. MDŽ byl svátkem ve veřejném prostoru a na pracovišti. Z oficiálních oslav se postupně stávala spíše formální záležitost, anebo narátoři zmiňují posun směrem ke svátku matek, který jim byl tematicky bližší. Rodinné tradice ve smyslu úcty ženy jako matky jsem sice zaznamenala, ale jako minoritní záležitost.

„Myslím když to začalo, tak to byla mohutná voslava. To chodili náměstci a říd'a, koupili auto kytek, to si vzpomínám dobře, pak nějaký utěrky nebo něco takovýho a nějakou bomboniéru. Tak tydle tři věci dostala každá žena, ať to bylo prostě děcko nebo letitá dáma jakákoliv. Tak to dostávaly. Ale pomalu, přibývajícími roky, todleto

¹⁴³ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s paní O. vedla Jana Nosková, 15. 8. 2006.

¹⁴⁴ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Eliškou Proškovou Jitka Svobodová, 29. 3 2007

¹⁴⁵ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Karlem Kozákem vedla Patricie Kubáčková, 14. 8. 2007.

¹⁴⁶ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Vilmou Novotnou vedl Pavel Mücke, 5. 8. 2007.

všechno pomalu upadalo. Jako by to ztrácelo nejen význam, ale i prostě že na to nebyly prachy nebo jak. Jinak si to neumím vysvětlit.“¹⁴⁷

„Nebo když se slavilo MDŽ nebo něco, tak přednášely básničky tady v hospodě a ty děti strašně rádi chodily. Každý přišel, dáte mně básničku, dáte mně básničku. Na to MDŽ se dělalo něco těm maminkám. Udělal se takovej program, že se hrálo, zpívalo, dětičky přednášely nějaký ty, no a udělalo se pohoštění, nějaké zákusek, párek, takže to tady byla taková tradice.“¹⁴⁸

„MDŽ, to byla legrace, protože se prdli všichni. Mezinárodní den žen nebyl výmysl jenom komoušů, tak úplně bych to bejval nevodsuzoval, i když sem se přikláněl spíš k tomu, co říkala moje maminka a babička, ať MDŽ slaví mladý holky a že spíš byl lepší svátek matek. Matka že má poslání. Když sem byl kluk, tak táta mamince vždycky k MDŽ a my tím pádem taky sme jí dycky přinesli kytičku, ale s mojí první, ani s druhou manželkou sme to neslavili.“¹⁴⁹

2.3 Shrnutí

Mezinárodní den žen od svého prvního ustanovení do dnešního dne prošel výraznou proměnou a poměrně razantním vývojem, avšak neustále balancoval mezi tématy zaměstnané, pracující ženy s rovným postavením ve společnosti a její rolí ženy-matky. Vše začalo protestním laděním za lepší pracovní podmínky zaměstnaných žen, za adekvátní ohodnocení jejich práce a demonstracemi za „chléb a mír“. Odtud to byl jen malý krůček k obrovskému tématu zrovnoprávnění žen a jejich volebního práva. Ve válkou ovlivněné atmosféře tehdejší doby se poměrně rychle stáčí hlavní myšlenky k pacifistickému hnutí především za mír, který požadovaly matky pro své děti. Po válce se rétorika a symbolika Mezinárodního dne žen vrací k zaměstnaným ženám a stává se symbolem pocty pracujících žen, ačkoliv je v Československu využíván k silné propagandě a posílení moci tehdejšího režimu. Od pracujících žen se zde svátek opět pozvolna sunul k úctě k mateřství a přes postupné vyprazdňování svého významu dospěly oslavy MDŽ ke kolektivním akcím na pracovišti na podporu udržování neformálních vztahů, které se svou formou mohly těšit oblibě, avšak již bez hlavní,

¹⁴⁷ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s panem Peterkou vedla Jitka Svobodová, 15. 10. 2007.

¹⁴⁸ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor se Zdeňkou Knittelovou vedl Miroslav Vaněk, 9. 8. 2007.

¹⁴⁹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Josefem Dvořákem vedl Zdeněk Doskočil, 7. 10. 2007.

výrazné myšlenky, a i když se jednalo o svátek věnovaný ženám, v praxi se o jejich skutečné problémy nikdo nezajímal.

Do kolektivní paměti se oslavy MDŽ vžily jako alkoholové radovánky, případně svátek zprofanovaný komunisty a nehodný dalšího zachování v kalendáři mezi významnými dny, i když některé individuální vzpomínky naznačují neutrální či pozitivní vztah k tomuto svátku. S nástupem 21. století se jeho vnímání opět posouvá a jeho hořké přívěsko socialistického, nuceného svátku je pomalou odsouváno do pozadí. Opravdu celosvětový, mezinárodní rozměr tohoto svátku napomáhá tomu, aby se svátek nevytratil z českého kalendáře ani do budoucna, ale naopak byl příležitostí otevírat celospolečenská témata v otázce žen (a mužů) a jejich postavení ve společnosti.

3 MDŽ očima narátorek – analýza a interpretace získaných pramenů

Tato kapitola se zabývá konkrétními vzpomínkami a zkušenostmi žen jedné rodiny na oslavy Mezinárodního dne žen. Při zpracovávání získaných rozhovorů vyloučily čtyři hlavní oblasti, kterými se postupně budu v této kapitole zabývat. Prvním, rozdílně širokým tématem jednotlivých rozhovorů byly vlastní vzpomínky na oficiální formy oslav MDŽ, které narátorky prožívaly různě – dle své aktuální životní role či období. Především v době dětství, nebo naopak mateřství se jejich vzpomínky výrazně prolínaly se svátkem matek, a proto je i tomuto tématu věnovaná samostatná podkapitola. Největší část rozhovoru zaujímaly vzpomínky na vlastní, rodinnou, tradici, její historii a její hodnotu. Téměř všechny rozhovory poté směřovaly k otázce smyslu a významu Mezinárodního dne žen, což považuji za velice důležité a do interpretace proto zařazuji i toto krátké zamyšlení.

3.1 Vzpomínky na socialismus aneb kolektivní MDŽ

Kolektivní forma oslav MDŽ neboli „velké dějiny“ tohoto svátku již byly popsány v kapitole 2. Nyní se však budeme věnovat vzpomínkám na tuto oficiální formu v jedné rodině, a bude tedy tato kapitola zaměřena na zachycení popsáných událostí v rámci „malých dějin“.

3.1.1 Efekt propagandy 50. let v paměti narátorek

Období dětství nebo školní docházky narátorek nejstarší generace A spadá především do 50. let 20. století, což jak bylo popsáno v kapitole 2 odpovídalo době, kdy režim kladl oslavám a propagaci svátku MDŽ mezi občany největší důraz a spojoval je s velmi silnou agitací k nástupu žen do zaměstnání. V pamětech narátorek se to však neodrazilo, nereflktují totiž žádné vlastní zkušenosti se svátkem MDŽ v tomto období a popírají i výraznější rezonanci oslav tohoto svátku ve společenském prostoru.

„Tam to ne, nebylo nic, Klárko, nic takového. Tam o žádném MDŽ nebylo nikdy nic. Ani sami jsme někde šli oslavovat MDŽ, nešli jsme. To nebylo.“¹⁵⁰

¹⁵⁰ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Angelikou vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

Bezpochyby na tato tvrzení může mít vliv dlouhý časový odstup, se kterým na tyto události narátorky vzpomínají (i více než 60 let od ukončení školní docházky) a vzpomínky na MDŽ nebyly natolik silné, aby se jim uchovaly v paměti. Také zde mohla sehrát svou roli reaktualizace referenčních rámců a rané vzpomínky na MDŽ byly zastíněny svátkem matek. Vzhledem k tomu, že však nezávisle na sobě všechny tři narátorky doslova popírají MDŽ v období jejich raného věku, je pravděpodobné, že skutečně silná rezonance svátku ve veřejném prostoru nastala až v letech pozdějších, šedesátých. Zde narážíme na mírný nesoulad s historickým vývojem svátku, kdy je akcentováno právě období první poloviny 50. let jako nejvýznamnější období svátku MDŽ jako nástroje silné propagandy.

V dětském věku může být obtížné zachytit propagandistické a agitační tendence, a proto jsem do rozhovorů zařadila i otázky na vzpomínky na matku narátorek generace A za účelem poodkrytí případného efektu tlaku na to „být správnou ženou nové spravedlivé společnosti, která chodí do práce, je politicky angažovaná a stará se o děti a domácnost“. Z rozhovorů vyplynulo, že i pokud byla nějaká agitace s cílem zaměstnat co nejvíce (vdaných) žen, její efekt se v naší rodině v průběhu 50. let výrazně neprojevil:

„Moja mama, ona šila, jak byla mladá, tak ona šila u Bredy, to ony šily pánské košule¹⁵¹, no a potom už jak se vdala, tak měla, my jsme byly čtyři děti, takže ona už do práce nešla, ona už byla jako žena v domácnosti, to tata robil sám. (...) Protože jsme měli pole, měli jsme dobytko, byla koza, bylo prase, byli králíky, byly slepice, bylo pole, tak té roboty bylo tolik, a byli jsme čtyři.“¹⁵²

S podivem shledávám zajímavou také informaci nejen o nepovinném nástupu do zaměstnání, ale především o neuskutečněné kolektivizaci rodinného hospodářství bez blíže specifikovaného důvodu či objasnění.

„Ne. Ne, ona... čtyři děti, žena v domácnosti, tam se jako to nebylo že bys musela. Jestli máš z čeho žít, tak žij. V chudobě, ale žiješ.“¹⁵³

¹⁵¹ Období první republiky, pozn. autorky.

¹⁵² Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Anežkou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

¹⁵³ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Bělou vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

Je také pravděpodobné, že setrvání žen v domácnosti byl opakující se příběh v pohraničí, respektive na území Hlučínska, protože jedna z narátorek vzpomíná i na ženy ze sousedství a podobu jejich všedního dne:

„Já si jako děcko pamatuju, ty robky stály na začátku uličky a tam mama čekala o půl sedmé už, jestli nepřijel tata vlakem z roboty, takže tam stála četka Skalná, četka ta... seděly.“¹⁵⁴

O formách propagandy nebo agitace a jejich dopadu jsem se z rozhovorů nedozvěděla nic bližšího, avšak mohu konstatovat, že má prababička v 50. letech naplňovala ideu „správné ženy“ tím, že se starala o děti, domácnost a o rodinné hospodářství. Ačkoliv byla komunistická propaganda mířena „každé ženě do jakéhokoliv koutu republiky“, odezva v těchto uvedených příkladech nebyla valná, a už vůbec ne rychlá. Prosazování „nové spravedlivé společnosti“ mělo zejména v odlehlejší, pohraniční oblasti republiky nástup pozvolný, jenž se začal projevovat až v dospívající generaci.

3.1.2 Oslavy MDŽ na pracovištích

Všechny tři narátorky generace A do zaměstnání postupně nastoupily od konce 50. a v průběhu 60. let, a po mateřské dovolené se do práce opět navrátily dvě z nich. Díky tomu ve svých vzpomínkách již přímo reflektují zkušenosti s kolektivními oslavami svátku MDŽ a ve velké míře potvrzují konstatování z kapitoly 2 této práce. Stejně tak tuto zkušenost potvrzují i narátorky generace B, které se v nějaké formě zapojily do pracovního procesu ještě před tzv. sametovou revolucí a oficiálním vymazáním svátku MDŽ z českých kalendářů.

„MDŽ jsem oslavovala od pracovního poměru v Krnově (od roku 1955-1963) – oslavovalo se, dostávaly jsme jako dárky osušky, utěrky, karafiát – to roznášeli chlapi, spolupracovníci. Pak bylo pohoštění, lehké, a bylo tam i víno, ale jako mladé děvuchy a ženské jsme to nepily, tak to zbylo a chlapi to vypili.“¹⁵⁵

„No v roku šedesát sedm jsem se vyučila, no a byla jsem, to byla Jednota, (...) ale já jsem se dostala do textilu a v tym textilu jsem vlastně zůstala celu dobu. (...) v Jednotě buď to bylo u Slaniny, jako v hospodě že to šlo, nebo v Kavárně, že to všichni

¹⁵⁴ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Angelikou vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

¹⁵⁵ Deník autorky práce. Telefonický rozhovor s paní Antonií vedla Klára Daňková, 2. 5. 2019.

*z té Jednoty šli, takže tam bylo take malé pohoštění, děcka tam zazpívaly a dostaly jsme třeba jeden karafiát nebo tak, ale žádné dárky se nedávaly. A potom, jak jsem nastoupila do pepečka, tak tam už bylo trošičku to, že už jsme dostali i nějaké hrnky, jsem dostala tehda i nějaký ručník, že tam už se začínaly dávat take malé dárky, to tehda nestálo moc, takže to bylo možná tak do těch padesáti korun. Takže se dávaly dárky tak do těch padesáti korun.*¹⁵⁶

*„Potom už si pamatuju akorát MDŽ, co jsme měli z práce, jak se chodilo, jsme měli vždycky nějakou... nějakí z divadla nám tam vždycky něco zazpívali, dostali jsme kytičku a zákusek a kafe, (smích). (...) To z divadla přišli zpěváci, tak něco nám zazpívali, jeden tam byl myslím s houslami nebo s něčím, no taková kulturní vložka a pak byla volná zábava.*¹⁵⁷

I takové vzpomínky se však odvíjely od konkrétní pracovní zkušenosti a typu zaměstnání, takže MDŽ nemuselo být automatickou tradicí každého pracoviště a i to některé narátorky v rozhovorech zdůrazňovaly na základě své přímé zkušenosti, například z podniku Pramen:

*„My ne, ale co si pamatuju jako učeň v podniku, tak vím, že tam chodil pan generální a rozdával tam po karafiátu babám asi, to jo. Ale že by byly nějaké pitky nebo takové ty, to u nás nebylo v tom, v tom... to je obor, který prostě si nemůže dovolit zavřít jeden den. Nebo odpoledne a udělat slezinu všech ženských, to prostě nejde. Tam se dělalo soboty neděle, takže tam... mm-mm (ne). To fakt ne.*¹⁵⁸

*„Raz jsem se učila, tak jsme měli – já si myslím, že to bylo MDŽ, v tym březnu (...) u Slaniny to bylo, ale jestli nám to ten Komunál, ten Komunální podnik jako, jestli nám tam něco asi zrobil, ale tam byly všecke ženské, bo tam byly ženské, nejenom my holičky, (...) no bylo tam jasné že to bylo dycky i s chlapama, bo ženské měly svátek a chlapi oslavovali, že. No tak to si pamatuju ještě, tak to bylo možná ještě v tym... před tyma šedesáti rokama. (...) Tak to jsem možná, možná se to MDŽ tenkrát, ale jenom v tym Komunálu, ale jináč se to... mm-mm (ne), jináč jsem nebyla nikde nikdy¹⁵⁹, to mi paměť sahá, že ne.*¹⁶⁰

¹⁵⁶ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Anežkou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

¹⁵⁷ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Bělou vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

¹⁵⁸ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Beátou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

¹⁵⁹ Narátorka pracovala několik let jako mistrová v dílnách ženské věznice s nejvyšší ostrahou a jakoukoli spojitost tohoto prostředí se svátkem MDŽ v rozhovoru rovněž vylučuje, pozn. autorky.

¹⁶⁰ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Angelikou vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

Druhou stranou mince účasti na kolektivních oslavách bylo hlídání dětí a zajištění domácnosti, které nemuselo být samozřejmostí. I to je jeden z důvodů, proč je v kolektivní paměti zakotven a interpretován tento svátek jako více mužský než ženský, a stejně to vidí i narátorky na základě svých zkušeností:

„To bylo dobře pro toho, kdo měl zaopatřené doma děti, ale byla fůra takových, že to MDŽ vlastně víc oslavovali chlapi než ty ženské, že? Ženská čekala doma na chlapa, že přijde z práce, že jí pohlídá děcka a chlap v práci oslavoval MDŽ s ženskýma, že, jak se oslavovalo v každém podniku jako. (...) Já jsem mohla jet, protože já jsem měla rodiče, kteří bydleli se mnou, nebo já s něma, a jak jsem jela a nebyl (manžel) doma, tak mama se postarala o děcka, že. Ale nikdy jsem nemohla někde sedět až do půlnoci, tak od sedmé do deváté a jela jsem dom. Poslední autobus jel o půl desáté a... konec. Žádné velké oslavy. To tež ani moc nebylo, jedno deci vína a kafe a zákusek, chlebiček a čau.“¹⁶¹

Nicméně z tohoto vyjádření i z citací uvedených v kapitole 2 je zřejmé, že oslavy svátku MDŽ měly – ať už přímý či nepřímý – vliv na rodinný, potažmo partnerský život.

Stejně jako v jiných orálněhistorických rozhovorech citovaných v kapitole 2.3 se i v tomto výzkumu narátorky jasně vymezují proti tomu, že by se jejich manžel, či otec, pověstných „pitek“ účastnil a domů chodil společensky znaven a v podnapilém stavu. Těmito vzpomínkami dle mého názoru opět vyvracejí klišé o MDŽ zakotvené v kolektivní paměti české společnosti:

„Ale nechodil, bo un jak byl celý týden¹⁶², un se hleděl ku domu radši. Víš?“¹⁶³

„Náš tatínek nechodil ožralý s kvítkem dom, (smích), to fakt jako ne, jak se traduje, že to byl komunistický svátek jenom proto, aby se chlapi ožrali. Takže toto ne.“¹⁶⁴

Jedna z narátorek dokonce sama identifikuje a formuluje původ své zažité představy o podnikových oslavách MDŽ. I když je sama nikdy nezažila, pro vytvoření

¹⁶¹ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Anežkou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

¹⁶² V práci, pozn. autorky.

¹⁶³ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Antonií vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

¹⁶⁴ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Beátou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

tohoto dojmu vycházela z mediálních obrazů znázorněných v dobových filmech a seriálech:

„To si víceméně nepamatuju, že bych někdy byla v práci a tam to ti chlapi slavili, ale pamatuju si to z těch historických filmů, jak jsme na ně jako děti koukaly. Muž na radnici, Žena za pultem... a tady tyhle ty filmy, co běžely v neděli, tak tam vždycky bylo vidět, že chlapi slavili MDŽ a přišli potom připítí domů a dávali manželce ten karafiát. (...) Ty karafiáty jsem já jako dítě ve skutečnosti viděla, i nějakou tu bonboniéru jsem ve skutečnosti viděla, v rodině, doma, ale nějaké ty oslavy... já ještě byla dítě, já nevím, jak to v těch pracech chodilo doopravdy. To fakt netuším.“¹⁶⁵

Tuto skutečnost zprostředkovaných vjemů o daném svátku sice přímo zmiňuje jediná narátorka, avšak i přesto se dá usuzovat, že toto nebyl jediný případ, kdy došlo k formování paměti jednotlivce nejen na základě vyprávění o oslavách MDŽ, ale i díky populárním filmům a televizním pořadům, a tedy paměti kolektivní s obecně přijímanou interpretací události.¹⁶⁶ Tyto filmy můžeme zaregistrovat v televizním vysílání i v dnešní době, což, ostatně, může stvrzovat tuto obecnou interpretaci svátku MDŽ i nadále, a také dávat podnět k další reaktualizaci referenčních rámců mnoha pamětníků nehledě na vlastní, přímé zkušenosti byť i zcela opačného charakteru.

3.1.3 Otisk oficiálních oslav MDŽ do partnerského života

Z dostupných historických pramenů je však již obtížněji identifikovatelný přenos oslav svátku MDŽ z veřejného, společenského života do domácího prostředí. Malý obrázek nám vykresluje citace výše o ženách vyčkávajících na příchod manžela z oslav, ale to je zmíněno v kontextu hlídání dětí a plnění domácích povinností z důvodu společenského programu k příležitosti MDŽ.

Tím, že se jednalo o oficiální kolektivní svátek, se ani jeho transformace ke krbu domova nepředpokládala. Shledávám v tom však zajímavý fenomén, který je jednak důležitý pro analýzu a interpretaci v dalších kapitolách, a jednak jsem jej při rešerši dostupných zdrojů do této chvíle nikde nezaznamenala. Narátorky zmiňují pozornost

¹⁶⁵ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Blankou vedla Klára Daňková, 5. 5. 2019.

¹⁶⁶ Televizní seriály, které podávaly zidealizovaný obraz jednotlivých oslav MDŽ, byly tedy také nástrojem oficiální ideologie a zprostředkovatelem rituálu. Jedním příkladem za všechny může být třetí díl seriálu Žena za pultem z roku 1977 s názvem Příběh šéfova zástupce. Kolářková, Terezie. *Pro šťastný a spokojený život? Mezinárodní den žen, první den školního roku a Závody míru v období normalizace jako příklady ideologické praxe*. Diplomová práce. Praha, 2015, s. 31.

partnera, která při příležitosti v kalendáři zakotveném dni žen doprovázela „domácí“ podobu svátku. Poblahopřání, květina či jiná drobná pozornost se stala zvykem a později i očekávaným a žádoucím projevem v partnerském životě manželů.

„Doma... a tak jo, un mi vždycky přines něco. Kvitko jsem, jo, jo, to un jo, to on mi vždycky něco přines. Kytku určitě. Dárky ne, ale kvitko určitě. To jo, to jo. No ale dárky ne. A tak, člověk ani nestojí o ten dárek, to jako stačilo že ví, že svátek je a že ho mám, ten svátek, to stačilo.“¹⁶⁷

„Manžel mi dával kytku na narozeniny a na výročí svatby, a staral se, aby děcka něco dávaly na svátek matek. (...) Já jsem od svého chlapa nikdy nedostávala na svátek matek, ale na MDŽ nosil karafiát. Po revoluci, když to bylo zrušeno, tak přestal.“¹⁶⁸

Tato forma pozornosti a „domácí“, partnerské oslavy či spíše připomenutí Mezinárodního dne žen je pozorovatelná i u žen generace B, která již v prostředí socialistického zřízení země vyrůstala a svátek MDŽ byl nedílnou součástí jejich kalendářů. Doprovodné zvyky s darováním květiny se mezi některými páry uchovaly až k dnešnímu dni.

„Ale já myslím že jo, že (manžel) mi vždycky kytku přines. Aha, čoveče, asi jo, fakt. I v tom březnu, a to jsem dostala frézii od něho, ano a přivezl mi ji na motorce, (smích). Takže vždycky, asi jsem si to nějak vyto... a od té doby mi vždycky něco přinesl, to jsem uměla správně naznačit, (smích).“¹⁶⁹

I když si na tento malý rituál v jednom případě vzpomněl manžel, který byl u rozhovoru přítomný, a nikoliv manželka, je jasné, že jeho ukončení v souvislosti se změnou režimu nebyl úplně žádoucím jevem:

„N: No a ty, ty tezs mi na MDŽ nedal kytku nikda. N2: Co kecáš? N: Na MDŽ? N2: Na MDŽ. N: Kdy? N2: Než padnul režim. V Radvanicach, vždycky ze zahradnictví, jestli si dobře vzpomínáš. Protože vždycky byly, buďto byly karafiáty, nebo byly tulipány, jestli se zrovna prodávaly. Tak nekecej. N: No a jak padnul režim, (smích), a jak padnul režim, nic, (smích).“¹⁷⁰

¹⁶⁷ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Anežkou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

¹⁶⁸ Deník autorky práce. Telefonický rozhovor s paní Antonií vedla Klára Daňková, 2. 5. 2019.

¹⁶⁹ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Beátou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

¹⁷⁰ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Bělou vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

3.1.4 MDŽ za školní lavicí

Vzpomínky žen generace A v období školního věku jsme si již objasnili v jedné z předchozích podkapitol, ale je určitě důležité vyzdvihnout i zážitky zpoza školních žen generace B, tzv. Husákových dětí, které jsou už na první pohled trochu rozdílné.

Dle historických pramenů již víme, že období pozdních 70. let a začátek 80. je signifikantní postupným vyprazdňováním smyslu svátku MDŽ. V předškolních zařízeních a nižších ročnících základní školy byl svátek MDŽ očima dětí věnován především maminkám (viz kapitola 3.2). Dvě narátorky však ve svých vyprávěních poukázaly také na pozoruhodný jev ve svém pozdějším školním věku a v období puberty.

„Co já si tak jako asi pamatuju nějak ze školy, tak jsme využili akorát toho vždycky, abysme nebyli zkoušeni nebo jsme nepsali nějaké písemky nebo já nevím. Bud' se psaly nějaké trapné básničky na tabule a tak. (...) No, vždycky se koupilo kvitko, napsal se veršík a jenom proto, aby nezkoušela, že, samozřejmě, nebo aby se nepsal nějaký test nebo diktát, já nevím, podobné, podobné záležitosti.“¹⁷¹

Obdobnou motivaci ke gratulacím učitelkám u příležitosti MDŽ zmiňuje i druhá narátorka a celou situaci vypráví s velkým pobavením:

„A ze základní školy... (smích), ze základní školy si pamatuju, že jsme strašně rádi přáli učitelkám, protože jsme se pak nemuseli učit, (smích).“¹⁷²

Pro lepší a názornější představu cituji i konkrétní popis narátorky, která vzpomíná na přípravy k oslavám MDŽ ve školních třídách. Vyplývá z toho zcela jasně, že se nejednalo o spontánní záležitost, ale plánovanou akci žáků s postranními úmysly – vyhnout se nepříjemným aktivitám souvisejícím s testováním vědomostí. Vyprávění narátorky vytváří dojem, že mnohdy tyto „slavnostní gratulace“ eskalovaly v pro diváka poměrně humornou estrádu.

„To byly dycky učitelky rády, a to jsme se domlouvali ve třídě – to už jsme byli puberťáci – to jsme se domlouvali ve třídě – kytku a něco jakože koupíme a něco uděláme, abysme se nemuseli učit. A to stejné bylo i na gymplu, (smích). Na gymplu bylo období, kdy to bylo ještě potom... to bylo před revolucí vlastně, a to jsme těm

¹⁷¹ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Beátou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

¹⁷² Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Blankou vedla Klára Daňková, 5. 5. 2019.

*učitelkám taky strašně rádi přáli a už jsme měli i vytipované učitelky, které to měly rády a které si na to potrpěly. A měli jsme třeba naplánovanou písemku, takže se hromadně přálo a tleskalo a zpívalo nebo něco, ale to byl víceméně důvod, abysme se nemuseli učit, teda.*¹⁷³

Z perspektivy dospělého člověka se může zdát, že se jedná o poměrně marginální záležitost. Z pohledu školou povinného dítěte či mladého člověka je však jakákoliv forma testování nepříjemným či stresujícím zážitkem a snaha se tomu vyhnout patří k běžnému a přirozenému chování žáků škol všech generací. Stejně tak přirozené je i využívání všech možných prostředků a záminek, které závisí jen a pouze na kreativitě daného žáka. Využit jako záminku svátek žen v přefeminizovaném školství je vlastně jednoduchá a logická myšlenka, která byla evidentně i poměrně silná – narátorkám se vryla do paměti v souvislosti s tímto svátkem a věrohodně ji popisují. Konstatuji tedy s překvapením, že tento pohled dosud nebyl zaznamenán či reflektován v žádném jiném pramenu. Ani mne samotnou tato forma „studentských oslav“ při přípravě na rozhovory vůbec nenapadla, a právě až díky nim jsem ji objevila. Dle mého názoru dostává díky těmto vzpomínkám tento zdánlivě vyprázdněný svátek nový rozměr ve smyslu způsobu oslav ve veřejném společenském prostoru, avšak zároveň zcela mimo oficiální propagandu.

3.1.5 Shrnutí

Poznatky zpracované v této kapitole na jedné straně poukazují na pozvolnější nástup nového postavení ženy ve společnosti, než bylo akcentováno v jiných historických materiálech, na druhé straně však stvrzují formu i cíl kolektivních oslav Mezinárodního dne žen na pracovištích, organizovaných oficiálně a pod záštitou komunistické strany, což bylo formulováno v předchozí kapitole. Zkušenost narátorek tedy není výrazně odlišná od jiných pamětí uvedených v jiných historických pramenech a opět se zde potvrzuje pluralitní pohled na tyto oslavy. Navíc je evidentní, že zkušenosti s oficiálním slavením nepřinášely mezi narátorkami výrazně pozitivní, ani výrazně negativní vzpomínky a těžiště svátku MDŽ pro ně osobně bylo v jiných aspektech, které budou analyzovány v následujících podkapitolách.

¹⁷³ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Blankou vedla Klára Daňková, 5. 5. 2019.

Nový pohled na Mezinárodní den žen, který dosud nezazněl, představuje jeho vnímání v rodině, kde není zasvěcen oslavám v pravém slova smyslu, ale je kladen důraz na jeho význam v manželství tím, že byla očekávána určitá pozornost ze strany muže vůči ženě, a tedy formálního uznání toho, že žena „má svátek“. Další, dosud nezaznamenaná forma oslav MDŽ ve veřejném prostoru, ale tentokrát bez oficiální záštity nomenklaturou, byly aktivity pořádané žáky a studenty škol pro učitelky v rámci školních tříd s prostým cílem vyhnout se zkoušení a testování znalostí. Tyto příklady ještě více potvrzují, že svátek MDŽ měl i v socialistické společnosti více podob, než se obecně deklaruje, a to oficiální a neoficiální, organizované shora a organizované zdola nebo kolektivní i soukromé.

3.2 MDŽ, svátek matek a jejich komplementarita

„No já už jsem starší ročník a u nás MDŽ se neslavilo, bo se slavil svátek matek a po našem to byl Mutertag. A to vždycky byla první neděle v květnu. (...) to byl isto taky německý svátek, ten Mutertag, to byl v Německu svátek – se slavily mamy.“¹⁷⁴

Svátek matek měl v první polovině 20. století poměrně silnou tradici a byl veden v patrnosti i přesto, že byl po komunistickém puči v únoru 1948 oficiálně zrušen a „nahrazen“ Mezinárodním dnem žen. Jeho udržování v rodinném kruhu narátorek mohlo mít více důvodů. Prvním byl nepochybně vliv německých tradic, na které se odkazuje i jedna z narátorek v citovaném úryvku. Oblast Hlučínsko po několik století přináležela Německu, a ačkoliv zde žili národnostně Češi, německé zvyky a tradice měly na místní obyvatelstvo nemalý vliv. K německému odkazu svátku matek nahrává i jeho označení v místním nářečí „Mutertag“, jak v citovaném úryvku zmiňuje narátorka. Jak však bylo objasněno v kapitole 2.1.1 o vzniku Dne matek, kořeny svátku byly ve Spojených státech amerických, odkud se dostaly do Evropy. Zda byl větší vliv na zakotvení této tradice na území Hlučínska ze strany české či německé, se můžeme pouze domnívat. Faktem však zůstává, že se v povědomí zdejší společnosti uchoval. Druhý vliv na zachování tradice svátku matek i přes jeho čtyřicetiletou absenci v kalendáři mohly mít náboženské tradice v katolicky profilovaném Hlučínsku. Vyprávění jedné z narátorek generace A to v obecné rovině potvrzuje:

¹⁷⁴ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Angelikou vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

„V kostele to potom začínalo až jak už jsem byla starší, tak začínalo, že třeba někdo z těch žen dal na tu mši a byla ta mše za všechny živé a zemřelé... nejdřív byla v nedělu za zemřelé matky, no a pak bylo za živé matky, že, tak to bylo v kostele takové, no bylo to take slavnostní, protože to měly jenom ty mamy.“¹⁷⁵

Vzhledem k tomu, že tyto mše za matky datuje do svého věku „až jak byla starší“, kdy navíc poukazuje na začátek těchto tematicky zaměřených mší, lze se domnívat, že ve zdejším katolickém prostředí nenavazovala tato tradice na prvorepublikové zvyky. Další náznak, který narátorka zmiňuje, je, že požadavek o vedení mše za živé a zemřelé matky pocházel od věřících, kteří tyto mše iniciovali. Nositelé zvyku vyjádření úcty matkám tedy nebyli kněží, ale samotní obyvatelé města. Zároveň to bylo pozitivně přijímáno, což také můžeme vyčíst z popisu narátorky, která tyto mše charakterizuje jako „slavnostní“. Tradice ve vztahu projevovali úcty v prostředí kostela se uchytila i navzdory socialistickému Československu a nepřímo to potvrzuje i vzpomínka narátorky generace B:

„Že i na ten hřbitov se šlo těm maminkám, co už nežijou, a že to byl takový intenzivnější svátek než to MDŽ.“

To, že byl v rodině narátorek svátek matek, Mutertag, zakořeněný velice silně, dokazují emocemi doplněné reakce na otázku ohledně něj. Zejména u narátorek generace A bylo zcela nemyslitelné, že by se svátek matek neměl slavit, anebo by měl být nahrazen Mezinárodním dnem žen. Mamince se na svátek matek úcta projevovала za každých okolností.

„Já nevím, jestli byl v kalendáři svátek matek, určitě byl v kalendáři svátek matek. Nebo že by nebyl? Jenom MDŽ? To snad ne! Určitě byl svátek matek. První neděle v měsíci byl svátek matek odjakživa. (...) Vždycky jsme omě, jsme jako mamě svojí, vždycky něco jsme šli, potom jak jsme byly vdané už, tak přece vždycky pugét jsme jí přinesly. To bylo vždycky přece.“¹⁷⁶

A nezůstalo jen u přímých rodových linií, mezi maminky se počítaly i ty stvrzené sňatkem – tchýně. Ke svátku matek se dávala tradiční květina a mnohdy i další dárek:

„Vždycky jsme to kvitko mamě kupovali nebo tu dortu jsme jí nechali robit, ale kvitko jsme mamě pokaždé dávali na svátek matek, to byla první neděle. (...) Ale už

¹⁷⁵ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Anežkou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

¹⁷⁶ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Antonii vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

potom, jak jsem byla vdaná, tak vím, že jsem švigermutře¹⁷⁷ na Mutertag kupila zástěru, naši mamě jsem kupila zástěru, to už jsem baj one tež na Mutertag co dala.“¹⁷⁸

Ke zcela jasnému a srozumitelnému svátku se však ale začal vkrádat do povědomí společnosti také svátek nový – Mezinárodní den žen. I když preference uvnitř rodiny byly zřejmé, začala tímto vznikat pomyslná dualita svátků.

„To tak když jsem začínala chodit do školy, tak pak se začínalo mluvit o MDŽ a pak se dělaly nějaké srdíčka pro maminky jako k tomu Mezinárodnímu dni žen, to se ve škole malovalo. Vystřihovaly srdíčka, pomalovaly se a přálo se, ale u nás se to nijak tak moc zatím nadrželo, bo u nás se víc preferoval svátek matek.“¹⁷⁹

I když je hlavní myšlenka obou svátků jasně deklarovaná a je zřejmá jejich rozdílnost – Den matek věnován úctě k matce a MDŽ reprezentuje ženy a jejich práva ve společnosti – v případě interpretace obou svátků směrem k dětem se tato rozdílnost stírá. Právo nebo rovnost jsou pojmy abstraktní a pro dítě těžko pochopitelné, kdežto osobnost matky je zřejmá, názorná a hlavně reálná. Proto jasně deklarované – na MDŽ mají svátek ženy, a tak mají logicky svátek všechny maminky – je poměrně snadný úkrok stranou, kterým je pozvednuta hodnota svátku MDŽ jakožto komplexnější varianty. Velmi jednoduše to navazuje na ambici mít svátek jediný, podpořený oficiální rétorikou.

Toto stírání rozdílů je nejvíce patrné v různých vystoupení a besídek dětí pro maminky. Stranou nezůstala ani výroba přáníček¹⁸⁰ a drobných dárečků. Právě na to velmi často narátky, zejména zástupkyně generace B, vzpomínají.

„T: Někaké vystoupení? N: Hmm, možná že jo, ale to bylo takové asi... na MDŽ že by to bylo? Asi jo, čoveče, spíš na to MDŽ, protože svátek matek se neto... se tenkrát neslavil. A bylo MDŽ, vystoupení pro maminky. Asi ze školky, nějaké básničky, nějaký taneček a potom na základce asi taky něco bylo, ale to už tak nějak si ani neto...“¹⁸¹

„Pamatuju si MDŽ ze školky, to jsme museli kreslit maminkám přáníčka a pak jsme dělali vystupování. A myslím si, že nebyl svátek matek, ale bylo právě to MDŽ,

¹⁷⁷ Tchýni, pozn. autorky.

¹⁷⁸ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Angelikou vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

¹⁷⁹ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Anežkou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

¹⁸⁰ Konkrétní příklad jednoho přáníčka: „Matičko má milá, moje zlatá matko, vy jste jako holub a já holoubátko. V tom vašem srděčku tolik lásky bydlí, schovejte mě k němu pod vašimi křídly. Kája k MDŽ.“ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Antonii vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

¹⁸¹ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Beátou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

že to byla ta doba, kdy se svátek matek nedržel. My jsme si ho potom drželi jako doma sami, ale to jsme dělali ty přáníčka a to vystoupení. “¹⁸²

Z ukázek je patrné, že si samy nebyly úplně jisté, k jaké příležitosti dané oslavy a besídky byly uspořádány. Rozlišení výrazně napomáhají vzpomínky na květiny, protože každý svátek měl tu svou, symbolickou.

„Možná dostala nějakou kytku, my jsme jí pak těž asi nějaký karafiát nebo něco... jó, šeríky jsme chodili trhat někde, protože to bylo zadáčo, že? (smích) Ke kolejm. Tak jsme chodili na šeríky, protože to zrovna je... ne, to je blbost. Čoveče, asi mi to splývá, protože my jsme slavili doma teda svátek matek a šeríky byly až na svátek matek, protože to je v květnu. Takže to mi tak nějak splývá a MDŽ se u nás doma neslavilo. “¹⁸³

Svátek matek byl (alespoň v paměti narátorek) typický šeríkem, protože na začátku května je období, kdy kvete a je hojně dostupný. Naproti tomu známý karafiát byl oblíbenou květinou generace A pojí se především s Mezinárodním dnem žen, a obecně s obdobím socialistického zřízení republiky.

„Já jsem na MDŽ dostávala karafiát, červený karafiát, to byla módní květina a já jsem ho měla ráda. “¹⁸⁴

„N: Pak jsme vystupovali ještě a měli jsme básničky, ale to si víceméně pamatuju potom z těch fotek... a to jsme potom drželi v ruce i karafiát, z té školky. T: Jakou měl barvu ten karafiát? N: Červený. T: Jo? Byl? N: No určitě... vidím jenom červený karafiát, potom později byly karafiáty i jiné, ale ted' byly jenom červené karafiáty, aspoň co jsem si zafixovala. Tam stojíme a každý měl v levé ruce ten karafiát, ted' se všechno hromadně předneslo, nějaká ta básnička, vždycky „mojí milé mamince“ nebo tak něco... “¹⁸⁵

„Oni už potom začli víc na ten svátek matek. Jako že je svátek matek, takže bud' kafe a třeba šerík utrhnutý nebo kytku někdo, tak to se tak... “¹⁸⁶

Z rozhovorů jasně vyplývá, že si všechny narátorky uvědomovaly, že reálně ve společenském prostoru figurovaly dva svátky. Kupodivu se však žádná z nich

¹⁸² Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Blankou vedla Klára Daňková, 5. 5. 2019.

¹⁸³ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Beátou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

¹⁸⁴ Deník autorky práce. Telefonický rozhovor s paní Antonií vedla Klára Daňková, 2. 5. 2019.

¹⁸⁵ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Blankou vedla Klára Daňková, 5. 5. 2019.

¹⁸⁶ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Anežkou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

nepozastavila nad tím, že dva obdobné svátky se ve své podstatě duplikují a že by se jeden z nich měl omezit. V jejich vzpomínkách figurují oba, občas se prolínají nebo i zaměňují, a to mezi všemi generacemi. Duplicita však žádné pochybnosti nevyvolává – prostě a jednoduše byly svátky dva a tak to bylo. Klíč k pochopení, proč to tak bylo a proč MDŽ ve společnosti nedokázalo nikdy plně nahradit svátek matek, se skrývá v prostředí, do kterých byly jednotlivé svátky zasazeny. Nebylo to tedy pouze o ženě, jako o ústřední postavě, která slaví svátek – ať už v roli budovatelky nové společnosti nebo matky – ale o tom, kde se ten svátek slavil.

MDŽ, jak jsme si již několikrát názorně ilustrovali, byl svátek kolektivní a byl situován do veřejného prostoru – školy, pracoviště, částečně mediální prostor. A přesně tak byl i vnímán. Jako společenská záležitost, někdy nutná a někdy příjemná, ale v zásadě kolektivní. Svátek matek naopak byl čistě rodinný. Občas měl mírný přesah do prostředí kostelů nebo v určitých dějinných etapách i školek a nižších ročníků základních škol, ale jeho hlavní těžiště bylo uvnitř rodinného kruhu a bylo postaveno na naprosto základní emoci – lásce k matce. Ať už byla snaha jakkoliv velká a propaganda MDŽ o to větší, překročit pomyslný práh domova a dostat se do bezpečného prostředí domácností, potažmo rodiny, se ne vždy podařilo. Proto nedokázal kolektivní Mezinárodní den žen nikdy plně zastoupit svátek matek.

Je zřejmé, že svátek matek byl nejen rodinná samozřejmost, na kterou se nezapomínalo, ale i svátek založený na emocích. Proto se udržoval od svých počátků po celou dobu a pokračuje až do dnešních dnů. Jedná se o formu rituálu, kdy je projevoována úcta ve vztahu dítě-matka. Vzhledem k tomu se ale nabízí otázka, jak to bylo vnímáno a přijímáno mezi partnery? Měl by i manžel prokázat manželce úctu vzhledem k tomu, že je matka jejich dětí? Anebo by měla být pozornost tohoto svátku směřována pouze k vlastní matce? Ze získaných rozhovorů je patrné, že tato polemika mohla rezonovat více, než by se na první pohled mohlo zdát.

„To jsme jako měli takovou radost, že jsme jí to mohli jako dát na ten svátek matek¹⁸⁷, protože to byla naše mamka, že jo. No ale tata se k tomu nic moc neměl, protože to jeho mama není a MDŽ se tak nijak... jako nepreferovalo, takže to bylo

¹⁸⁷ Jako děti nechávaly mamince upéct dort, pozn. autorky.

*takové jenom... un jí tak zahrál, nějakou písničku jí pustil z gramofonu o mamince no a... (smích) tak to bylo.*¹⁸⁸

*„Manžel mi dával kytku na narozeniny a na výročí svatby, a staral se, aby děcka něco dávaly na svátek matek. (...) Já jsem od svého chlapa nikdy nedostávala na svátek matek, ale na MDŽ nosil karafiát. Po revoluci, když to bylo zrušeno, tak přestal.*¹⁸⁹

3.3 Vznik, vývoj a hodnota rodinné tradice

V předchozích kapitolách a podkapitolách jsme si přiblížili dva rádobry podobné svátky a jejich podoby, jejich vývoj a také jejich percepce. V této kapitole se ale přesuneme ryze do prostoru nejmenší stavební jednotky společnosti a odhalíme příběh jedné rodiny, která se postavila ke zkoumanému svátku s ještě jiným postojem a přetvořila si ho dle svých potřeb k obrazu svému.

3.3.1 Příběh, který se traduje

8. březen je jedna z příležitostí v roce, kdy se naše rodina sejde u jednoho stolu. Nebo spíše se sejdou jen ženy. Začátek této tradice bývá spojen s narátorkou-zakladatelkou a je popisován narátkami téměř shodně. Jedná se o konkrétní moment rozhodnutí, že se bude slavit MDŽ.

Sama zakladatelka to popisuje celkem srozumitelně:

*„Jak to zrušili, jakože MDŽ už není, že to je přežitek a to, jo, tak mi nepřines kytku ten jeden raz. To ti mě ale napálil¹⁹⁰. To mě napálil fest, pravím: Tak to teda ne! No tak to jsme se potym dali dohromady.*¹⁹¹

V telefonickém rozhovoru tento výklad doplňuje ještě bližším ujasněním kontextu, na samotný význam toto doplnění nemělo vliv:

„Děti byly větší, MDŽ bylo najednou jako politický svátek a přestalo existovat. A já jsem od svého chlapa nikdy nedostávala na svátek matek, ale na MDŽ nosil karafiát. Když se to zrušilo, tak mě namíchlo, že mi manžel nic nepřinesl. Už to nebylo

¹⁸⁸ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Anežkou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

¹⁸⁹ Deník autorky práce. Telefonický rozhovor s paní Antoníí vedla Klára Daňková, 2. 5. 2019.

¹⁹⁰ Rozzlobil, pozn. autorky.

¹⁹¹ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Antoníí vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

*v kalendáři, tak nemusel. Mě to namíchlo, tak jsem se domluvila se sestrama a slavily jsme to spolu.*¹⁹²

Narátorka-zakladatelka však neujasňuje, zda mělo ono „poprvé“ představovat pouze jednorázovou záležitost, anebo opravdové založení každoroční tradice. Dle vyznění bych se spíše klonila k tomu, že se jednalo o momentální emotivní reakci na jeden konkrétní čin, od kterého se čekala (možná i do budoucna) určitá forma nápravy.

Sestra zakladatelky tento moment popisuje obdobně. Z vyznění její verze příběhu můžeme však získat dojem, že spouštěčem nebyl jeden konkrétní moment, ale dlouhodobá situace, která vyvolávala nespokojenost. Vyprávěný příběh působí umírněně a velice jednoduše:

*„Přišla teta Antonie, tam u nich to tak... ten švagr to nějak moc nebral na to MDŽ, pro něho to nebylo, to on tak moc jako neto... no a na svátek matek, jako nebyla jeho matka, takže tež nic, že. Jestli děcka jí daly, to si nepamatuju, ale já vím akorát, že ona přišla tehda a praví: a už mě to štve, na to nic, na to nic, takže jsem přinesla nanukový dort, takže se zrobíme MDŽ. Uvařily jsme se kafe, sedly jsme se a pojedly jsme nanukový dort... Já myslím, že jestli tata měl, opa, jaké víno, že se otevřelo víno, dali jsme si decinko, kafe a bylo.*¹⁹³

Druhá sestra, o které narátorka-zakladatelka hovoří, tuto spouštěcí událost v rozhovoru vůbec nezmiňuje a spíše to popisuje jako pozvolný proces uspořádávání každoročních „oslav“, které začaly bez ní a ke kterým se později přidala.

Náš startovní příběh nereprodukuje ani dcera zakladatelky v nahrávaném rozhovoru. Tento fakt vede k pozastavení se nad otázkou, proč nespojuje začátek dlouhodobé rodinné tradice se svou matkou jakožto hybatelkou děje. Toto může mít dvě možné příčiny – buď tento příběh nezná, protože nebyla u události přítomná, anebo jej zná, ale nepřikládá mu větší váhu. Nicméně v rozhovoru formuluje hlavní myšlenku, proč byla rodinná tradice zahájena – v jejím podání to představuje něco jako „protest“ proti oficiálnímu zrušení svátku, což částečně odpovídá i předchozím interpretacím. Chybí tam však zmínka o zrušení připomínky svátku žen mezi partnery:

¹⁹² Deník autorky práce. Telefonický rozhovor s paní Antonií vedla Klára Daňková, 2. 5. 2019.

¹⁹³ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Anežkou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

„Já mám pocit, že se to začlo držet až jako tradice, až když se to zrušilo, (smích). Až když se to zrušilo, tak jsme z toho začly dělat udržovací tradici.“¹⁹⁴

V případě ostatních narátorek generace B je tato situace vnímána jako první oslava ze všech, jako startovní pozice pro založení tradice. Situaci byly přítomné a rády na ni vzpomínají:

„Pamatuju si první, jak přišla teta Antonie s nanukovým dortem, (smích), že si jí doma nikdo nevšímá, žádné MDŽ se doma neslaví, tak přišla, že si ho oslavíme samy.“¹⁹⁵

Jako zlomový moment pro interní oslavu MDŽ popisuje tento krátký příběh i další narátorka. Z jejího vyprávění situace působí jako jednorázová událost bez záměrů dlouhodobé udržitelnosti zvyku či aspirací na tradici. Naopak tento vyprávěný příběh má daleko větší razanci a opírá se hlavně o emoce:

„To si fakt pamatuju, že teta Antonie přišla, že byla nasraná, že nedostala ani kvitko, protože to tenkrát ti komunisti, jak bylo po tom převratu, těsně, a že jí doma řekli, protože asi to vždycky nějaké to kvitko od toho stryka musela dostat, jako jo, možná že jo, možná že ne, to já fakt nevím, ale tenkrát přišla nasraná, že nedostala ani pugét doma, ani nic, ani karafiát, že to je – naráz to je komunistický svátek, tak ona to ide oslavit k omě a k mamě, přinesla láhev vína a že si uděláme oslavu MDŽ.“¹⁹⁶

Událost komentuje s velkým pobavením a hodnotí to jako vtipný, i když ne úplně hodnotově založený začátek rodinné tradice:

„Tak to asi byl jako první, první taková nějaká... oslava em-dé-žet. Přijde nasraná a postaví láhev vína. (smích) Doma mě nasrali... no tak jako, (smích), víš? Že mi to nepříjde jako oslava em-dé-žet, ale prostě doma mě nasrali (buch) dem slavit! (smích) ... dáme si skleničku bez nich.“¹⁹⁷

Jasný a konkrétní moment pro založení tradice máme identifikovaný. Obecně by se dal popsat jako frustrace z nežádoucího jevu, která vyvolala potřebu se vůči tomu vymezit a vyeskalovala v konkrétní čin. Jinými slovy v době po sametové revoluci, pravděpodobně v březnu 1990, se upustilo od oslav Mezinárodního dne žen.

¹⁹⁴ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Bělou vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

¹⁹⁵ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Blankou vedla Klára Daňková, 5. 5. 2019.

¹⁹⁶ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Beátou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

¹⁹⁷ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Beátou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

Následkem toho bylo i přerušení zvyku obdarovávání květinou mezi partnery, který byl ale ze strany manželky velmi žádaný. Její reakcí proto bylo přenesení tohoto zvyku do jiného blízkého prostředí a vynahradit si to jinou formou. Na základě tohoto momentu byla postavená nová rodinná tradice.

Avšak tato interpretace založení tradice není zcela přesná a čím více do hloubky událostí jsem se v jednotlivých rozhovorech dostávala, tím jasnější bylo, že tato tradice má daleko hlubší a komplikovanější základy. Tento jeden spouštěcí moment je interpretován jako zakládající událost z hlediska dnešní, aktuální paměti – protože je jednoduchý a je v souladu s celým konceptem způsobu oslav a já sama, jako zástupkyně generace C, která tento moment nezažila, jsem jej do zpracování této práce bez výhrad také přijímala.

3.3.2 Rekonstrukce událostí a časová osa

Pro pochopení vzniku nové podoby svátku MDŽ uvnitř rodiny je potřeba se nejdříve podívat na časový rámec událostí, které narátorky popisují. Samozřejmě v rozhovorech zazněla časová datace velmi zřídka. Nejužitečnějším pomocníkem těchto vyprávění je kontext. Výhoda toho, že jsem členem této rodiny, je právě zpracovávání chronologie jednotlivých událostí. Mám jedinečný vhled do kontextu, protože vím o všech členech rodiny i detaily jako je jejich stáří, životní situace nebo i vzájemné rodinné provazby, což mi dovoluje velmi přesně identifikovat různá časová období a odhalit nesrovnalosti ve vyprávěních.

Sledujeme-li nuance kontextů, ve kterých se odehrávají jednotlivé vyprávěné příběhy, můžeme vypořádat výrazné časové nesrovnalosti.

Dle citovaných ukázek tento spouštěcí moment datuje několik narátorek ve shodě s velkými dějinami do období sametové revoluce, nebo s tím souvisejícího upuštění od oficiálních oslav svátku MDŽ. Toto časové zařazení opírají narátorky generace B také o svůj věk v té době, například „*po revoluci, já jsem byla v té době dospělá už*“, nebo „*...a myslím si, že jsem byla na gymplu...*“¹⁹⁸

První nesrovnalost se objevuje ve výše citované ukázce jedné narátorky, která u spouštěcího momentu vzpomíná na přítomnost svého otce: „*jestli tata měl, opa, jaké*

¹⁹⁸ Narátorka maturovala v roce 1990, pozn. autorky.

víno, že se otevřelo víno, dali jsme si decinko... ¹⁹⁹ Otec narátorky, můj pradědeček, však zemřel 8 let před sametovou revolucí, v roce 1981. Jak je možné, že byl události přítomen, i když byla zřetelně popsána několika narátorkami jako reakce na zrušení svátku?

Při dotazu na dataci narátorka událost zasazuje do sedmdesátých let, do období své mateřské dovolené:

„N: Naše tradice začla v roce... takových... sedmdesát... sedm? Osm. Ano.

T: Fakt? N: Ano, já jsem byla na mateřské s Liborem. ²⁰⁰

Že se nejedná o omyl jedné narátorky potvrzuje i rozhovor s její sestrou:

„Tak jak papa už byl na důchodě, a vždycky Antonie že tam prý přišla a že se tam – zrobíme se MDŽ, tuž začli tam. No ale jak dluho to robili, to ti oni poví, to nevím. ²⁰¹

Při rozhovoru s narátorkou-zakladatelkou jsme se pokusily objasnit toto časové zařazení počátku tradice tak, aby dávalo smysl. Během rozhovoru sama ve svých vzpomínkách balancovala mezi zrušením svátku a důchodovým věkem svého otce – přesněji jeho odchodu do důchodu, nikoliv roku úmrtí. Časově jsme se tedy pohybovaly pro určení data počátku domácích oslav v rozmezí asi 20 let. Toto rozpomínání a zařazení v čase bylo velmi pozvolné a vyžadovalo si opakované ověřování pochopení ze strany tazatelky:

„N: Já jsem ještě do mamy chodila, to už byl opa v důchodu. A já jsem vždycky na MDŽ, ale kdy, kdy... ne jenom na MDŽ, na MDŽ vždycky jsme měli skoro nanukový dort. Anebo jsem přinesla šáteček, (...) nechodila jsem do roboty, že, jsem měla děcka, no a opa už těž byl na důchodě, tak jsme to tam tak oslavovali každý rok. T: Takže jste se vždycky vzala, kupila jste nanukový dort a šla jste... N: Áno, to bylo na MDŽ. (...) Já jsem tam byla každý den skoro, u mamy. No. Ale to MDŽ se vždycky s tím nanukovým dortem, bylo vždycky, no. ²⁰²

Ve chvíli, kdy všechny tři narátorky generace a svorně potvrzovaly, že rodinná oslava svátku MDŽ se odehrávala dlouho před jeho zrušením, tradičně a „vždycky“,

¹⁹⁹ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Anežkou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

²⁰⁰ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Anežkou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

²⁰¹ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Angelikou vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

²⁰² Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Antoníí vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

i se zmiňovaným nanukovým dortem jakožto malým symbolem okamžiku, přestával celý příběh o spouštěcím momentu jakožto „protestní akci“ dávat smysl.

Sama zakladatelka však opakovaně potvrzuje jednak svou roli iniciátorky oslav v rodinném kruhu, jednak kontinuální tradici v průběhu desetiletí, která byla „vždycky“, a dokonce i vyprávěný příběh o manželovi, který kytici nepřinesl:

„T: A to byl Váš nápad? N: To byl můj nápad, to jsem... to jsme vždycky oslavovali, vždycky. A potom ještě, jak ty praviš, jak to bylo... no tak asi mi ten (manžel) nosil kvitka, protože jak to bylo zrušené, jak to zrušili to, jakože MDŽ už není, že to je přežitek a to, jo, tak mi nepřinesl kytku ten jeden raz...“²⁰³

A další zmatení do časové osy vnesla hned následující věta narátorky-zakladatelky:

„N: ...no tak to jsme se potom daly dohromady. Ale včil uvažuju, ale to nebylo před rokem dva tisíce, to nebylo. Ty srazy naše. To bylo až jak byly ty vaše, ty mladší sestry, jak byly v důchodovém věku. T: Jo, babička s tetou Angelikou. N: Ano. Jak byly v důchodovém věku, tak se – jsme se domluvily, že si uděláme MDŽ jako svoje. A byly to jenom matky a dcery.“²⁰⁴

Akce a způsob oslavy, kterou mám ve své paměti já a která se drží do dnešních dnů, byla najednou zasazená do začátku nového tisíciletí, více než deset let po zrušení svátku MDŽ ale zároveň ještě pořád čtyři roky před jeho obnovením v roce 2004. Tuto přibližnou dataci společného scházení se opět potvrzují i další narátorky, i když si jsou nejisté v konkrétním určení data.

Největším pomocníkem pro toto určení byly dochované fotografie, ale žádná z nich nebyla označená datem, a navíc jich bylo málo – přibližně ze čtyř ročníků. O fotky se ve vzpomínkách opíraly narátorky všechny, i když je neměly před sebou. Jedním ze záchytných bodů byla má prababička, která se objevila na několika fotografiích a zemřela v roce 2003. Druhým vodítkem pro určitý odhad byl věk a paměť mne jako tazatelky, o který se narátorky opíraly. Malým úskalím v této metodě datace byl však fakt, že jsem se neúčastnila všech akcí a rozhodně ne těch prvních.

²⁰³ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Antonií vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

²⁰⁴ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Antonií vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

„N: Jo, takže máme fotku my – čtyři generace. T: To si pamatuju. N: No, takže ta fotka tu je, mama tam je, já tam jsem, tvoja mama tam je a vy tam, jako že jsme ty čtyři generace, že to byla taková rarita, vlastně to je, že.“²⁰⁵

Dále se narátorky opíraly o místo konání první sešlosti ve složení matky-dcery. Dalším interním pravidlem pro místo konání oslav byl totiž takový prostor, který nenaruší mužský element.

„A uskutečnilo se to tam, kde nebyl chlap doma. To znamená – teta Angelika byla vdova, nebylo tam chlapa. Anežka byla rozvedená, nebylo tam chlapa, já jsem měla chlapa doma. Tak tu se to nekonalo.“²⁰⁶

Nejistota v časové posloupnosti událostí byla zřejmá i u narátorek generace B, které se opíraly o stejné podněty včetně místa konání nebo nápadu se vzájemným obdarováváním drobnými dárky:

„No však jak ti říkám, první bylo to, jak ta teta Antonie přišla s tou lahví. No a pak se to nějak domluvilo, že bysme to mohly dělat častěji. A že bysme se mohly scházet, a to se tak nějak v takové nějaké debatě rozvinulo a pak jsme to slavily vlastně u tety Angeliky, že. To už jsi tam byla ty aji. I Cecilka. Kolik Vám bylo? To bylo asi později, čoveče.“²⁰⁷

„Takže to bylo ještě před revolucí jsme s tím začaly, a u té tety Angeliky si myslím, že jsme potom začaly, až jak... ty, já ti nevím. Ty už jsi byla docela velká podle mě. Nebo docela jako, tak jak byly ty první fotky, ale úplně na to první já si fakt nepamatuju jako.“²⁰⁸

Přesné datum nedokázala určit žádná z narátorek. Pravděpodobný rok začátku ženských rodinných oslav na základě všech zmíněných faktorů tedy odhaduji v období milénia, tedy 2000 nebo 2001.

Celý příběh vzniku rodinné tradice se při těchto zjištěních rozpadl na dílčí, poněkud nesourodé části. Nejprve máme informace o jeho kontinuálním slavení jako otisk veřejných oslav MDŽ do rodinného prostoru. Pak přichází zlom v podobě teoretického spouštěče tradice – zrušení svátku a konec zvyků s ním spojených,

²⁰⁵ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Anežkou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

²⁰⁶ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Antonií vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

²⁰⁷ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Beátou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

²⁰⁸ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Blankou vedla Klára Daňková, 5. 5. 2019.

na který se váže symbolické postavení láhve vína a nanukového dortu a na stůl. A do třetice je to rozhodnutí slavit v úzkém kruhu matky-dcery kolem roku 2000, po desetileté pauze, se zhmotněnými interními pravidly a náznaky rituality, ale bez zjevné příčiny.

Zároveň všechny narátorky vylučují jakoukoliv pauzu či přerušení tradice:

„T: Takže tam byla vlastně nějaká přestávka? N: Kde? T: Nebo nebyla? N: Nebyla žádná přestávka, furt se jelo... já jsem s tum mamum jela furt. T: Jo, jo, že jste furt chodila do Kravař a... N: Furt, furt jsem chodila. Na MDŽ se vždycky vzpomnělo. Vždycky. Zrušené – nezrušené, bylo – nebylo, byl to svátek žen, všechykh žen.“²⁰⁹

Další střípky jednotlivých vyprávění naznačují, že kontinuita byla pozvolná a přirozeně vyplynula ze situace, ať už před revolucí:

„No, my jsme to tak, ale jak to bylo, tak vždycky se přišlo, jak ta byla oma, tak vždycky se přišlo tu do nás. (...) Byla oma, teta Antonie, já, teta Angelika. To tak jako bylo take společné.“²¹⁰

„No a já jsem se potom připojila, to už mama tvoja začínala s tetum Antonii a s omum spíš před náma...“²¹¹

Anebo po revoluci:

„Já si pamatuju tu tetu Antonii s tím, tím... pak jsme tak sedávaly, sedávaly...“²¹²

„No, ale to asi bylo takové jenom, že se vždycky koupila láhev a udělalo se něco, nějaký chlebiček nebo něco, posedělo se, pokecalo se, jo. Já jsem v tom teda neviděla nic extra, protože takové nějaké, že jsme se jako rodina sešli a pokecali, to bylo častěji, takže já jsem v tom neviděla nějaký... nic... nic extra, jako že by to bylo: Jééé, my jsme se sešly a daly jsme si víno! To jako nebylo úplně až tak, že by to bylo jednou za rok. No, ale potom jsme z toho udělaly takovou jakože si budem dávat i dárky, že.“²¹³

Příběh dává znovu smysl až po důkladné analýze jednotlivých vyjádření všech narátorek. Na základě získaných poznatků ze všech rozhovorů tedy předpokládám,

²⁰⁹ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Antonii vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

²¹⁰ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Anežkou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

²¹¹ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Angelikou vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

²¹² Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Blankou vedla Klára Daňková, 5. 5. 2019.

²¹³ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Beátou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

že vývoj a podoba svátku MDŽ v naší rodině během několika desetiletí vypadala pravděpodobně následovně:

Narátorka-zakladatelka, která je nejstarší ze tří sester, nastoupila na mateřskou dovolenou a pravidelně během dopoledních hodin navštěvovala své rodiče. Oslavy k příležitosti Mezinárodního dne žen znala z práce, což ji inspirovalo k tomu, aby v oslavách pokračovala i v rodinném kruhu – avšak ve velmi skromném měřítku. V březnu každoročně koupila při té příležitosti drobné sladké občerstvení a během návštěvy rodičů proběhla malinká oslava svátku žen. Určitý způsob oslavy, nebo spíš uznání svátku pak pokračovalo i odpoledne u narátorky-zakladatelky doma, kdy od svého manžela obdržela kytičku nebo jinou drobnost. Tím, že měla čtyři děti, které postupně vychovávala a do zaměstnání již zpět nenastoupila, kontinuálně v tomto zvyku pokračovala bez přerušení. Její nejmladší sestra, která bydlela v jednom domě s rodiči, datuje počátek tohoto zvyku do poloviny 70. let, kdy byla na mateřské dovolené. Je to pravděpodobně zapříčiněno tím, že předtím chodila do školy či do práce a tyto drobné oslavy spojené s návštěvou se odehrávaly především dopoledne. Tato rodinná setkání, která u příležitosti MDŽ doprovázelo i symbolické pohoštění formou chlebičky, zákusku či vína, se postupně rozvíjelo a byly přizvány i další členky rodiny, ale nešlo o výrazně koordinovanou akci. Narátorky z generace B zaznamenávají toto rodinné posezení v době změny režimu, kdy je oficiálně svátek zrušen a událost z dnešního pohledu označovaná za spouštěcí moment spíše reprezentovala rozhodnutí mezi členy rodiny o pokračování dlouholetého zvyku. V období přelomu tisíciletí se ze setkávání stává cíleně plánovaná akce, jsou formulovaná interní pravidla pro jejich organizaci a pravidelnou součástí oslav se stávají drobné dárky v minimální finanční hodnotě, ale pro všechny zúčastněné. Slaví se pouze v rodinném kruhu žen, muži mají „vstup zakázán“. Počet účastnic se nejprve rozrůstá o nejmladší generaci a pak se mírně obměňuje každý rok dle individuálních možností či aktuálních životních situací. Tímto pozvolným vývojem a s ním souvisejícími proměnami se z pravidelného březnového setkávání stala významná tradice v rodinném kalendáři, která zajišťuje setkání členů rodiny jako jedna z mála příležitostí během roku.

3.3.3 Motivace k oslavám a hodnota rodinné tradice

V předchozí podkapitole byly identifikován a popsán vznik a vývoj jedné rodinné tradice. Otázka, která ale dosud chybí k zodpovězení, zní: Proč? Proč se tento kolektivní svátek, označovaný za zprofanovaný komunisty, přenesl do rodinného prostředí a jak je možné že se tam udržel po celá desetiletí i přesto, že byl zrušen? Když jsem se ptala iniciátorky právě na její motivaci pro slavení tohoto svátku, odpověď byla jednoznačná – protože ženy měly svátek:

„To bylo jenom tak... To bylo jenom tak. To nebylo, že to chci oslavit. Tuž měly jsme MDŽ, všechny ženy měly svátek, ne? No. To jenom tak bylo, to nebylo z jakého přesvědčení nebo z jakého... to nebylo z ničeho takového zvláštního, no normální. Tak ženy majú svátek, jsme byly ženy, tak jsme si... oma uvařila kafe, já jsem přinesla šáteček, a byla hostina, (smích). No.“²¹⁴

Tato odpověď se mi však nezdá úplně věrohodná právě kvůli událostem, které na to navazovaly. Je možné, že narátorka-zakladatelka svou motivaci příliš neřešila, anebo nad ní sama více nepřemýšlela a neanalyzovala ji. Pokud by to skutečně bylo „jenom tak“, proč by ji tolik rozrušilo zrušení svátku? A proč se naopak po zrušení svátku rodinné oslavy více upevnily a rozrostly do daleko větší míry?

Pro pochopení této motivace je zapotřebí nejprve porozumět postavám, o kterých tento příběh je, a jejich životním osudům. Hlavní postavou v tomto příběhu je iniciátorka oslav. Je to právě ta ze tří sester, která po krátké zkušenosti ze zaměstnání odchází na mateřskou dovolenou a zůstává ženou v domácnosti až do důchodového věku, stejně jako její matka. Tento předěl v jejích životních fázích se odehrává v době, kdy už několik let běží masivní propaganda ze strany státu o ženách mířících do zaměstnání, o ženách nové společnosti a o pracujících ženách jako společensky významnějších, oslavovaných a oceňovaných právě v prostředí pracovišť, a to každoročně 8. března.

Tím, že se přeneslo faktické uznání svátku MDŽ z veřejného života také do prostředí rodiny, překlátilo se v uznání důležité role ženy všeobecně, včetně práce pro rodinu. Žena stále musela zastávat v domácnosti spoustu práce bez moderních spotřebičů a dalších podpůrných prostředků, což bylo stále stejně náročné a namáhavé. Ve společnosti se však této roli ženy a jejímu úsilí pro zabezpečení rodinného krbu

²¹⁴ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Antonií vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

přestávala věnovat pozornost. Proto ve chvíli, kdy naše narátorka-zakladatelka oslavovala svátek žen se svou matkou, která také byla většinu života ženou v domácnosti, potažmo se svými rodiči, kteří byli v souznění spíše s prvorepublikovým smýšlením než socialistickým, docházelo prakticky k hodnotovému uznání nároku žen na jejich svátek. Tuto interpretaci ostatně můžeme potvrdit i na základě výše citovaného úryvku rozhovoru: „*Tuž měly jsme MDŽ, všechny ženy měly svátek, ne? No.*“²¹⁵

Tento přenos do prostředí domova byl završen uznáním ze strany manžela formou květiny nebo drobného dárku, což reprezentovalo ocenění celoročního úsilí a práce ženy pro rodinu. Tento pocit byl navíc umocněn tím, že se jednalo o poděkování ze strany manžela, narozdíl od svátku matek založeném na vztahu matky a jejich dětí. Tato interpretace vnitřní motivace hrdinky našeho příběhu také vysvětluje to její obrovské rozhořčení a zklamání ve chvíli, kdy se tohoto poděkování nedočkala s odůvodněním, že „*už to nebylo v kalendáři, tak nemusel*“²¹⁶. Na základě vnitřní potřeby alespoň symbolického ocenění své každodenní práce a obětavosti iniciovala pokračování v pravidelných připomínkách Mezinárodního dne žen, avšak tentokrát ve společnosti těch, které to mohou cítit stejně, protože jsou také ženy.

Postupně se k zakladatelce přidávají i další ženy z její generace, a i zde je příhodná paralela, že to opět souvisí s jejich nástupem na mateřskou dovolenou, do které začátky rodinné tradice zasazují. Jednak se v oslavách časově potkávají se svou nejstarší sestrou – již jsou také v domácnosti, a také se dostávají do své nové životní role jako ženy pečující o dítě a domácnost a mají mnohem více pochopení toho, co pro ně Mezinárodní den žen vlastně může znamenat. Není to o myšlence kolektivity, o oslavě v pracovním životě, ale je to pocit sounáležitosti s hlavní myšlenkou: „*Jsme ženy a máme dnes státem oficiálně uznáný a podporovaný svátek, tak si ho společně oslavíme.*“ A právě v tom spatřuji největší hodnotu tohoto svátku v rodině za období socialismu.

V této souvislosti je dobré se zamyslet, kdy přichází ono uvědomění si své ženskosti a s tím i potřeby uznání okolí za běžně nijak neohodnocenou práci. Doba sametové revoluce totiž zároveň odpovídá i začátku dospělosti generace B a naprosto analogicky také období do kterého zase ony datují první moment pro začátek domácích

²¹⁵ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Antonií vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

²¹⁶ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Antonií vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

oslav MDŽ. Lze jen obtížně soudit, zda je pro ně klíčový moment spíše odkaz velkých dějin, změna režimu a státního uspořádání, nebo osobní změna životní fáze – protože všechny tři v tomto období (v letech 1989-1991) zakládají rodiny. Od Mezinárodního dne žen se v tu dobu oficiálně upouští, i přesto však stále leží iniciativa na pokračování připomínky svátku žen na stále stejné ženě, která přichází rozzlobena ze ztráty uznání nejen ze strany státu, ale i ze strany manžela. A přichází za svou rodinou pro pochopení.

Konec osmdesátých a začátek devadesátých let je také zlomovým obdobím v partnerském životě pro další narátorky generace A, protože obě přichází o manžela. Jedna se v té době rozvedla a druhá záhy ovdověla. Lze jen těžko odhadnout z pohledu dnešní doby, jakou roli toto hrálo v tradici slavení svátku žen, ale dá se usuzovat, že tyto osudy podpořily soudružnost mezi nimi jako ženami a v těžkých chvílích si byly všechny vzájemnou oporou. Pokračování v pravidelném setkávání u příležitosti svátku žen, kdy ani jedna se již nedočkala uznání či poděkování doma od partnera, a nyní ani ve veřejném životě, je tedy poměrně logickým vyústěním. K pravidelnému březnovému posezení se zároveň přidávají i všechny jejich již dospělé dcery. Je možné, že také zrovna prožívaly svá osobní štěstí a neštěstí a podpora rodiny pro ně byla důležitá, anebo svou roli sehrál i ten fakt, že prostě tentokrát byly doma na mateřské ony, což také jedna z narátorek generace B připouští:

„To bylo jenom to kafíčko na MDŽ, ale potom, když jsme měli děcka a my jsme byly na té mateřské, (...) a najednou jsme měly ten pocit se zase sejít. Víš? Že prostě to období té mateřské, každý měl něco jiného jako a potom že nastalo to období, že prostě chceš někam vyrazit a odpočinout si i od těch děcek. Víš, že to řeknu tak blbě, ale z toho mateřského, z těch mateřských povinností.“²¹⁷

Ani jedna z narátorek na období devadesátých let nemá žádné bližší vzpomínky kromě posezení u kávy a chlebičku, což ostatně bylo podle výše citovaného úryvku rozhovoru v té době poměrně častá záležitost i během roku. I přesto se na MDŽ nezapomínalo a pravidelná připomínka byla stále živou součástí ročních cyklů, ačkoliv stála nyní již na trochu jiných hodnotách než před zlomovým obdobím. Jedna narátorka generace B toto období pojmenovala velmi výstižně:

²¹⁷ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Antonií vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

„To MDŽ jsme začly dělat jako úplně ryzí ženský svátek. Jakože... nečekaly jsme, že dostanem něco od těch mužů, ale že jsme si to udělaly tak jako samy pro sebe. Ženy sobě.“²¹⁸

Na výrazné události okolo svátku toto období sice bohaté nebylo, ale vyznačovalo se především rodinnou pospolitostí a soudržností, což je jeden z aspektů mého dětství, na který velice ráda vzpomínám.

Co odstartovalo změnu ve způsobu oslav MDŽ s novým tisíciletím jsem v rozhovorech neodhalila. Lze to tedy interpretovat pouze jako postupnou gradaci tohoto svátku, jak co do významnosti v rodinném kalendáři, tak i do způsobu oslav. Tato gradace je patrná i v dalších detailech, jak bude demonstrováno na několika následujících ukázkách. Obecně ale cílem těchto akcí bylo sejít se, pobavit se a strávit příjemné chvíle společně. Že se to dařilo, potvrzují ryze pozitivní vzpomínky všech narátorek na toto období:

„No, ale potom jsme z toho udělaly takovou jakože si budem dávat i dárky, že. A to se tak nějak nakumulovalo, že budem si dávat dárky a pak si budem dělat večere, a každý něco přinese a potom jedna bude vařit a vždycky nějaká bude vařit a já přinesu něco sladkého a ty přineseš to...“²¹⁹

„Takže jsme to braly... takový ten pocit, že jsem se na to vždycky strašně těšila, protože to byly druhé Vánoce. A mockrát i lepší...“²²⁰

Dárky vždy byly pouze symbolické s minimální finanční hodnotou, a byly připravovány s jednoduchým účelem – udělat radost, anebo pobavit.

„Tady to nebylo založené na tom, že musíš nakoupit někomu dárek, prostě koupíš blbost – víceméně blbost jenom, abys udělala ani ne radost, ale spíš aby to byla legrace, aby to bylo něčím zajímavé ten dárek, musela ses vejít – myslím si jsme začínali asi na dvaceti korunách, možná i na deseti, nevím, pak to stoupalo na nějakých padesát korun.“²²¹

Jedním ikonickým dárkem, na který si vzpomněly všechny narátorky, byla láhev s vodou o objemu 1,5 litru, která připomínala ženské tvary. Tyto lahve byly

²¹⁸ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Bělou vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

²¹⁹ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Beátou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

²²⁰ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Blankou vedla Klára Daňková, 5. 5. 2019.

²²¹ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Blankou vedla Klára Daňková, 5. 5. 2019.

naaranžovány do dámských košilek a na víčku měly připevněnou fotografii ženského obličejě vystřiženého z časopisu. Typické byly také dárky, které byly ručně vyrobené, prakticky využitelné anebo nějak charakterizovaly jejich zhotovitelku, a pravidelně mezi nimi byly i květiny.

„A pak si pamatuju, že jsme jednou dostaly zástěry, že jsme si je oblíkaly, a vařečky (...) Tak ty vařečky, ty jsme si tam fotily, nebo jsme dostaly rukavice, od tety Angeliky nudle samozřejmě, tím svým dílem jakoby přispěla, Beáta dělala čokoládky (...), petrklíče, já jsem jednou dávala i tulipány, nebo právě ty karafiáty, aby byla prdel...“²²²

Nicméně vývoj těchto oslav byl natolik pozvolný, že jej narátorky nijak výrazně nereflektují v čase a jednotlivé ročníky oslav jim vzájemně splývají.

„Docela mi to aji splývá, co je co, protože to je tak bylo také jednotvárné – rozdaly se dárky, zatleskalo se, (smích), jedlo se, pilo se, dostaly jsme kytku a šlo se dom.“²²³

Žádná z narátorek si nevzpomněla během rozhovorů na nějaký konkrétní příběh, významnou událost nebo zážitek, díky kterému by jeden ročník vyzdvihla nad ostatní. Narátorky hodně jmenovaly některé příklady dáreků, pak si vybavily některá jídla, která byla k večerím a několikrát padla vzpomínka na „smích ve vlaku“:

„A pamatuju si ještě jednou, že jsme se strašně nasmály, jak jsme jely tím vlakem od té tety Angeliky, ale já už nevím čemu. Ale prostě ten pocit toho, že to byla neskutečná sranda jako... už nevím samozřejmě, čemu jsme se smály. Tak na to si pamatuju asi nejvíc, no.“²²⁴

Tyto vzpomínky navázané na čistou emoci radosti poukazují na to, jak pozitivně byla tato tradice vnímána. Na toto období všechny narátorky moc rády vzpomínají a hodnotí to jako velice příjemný rodinný zvyk.

Nic však netrvá věčně a po gradaci svátku začal přicházet jeho postupný útlum. Dříve hlavní hodnota o „ženách sobě“ se stala minoritní, protože už v tom chyběla ta dřívější potřeba navázána zlomová období v osobních životech i ve společnosti. Do popředí se

²²² Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Blankou vedla Klára Daňková, 5. 5. 2019.

²²³ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Beátou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

²²⁴ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Blankou vedla Klára Daňková, 5. 5. 2019.

dostává fakt, že se ženy jedné rodiny, které se oproti původní semknutosti od sebe postupně vzdalují, sejdou u jednoho stolu a užijí si společné chvíle.

„N: Bylo to take pěkné, vždycky jsme se těšili na to. Až nám to vždycky vyjde aspoň v tym březnu, jak už to nevyšlo osmého, tak až to vyjde aspoň v tym březnu. No a pak už to bylo čím dál tím horší, protože ten mohl tehdy, ten nemohl tehdy, to dojíždění vaše, ty jsi neuměla, mama třeba neuměla, jo? Ta neměla čas... ale vždycky jsme se snažily, abysme se aspoň jeden den v tom měsícu skleply dohromady a aby to bylo. No a... T: A asi to bylo úplně každý rok, že? N: Dycky to bylo, každý rok, to bylo, to neexistovalo, že bysme vynechaly. Neexistovalo. (...) To šlo o to, že jsme se sešly, že jsme se povykládaly, že jsme si to tak jako prostě... to bylo to pěkné, jako. A o to pěkné nikdo nechtěl přijít, protože všeckym to vyhovovalo, všeckym se to líbilo, dyť to bylo, taky zážitek to byl.“²²⁵

Velkou sílu v udržování tradice měl jeden konkrétní termín, na kterém byla položená, obdobně jako je to u Vánoc nebo Velikonoc. A od roku 2004 byl také zakotven opět i v oficiálních kalendářích mezi významnými dny.

„... to je asi tím, že to je daný nějaký termín. A už každý ví, že prostě v tom termínu plus minus autobus něco bude a ten čas si udělá. Kdybysme se měly takhle domluvit během roku na někdy, tak se nedomluvíme.“²²⁶

Tento pevně zakotvený termín na začátku března, tedy v ročním období na pomezí zimy a jara, je navíc ideální dobou pro rodinná setkání, což jedna z narátorek vyzdvihla i během rozhovoru. Stále jsou dlouhé večery, společensky toto období není významné, od Vánoc již uplynulo několik neděl a slunce, které by lákalo k výletům nebo jiným aktivitám venku, se teprve chystá na svou sezonu. Jak lépe tedy trávit tento čas než na rodinném setkání?

Tím, jak byl svátek v rodině populární, začal se postupně rozrůstat o další členky širší rodiny, které v původní sestavě nefigurovaly. Ze „zakládajících“ sedmi členek v linii matky-dcery se počet téměř zdvojnásobil a koordinace, plánování a příprava těchto akcí byla stále náročnější ještě navíc vzhledem k tomu, že byla pomyslná laťka toho, jak by měla oslava vypadat, nastavena o několik stupínků výše narozdíl od začínající podoby kávy a chlebičku.

²²⁵ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Anežkou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

²²⁶ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Beátou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

„Tuž tradice to není špatná, dyť to bylo fajn přece. Ale já si spíš myslím, že včil už máš co raz víc lidí jako. (...) A to už, ten velký kolektiv, to už žaden robit nebude. Jsme co raz starší, rozumíš mi, to je robota, to je starost, a každý rok chtěli něco jiného, a překvápko, a bylo s předkrmem už bylo, to už bylo také a same speciality vymyšlaly, až se to neopakuje a to, no.“²²⁷

Z původní myšlenky „jsme ženy, a tak máme svátek, ne?“ se postupně stala plnohodnotná rodinná oslava, která měla velké nároky a už nepřinášela jen radosti, ale i starosti. Dalším důležitým aspektem útlumu je již pokročilý věk nejstarší, zakládající generace a odchod té nejmladší z rodného městečka. Myslím si, že všechny narátorky již všechny cítí nutnost změny oslav, které již figurují pouze v zajetých kolejích. Již zde není zřetelná ona vnitřní potřeba k oslavě svátku žen a stejně tak se pozvolna vytrácí hodnoty, na kterých stála. I přesto je evidentní značná vůle v tradici pokračovat, protože je to stále vnímáno jako pozitivní svátek a příjemná rodinná událost. Její možná budoucí transformace do jiné formy, postavení na nových hodnotách anebo její úplný zánik je otázkou, která pro tuto chvíli zůstává nezodpovězena a odpověď na ni ukáže čas.

3.3.4 Shrnutí

Rodinná paměť je komplikovaná soustava příběhů a její postupné rozkrývání poukázalo na zajímavé okolnosti vzniku a vývoje tradice oslav Mezinárodního dne žen. Původní příběh, který se zdál jasný s konkrétním datem vzniku a příčinou se ve své podstatě ukázal pouze jako aktuální prezentace z pohledu současnosti. Jeho podstata vznikla o dvě desetiletí dříve jako kombinace společenských oslav a osobních postojů. Jednotlivé příběhy všech narátoerek sestavily dohromady pravděpodobnou linii celé této tradice a vývoj základních hodnot, na kterých byla postavena. Oslavy svátku žen mají v této rodině dlouhou historii, a i když zprvu vznikaly jako přenos oficiálního svátku komunistické moci do rodinného prostředí, jejich skutečný význam byl mnohem hlubší. Mezinárodní den žen se postupně stal svátkem, který tvořil srdce této rodiny.

²²⁷ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Antonií vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

3.4 O smyslu a významu Mezinárodního dne žen

Mezinárodní den žen je svátek, který se v kalendáři objevil, zmizel a opět se objevil. V kapitole 2 bylo poukázáno na to, proč je v kolektivní paměti zakotven jako komunistický svátek a proč je z dnešního pohledu vnímán jako zprofanovaný. Narátorky s touto interpretací nesouhlasí i díky k tomu, že jejich přímá zkušenost je jiná, a tudíž se posouvá i osobní interpretace smyslu tohoto svátku – nemají MDŽ spojené s kolektivními oslavami a pitkami, ale vidí ho také jako svátek věnovaný ženám a pro ženy.

„Jako politický svátek jsme to vůbec nebraly, to byl svátek žen, kdy jsme potkaly, posmily, pobavily a byl to náš svátek.“²²⁸

„To s komunismem nemá nic společného. Že oni to postavili nějak jinak a že... no, ono tam je asi spíš, že oni protlačili do popředí svátek Mezinárodní den žen a zakázali, nebo popřeli Den matek, jo, což asi... já bych to nechala na stejné úrovni jako, proč ne, když je svátek matek, tak ne každá ženská je matka, tak proč by nemoh být svátek žen. Ale nemyslím si, asi trochu to v povědomí té veřejnosti to trochu snížili nebo zhatili, ale nemyslím si, že by to byl komunistický svátek, to v žádném případě.“²²⁹

I přesto, že se z Mezinárodního dne žen vyvinul svátek rodinný, neznamenalo to, že narátorky viděly jeho smysl v čistě rodinném, uzavřeném kruhu. Naopak, byl otevřený dalším ženám, což dokazuje i jeho postupné rozšiřování o další účastnice a jeho nárůst. Ovšem nezůstalo jen u toho a soukromé oslavy měly i další přesah. Sama narátorka-zakladatelka MDŽ neslavila jen v rodinném prostředí, ale když tuto zkušenost sdílela se svými kamarádkami, založily si také vlastní tradici a MDŽ oslavují.

„A to není jenom to MDŽ, já mám MDŽ ještě s mojima děvuchama, s kamarádkama, co mám, co jsme jezdily na dovolenu. (...) No tak s nima nevím kolik teč už roku chodím...“²³⁰

Svou pozitivní zkušenost s oslavami svátku žen sdílí i další narátorky z generace B a jedna dokonce iniciovala v posledních 15 letech malé oslavy v ženském kolektivu na svých několika pracovištích. I když se tedy tato oslava fakticky navracela do

²²⁸ Deník autorky práce. Telefonický rozhovor s paní Antonií vedla Klára Daňková, 2. 5. 2019.

²²⁹ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Beátou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

²³⁰ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Antonií vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

prostředí pracoviště, aspiraci na znovuzavedení kolektivních oslav rozhodně neměla, jak vyplývá z následujícího úryvku:

„V práci jsme to akorát zorganizovali, protože jsme to slavili doma s těma tetama, tak potom jsem to v práci zorganizovala, takže jak jsem dělala v Opavě, tak tam jsme si slavily MDŽ, že jsme se domluvily ženské. Ani jednou jsme v práci od těch chlapů nic nedostali nikdy, akorát byli naštvaní, že jsme je nepozvali. A potom, jak jsem byla v Praze v práci, tak jsme si to taky začly po vzoru toho, že si to slavíme v té rodině, tak jsem to zorganizovala, a to jsme si vzájemně koupily nějaký dáreček.“²³¹

Ženy evidentně na toto téma stále slyší a rády si alespoň symbolicky svůj svátek oslaví, pokud mají podnět nebo se dozví právě o příkladu dobré praxe a pozitivních souvislostech, ve kterých se tento svátek také může odehrávat. Je však možné, že se do toho samy od sebe příliš nehrnou proto, že hlavní význam tohoto svátku byl upozaděn jeho ne příliš lichotivou percepcí socialistického období. Anebo prostě jen pochybují o jeho smyslu.

Nicméně si myslím, že síla tohoto svátku mezi našimi narátorkami byla v tom základním kameni, na kterém původně Mezinárodní den žen vznikl a který od té chvíle rezonoval po celém světě – ženy společně. I když je v této diplomové práci znázorněn příklad oslav MDŽ v rámci jedné rodiny, je dobré vyzdvihnout, že v jejím pojetí nikdy nestál na myšlence „jsme rodina a držíme pospolu“, ale po celou dobu byl stavěn na ženské sounáležitosti. Je to svátek žen: „Já jsem žena, což je nezpochybnitelný fakt, a mám svátek, takže si jej mohu oslavit. Stejně tak je legitimní, že si sama zvolím formu své oslavy a nepotřebuji k tomu vnější pokyny.“ Zároveň se toto odehrávalo v prostředí, které bylo vnímáno jako bezpečné a nenabouratelné z „venku“.

„Bylo to pěkné, všechno bylo pěkné, protože to bylo, každý se na to těšil, že se to může oslavit, že to je naše, to byl prostě náš den. To bylo naše. To bylo pro nás a bylo to naše. To by nám nikdo – neexistovalo, že by nám to někdo naboural. (...) Prostě, až si to každý oslavuje jak chce, ale to bylo prostě naše.“²³²

Zároveň se tato podoba vracela k myšlence toho, že nelze jen čekat na vnější aktivitu nebo uznání – pokud jako ženy po něčem toužíme, musíme se o to samy přičinit:

²³¹ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Blankou vedla Klára Daňková, 5. 5. 2019.

²³² Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Anežkou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

„To MDŽ jsme začly dělat jako úplně ryzí ženský svátek. Jakože... nečekaly jsme, že dostanem něco od těch mužů, ale že jsme si to udělaly tak jako samy pro sebe. Ženy sobě.“²³³

Když jsme s narátorkami diskutovaly o zhodnocení toho, v čem je dobré slavit Mezinárodní den žen, byť i po vzoru naší rodiny, vyplynula na povrch ještě jedna, dosud příliš nevyzdvižená přidaná hodnota – a sice to, že když tyto aktivity se odehrávají jen v ženském kruhu, nejsou tam muži. Zdánlivá samozřejmost ale v tu chvíli termín „ženy sobě“ ještě podporuje a ten získává trochu jiný význam. K tomu příkládám ukázkou, která snad názornější nemůže být – tuto hodnotu Mezinárodního dne žen jsme s jednou z narátorek rozebíraly ve chvíli, kdy k rozhovoru přišel na chvíli její manžel, a pak zase odešel. Jeho byť krátká přítomnost výrazně ovlivňovala sdělení narátorky a sama na to vzápětí poukázala:

„N: Takže je celá rodina dohromady, takže se nepobavíš o tom, o čem bys chtěl, že. Tam se bavíš jenom s celou rodinou. Kdežto baby mezi sebou si vykládají trošku o něčem jiném, že, než celá rodinka.

--- zvoní telefon, manžel odchází ---

T: No, teď jsem se chtěla zeptat, proč si myslíš, že je to dobrý, že se sejdou jenom ty ženy. N: Tak ten chlap je rušivý element. Ho nezajímají, co si baby klepou mezi sebou a baby proklepou úplně všechno. (...) to jsou věci, které chlapy nezajímají. No, takže potřebuješ občas jít a prostě vyklepat papulu, jak bych to tak řekla. T: (smích) N: Ne? No. Ten chlap nemusí být všude, ty vole, mám ho za řítou celý den, celý rok, takže jednou za čas... no.“²³⁴

Potřeba sdílení ve společnosti těch, „kteří mi rozumí“, může být velmi silnou motivací pro to udržovat svátek, který původně vznikl právě na soudržnosti žen s potřebou řešit společné problémy. Tento podnět však vede k myšlence aktuálnosti a současné potřeby udržování tohoto svátku ve veřejném životě.

MDŽ vznikl jako připomínka na neuspokojivou situaci žen a byl symbolickým pomocníkem při získávání práv a veřejné podpory k rovnosti žen ve společnosti. Dnes, o více než o století později, toto již není téma, které by bylo „živé“. Většina tehdy deklarovaných nerovností je vyřešených. Je v tom případě i Mezinárodní den žen stále

²³³ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Bělou vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

²³⁴ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Beátou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

aktuální? Má nějaký význam při řešení novodobých problémů žen? Nebo je to jen uměle udržovaná připomínka toho, čeho ženy dosáhly a za to si zaslouží svůj svátek?

„Že bych vyloženě slavila MDŽ, že by ženy měly mít nějaké privilegia, nebo svůj svátek, nebo já nevím... nebo že bych si zakládala na MDŽ, to fakt ne. Pokud chceš mít nějaké privilegia, tak se o to musíš postarat sama hele.“²³⁵

Narátorka generace B poukazuje na to, že svátek aktuální problémy žen stejně nespasí a je to jen o tom, zda si je dokáží vyřešit samy. Jaký je tedy dnešní přínos Mezinárodního dne žen, jaký je jeho smysl a měl by se i nadále slavit? A proč si v dnešní době ženy zaslouží mít svůj svátek? Všechny narátorky napříč generacemi se shodly, že je dobré svátek žen i nadále ve společnosti pěstovat.

„Já si myslím, že by se mělo slavit, protože Mezinárodní den žen je svátek všech žen, a my jsme slavili svátek matek, a kolik je rodin, kde su bezdětní, že? (...) kdo je žena, ta má svátek. A jsem pro. Mělo by se to. A je to jedenkrát za rok, a každá ta žena, já si myslím, za ten rok té práce pro tu rodinu a pro tych všeckych udělá až nad hlavu, že ten jeden den za rok je málo pro nich, jako svátek, že by mohly být na rukách nošeny, což nejsou, že? Což nejsou. (...) Mezinárodní den žen je pro všechny ženy z celého světa, jsem pro. To se mi líbí.“²³⁶

Některé narátorky ten hlavní smysl i nadále vidí v ocenění práce a úsilí ženy, a to především (i když ne pouze) ty z generace A, protože tzv. dvojitá směna stále není překonaná záležitost. Vždy to ale staví na ocenění za práci pro rodinu a poslání ženy jako matky, i když, jak samy opakovaně zdůrazňují, MDŽ je svátek pro všechny ženy, včetně těch bezdětných.

„Jo... no protože žena je přece jenom nositelka dalšího života, takže si myslím, že si to zaslouží, aby se to slavilo a aby to bylo v kalendáři. (...) Ženy mají dělat vlastně všechno a ještě se starat a rodit děti jako jo, a celý život jsou za ně zodpovědné, ať chceš nebo nechceš a myslím si, že ten svátek by měl být aspoň třikrát do roka, (smích). A hlavně by si ho měly slavit ženy.“²³⁷

²³⁵ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Beátou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

²³⁶ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Angelikou vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

²³⁷ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Blankou vedla Klára Daňková, 5. 5. 2019.

S některými narátorkami se rozhovory posunuly až k postavení žen ve společnosti obecně, a s tím souvisejícím postavením mužů společně se zhodnocením aktuálních tendencí společnosti:

„I když se teď mění, jakože spousta mužů zůstává na mateřské dovolené, jo, ženy budují kariéru, vyrovnávají se těm mužům, ale pořád mám ten pocit, že ani jeden chlap se nevyrovnal ženské ještě (...) Já si myslím, že muži by se měli vyrovnávat ženám, (smích). (...) Prostě si myslím, že obě ty strany, ty pohlaví jsou samozřejmě potřeba a to, že by se ženy měly vyrovnávat mužům, si myslím, že je zcela špatně postavené.“²³⁸

I přesto je však v těchto názorech obtížné najít smysl Mezinárodního dne žen – vždyť výše popsaným důvodům stále odpovídá i svátek matek. Uznání ženy v její biologické roli matky, rodičky a s tím související automatický nárůst povinností či zodpovědností, je vskutku nesmírně důležité a občasné poděkování a ocenění je rozhodně na místě. Ale proč by se tedy měl slavit svátek všech žen? Ta klíčová myšlenka, kterou bych zde chtěla rozvinout, již byla naznačena v kapitole 3.2. o svátku matek.

Jak bylo popsáno, svátek matek je postaven na lásce ve vztahu dítě-matka. Několikrát byly položeny a ne zcela zodpovězeny otázky, jak je to vnímáno a přijímáno mezi partnery? Měl by i manžel prokázat manželce úctu vzhledem k tomu, že je matka jejich dětí? Anebo by měla být pozornost tohoto svátku směřována pouze k vlastní matce? Na jejich odpověď přišel vhodný čas právě v této kapitole – o významu a smyslu Mezinárodní den žen, kdy už byly řádně vysvětleny všechny historické okolnosti tohoto svátku a jeho percepce i během různých forem oslav včetně vlastních zkušeností narátorek.

Ze získaných rozhovorů je patrné, že svátek matek není vnímán jako příležitost pro uznání či vzdání úcty ženě v partnerské rovině, čili na úrovni ženy a muže. Historicky k tomuto měl nejbližší právě svátek MDŽ, ale to se vlivem politických událostí vytratilo a s argumenty o zprofanovanosti se ocenění ženy jako takové již nenavrátilo zpět.

„N: Vesměs u těch chlapů převládá názor, že je to komunistický svátek, což není, že. T: Proč si myslíš, že není? N: No protože to byla v Americe revoluce žen, jako,

²³⁸ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Blankou vedla Klára Daňková, 5. 5. 2019.

zrovnoprávnění žen. Takže to s komunismem nemá nic společného, ale oni to strašně rádi tomu připodobňují, aby nemuseli těm ženským něco dávat. To stejné jako Valentýn, ten je americký svátek, takže ten se taky neslaví, že? A co se týče svátek matek, tak vesměs od partnerů nejsme matky, takže se to taky neslaví. Takže se teoreticky neslaví nic.“²³⁹

To téma ocenění ženy ze strany partnera je leitmotivem této práce a zároveň je důležitou součástí zkoumaného příběhu o silné rodinné tradici. Právě tento náš příběh ukazuje, že toto ocenění mezi partnery může mít daleko větší váhu a důležitost, než se na první pohled může zdát. I když jsou v dnešní době ženy emancipované, často si řeší své problémy samy a slaví si i svůj svátek bez mužů, na základě poskytnutých rozhovorů vnímám u žen stále potřebu uznání nejen od svých dětí, ale i ze strany mužů jako rovnocenných partnerů. To ženám žádný jiný svátek než MDŽ nedopřává. Je to svátek, díky kterému by měly ženy slyšet poděkování ve smyslu: „všímám si toho, co děláš a vážím si tě“, a to ať v rovině partnerské, nebo i společenské. Můžeme namítnout, že pro něco takového nepotřebujeme svátek v kalendáři. Odpovědí na to by mohla být analogie s jinými svátky, např. Vánocemi, anebo s příkladem uvedeným o několik podkapitol výše, proč se svátek jako tradice uchoval v rodině narátorek – smysl je právě v tom pevně stanoveném termínu. Díky tomu má každý člen společnosti připomínku toho, že to je ta konkrétní chvíle, kdy by k nějakému poděkování mělo dojít – stejně jako o Vánocích si připomínáme, že to jsou svátky pokoje, rodiny a lásky. Bez konkrétního data by každodennost plynula a spontánní zamyšlení se nad určitým tématem by bylo pouze nahodilou záležitostí.

Tento popsaný smysl a význam Mezinárodního dne žen svou úvahou během rozhovoru podporuje i jedna z narátorek generace B, a dále ho ještě více rozvíjí:

„Tu nejde o to, že by se měly slavit ty ženy, ono je to těžko jo, některý chlap to kvitko té babě nepřinese ani jak je rok dluhy, na narozeniny a potom jéé, když si náhodou někdy vzpomene, tak proč by jí nepřines aspoň ještě na ten svátek žen. Ale jako zase by měl nosit častěji než jenom tak třeba někdy. A zas některé baby si to nezaslouží, proto jsou chudáci chlapi v podezření, že něco provedli, (smích), to nechám na každém. Ale jo, proč ne jako, ne že bych to vyloženě slavila jako svátek žen, ale zase

²³⁹ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Blankou vedla Klára Daňková, 5. 5. 2019.

nemyslím si, proč by nemoh být i svátek mužů. Chlapi by těž mohli mít svátek. Jako, já jsem pro každou špatnost (smích). ²⁴⁰

Svátek žen, který si pravidelně připomínáme díky jeho zakotvení v kalendáři, nám poskytuje možnost k zamyšlení se nad tím, za co bychom měli vyjádřit ženám uznání a úctu, zkrátka za co si jich vážíme. A to ať už jej pojmem ve vztahu muž-žena, anebo se budeme držet myšlenky ženy ženám, ženy společně. V partnerské rovině vidím jeho přidanou hodnotu jako příležitost pro vyjádření pozitivních emocí, vzájemné lásky a poděkování, což jsou nesmírně důležité hodnoty pro každého člověka. Zároveň souhlasím s poslední citovanou úvahou narátorky, že pokud mluvíme o skutečné rovnosti, nemělo by toto ocenění zůstat jednostranné, ale mělo by být vzájemné. Rozměr mezinárodního svátku pomáhá ve společenské rovině otevírat dialog na téma rovnosti a rovnoprávnosti pohlaví, a podporuje pochopení druhé strany, protože, nalijme si čistého vína, témat k řešení je stále spousta, a to jak ze strany žen, tak i ze strany mužů. A právě v dialogu a porozumění vidím já osobně hlavní smysl a význam Mezinárodního dne žen ve společnosti i do budoucna. Proto si dovolím ještě jednou odcitovat úryvek z časopisu *Rovné příležitosti v souvislostech*:

„Je to svátek pro všechny. Je připomenutím toho, co ženské hnutí dokázalo nikoli jen pro ženy samotné, ale pro celou společnost. (...) Oslava MDŽ by tak neměla být pompézní oslavou z dob socialismu ani zahořklým nadáváním na to, jak nerovné postavení ženy mají, ale spíš rozjímáním nad výzvami, kterým společnost stále čelí a které mohou muži i ženy společnými silami řešit. ²⁴¹

²⁴⁰ Osobní archiv autorky práce. Rozhovor s paní Beátou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

²⁴¹ KROBOVÁ, Tereza. *Na MDŽ karafiát: Proč ještě slavit svátek žen, aneb potřebujeme vůbec feminismus?* In: *Rovné příležitosti v souvislostech*. Gender Studies, 2016, č. 1. [online]. Zveřejněno 29. 2. 2016 [cit. 28. 3. 2019].

4 Závěr

Téma Mezinárodního dne žen mě osobně zajímalo už několik let před zpracováním této diplomové práce. Na základě pozitivních zkušeností s jeho oslavami v rodinném kruhu a tedy příkladem dobré praxe jsem se vždycky bránila tomu, aby byl označován jako komunistický a zprofanovaný svátek. Tato jeho nálepka se mi nelíbila, protože hlavní myšlenka a historie tohoto svátku byla mnohem hlubší, než jsou dějiny oslav MDŽ posvěcených komunistickou nomenklaturou v Československu. Proto jsem viděla ve zpracování tohoto tématu příležitost, jak rozkrýt historii tohoto svátku, jeho percepce a také na něj navazující souvislosti do větší hloubky. Doufala jsem, že v rámci výzkumu vývoje toho svátku se mi podaří poodhalit nové skutečnosti nebo pohledy na něj a na jejich základě bylo mým záměrem poukázat, že za tímto svátkem, jako za většinou událostí historie, se skrývá mnohem komplikovanější příběh, a pomyslnou nálepku tak pomoci strhnout.

Možnost, jak dát převážně plochému vnímání tohoto svátku plastičtější podobu, nabízí právě orální historie, která dává hlas jednotlivcům a umožňuje nahlédnout na významné události z nového úhlu pohledu. A tak tato práce poskytla prostor pro malé příběhy na pozadí velkých dějin, tentokrát vymezené konkrétním společenským rituálem – svátkem Mezinárodního dne žen a jeho oslavami. Tyto nové pohledy z pozice jednotlivců jsou zpracovány nejprve v kapitole číslo 2, kde jsou písemné historické prameny doplněny postřehy ze záznamů orálněhistorických rozhovorů Digitálních sbírek COH ÚSD AV ČR, a pak především v kapitole s číslem 3, která je dedikovaná výstupům a interpretaci mého vlastního kvalitativního výzkumu.

Svým širokým dopadem určitě nabízí téma tohoto svátku daleko větší prostor pro výzkum, ale vzhledem k omezeným možnostem kvalifikační práce byl fokus bádání zúžen v cílové skupině na jednu rodinu, která ochotně poskytla své vzpomínky, zkušenosti a postoje pro kvalitativní uchopení tématu jejíma očima. Ačkoliv výzkum s vlastní rodinou – z pozice „insidera“ – nebyl snadný, spatřuji v jeho výsledcích mimo zjištěné skutečnosti i pro mne důležitý osobní přínos, kterým je nový vhled do rodinné historie a lepší porozumění svým předkům. Je to právě ta přidaná hodnota příběhů, která podporuje rodinnou paměť a díky jejich zachycení se domnívám, že má tato práce mimo jiné aspiraci stát se konkrétním artefaktem v rodinném archivu a pomůže tak lépe uchovat rodinnou paměť i do budoucna.

Mým původním předpokladem bylo, že práce zachytí rozdíly ve vnímání svátku žen napříč generacemi, a že také ukáže proměnu vnímání tohoto svátku v průběhu času. K mému překvapení však nic takového na povrch nevyplývalo. Mezi postoji jednotlivých generací k tomuto svátku žádné výrazné rozdíly zachyceny nebyly a rovněž oproti mému očekávání nebyla zdůrazněna žádná proměna vnímání tohoto svátku v čase (například vlivem historických milníků, jako byl rok 1989). Naopak byl ale odkryt příběh žen jedné konkrétní rodiny, pro kterou není 8. březen jen obyčejným dnem v kalendáři. Díky rozhovorům s nimi byla zachycena proměna motivace těchto žen k tomu, aby si svůj svátek slavily pravidelně v průběhu několika desetiletí a zároveň byl poodhalen vývoj hodnot, na kterých byla tato rodinná tradice založena a dále udržována.

Tento výzkum dále poukázal na důvody duality svátků – svátku matek a svátek žen – díky rozkrytí jejich podstaty, a tím napomohl jejich porozumění daleko více, než jsem původně při přípravě projektu předpokládala. Asi největším přínosem pro pochopení jejich významu je analýza hodnot, na kterých oba svátky stojí. Zároveň tato analýza poukázala na hodnotu, kterou může i do budoucna společnosti přinášet mnohými zatracovaný svátek Mezinárodního dne žen. Toto považuji za nejhlubší přínos této práce, který je zároveň vhodným podnětem pro zamyšlení nad budoucím významem obou těchto svátků.

5 Použité prameny a literatura

Rozhovory

Osobní archiv autorky práce:

Rozhovor s paní Antonií vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

Rozhovor s paní Angelikou vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

Rozhovor s paní Anežkou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

Rozhovor s paní Bělou vedla Klára Daňková, 1. 5. 2019.

Rozhovor s paní Beátou vedla Klára Daňková, 30. 4. 2019.

Rozhovor s paní Blankou vedla Klára Daňková, 5. 5. 2019.

Deník autorky práce. Telefonický rozhovor s paní Antonií vedla Klára Daňková, 2. 5. 2019.

Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR, v. v. i., sbírka Rozhovory:

Rozhovor s Ladislavem Hejným, vedl Pavel Mücke, 7.9. 2007.

Rozhovor s dr. Liborem Blažkem vedla Jana Nosková a Radana Černá, 9. 8. 2007.

Rozhovor s Alenou Růžičkovou vedl Miroslav Vaněk, 25. 8. 2007.

Rozhovor s Karlem Kozákem vedla Patricie Kubáčková, 14. 8. 2007.

Rozhovor s Janou Janouškovou vedla Jana Nosková, 23. 8. 2007.

Rozhovor s Ludmilou Novotnou vedla Jana Nosková, 19. 8. 2006.

Rozhovor s Eliškou Proškovou vedla Jitka Svobodová, 29. 3. 2007.

Rozhovor s Milenou Flodrovou vedla Jana Nosková, 27. 3. 2007.

Rozhovor s Františkem Lukešem vedla Jana Nosková, 22. 2. 2007.

Rozhovor s Pavlem Mörtem vedl Jiří Petráš, 28. února 2008.

Rozhovor s Milanem Duckem vedla Patricie Kubáčková, 23. srpna 2007.

Rozhovor s panem docentem Ivo Samcem vedl Jiří Petráš, 11. února 2008.

Rozhovor s Václavem Vejskalem vedl Miroslav Vaněk, 18. srpna 2007.

Rozhovor s X. Y. vedla Jana Nosková, 15.8. 2006.

Rozhovor s Vilmou Novotnou vedl Pavel Mücke, 5. srpna 2007.

Rozhovor s Vladimírem Peterkou vedla Jitka Svobodová, 15. října 2007.

Rozhovor se Zdeňkou Knittelovou vedl Miroslav Vaněk, 9. srpna 2007.

Rozhovor s panem Josefem Dvořákem vedl Zdeněk Doskočil, 7. října 2007.

Primární prameny

Mezinárodní Den Žen čs. sociální demokracie I. pražského kraje: mír, práci, chléb, zdravé děti republice: 7. březen 1947. [V Praze]: I. pražský kraj československé sociální demokracie, 1947. 11 s.

Mezinárodní den žen 1950: Osnova referátu. Praha: Min. inf. a osv. 1. a 3. odb., 1950. 32 s. Hovory k lidu; sv. 17.

BREJCHOVÁ, Jiřina. 50 let veliké cesty. 1. vyd. Praha: SNPL, 1960. 187, [1] s.

POKORNÁ, Helena, ed. a ČEPOVÁ, Lenka, ed. *K Mezinárodnímu roku ženy a Mezinárodnímu dni žen: [sborník]*. Blansko: Okresní knihovna, 1975. [36] s.

STUHLÝ, Hynek, ed. *Dny radosti: pomocné texty pro pořádání vzpomínkových akcí u příležitosti významných dnů školního roku: [určeno učitelům]*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959. 247, [1] s.

Digitální archiv časopisů ÚČL AV ČR, v. v. i. (<http://archiv.ucl.cas.cz/>):

President republiky o úkolech Československého svazu žen. Rudé právo: ústřední orgán Komunistické strany Československa, 1950, roč. 30, č. 57, 8. březen, s. 1.

Vysoké ocenění úsilí a obětavosti našich žen. Rudé právo: ústřední orgán Komunistické strany Československa, 1975, roč. 55, č. 57, 8. březen, s. 1-2.

Sekundární prameny a literatura

FRANC, Martin a KNAPÍK, Jiří. „Na člověka najíždíme další čtvrtletí“. *Volný čas v českých zemích v letech 1948–1956.* In: Soudobé dějiny Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2010, č. 4, s. 613-640.

HLAVÁČKOVÁ, Konstantina. *Móda za železnou oponou: společnost, oděvy a lidé v Československu 1948-1989.* První vydání. Praha: Grada Publishing, 2016. 287 stran. ISBN 978-80-247-5833-6.

JEŽEK, Alexandr. *Klára Zetkinová*. 1. vyd. Praha: Horizont, 1977. 133, [1] s. Medailóny nakl. Horizont; Sv. 18.

KNAPÍK, Jiří a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2011. 2 sv. Šťastné zítřky; sv. 5. ISBN 978-80-200-2019-2.

KOURA, Petr a KOUROVÁ, Pavlína. *České Vánoce: od vzniku republiky do sametové revoluce*. 1. vyd. Praha: Máj, 2010. 356 s., [24] s. obr. příl. ISBN 978-80-7363-252-6.

MICHÁLKOVÁ, Věra. *Nová práce z oblasti lašských nářečí*. In: Naše řeč, ročník 37 (1954), číslo 7-8, s. 231-235. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4377>

OLŠÁKOVÁ, Doubravka. *Pohyblivé svátky*. In: Dějiny a současnost, Praha: Lidové noviny, 2008, č. 8, s. 34. ISSN 0418-5129.

PRUŠA, Jiří. *Abeceda reálného socialismu*. Vyd. 1. [Praha]: Avia Consultants, 2011. 678 s. ISBN 978-80-260-0686-2.

ROUBAL, Petr. *Československé spartakiády*. Vydání 1. Praha: Academia, 2016. 405 stran, xiv stran obrazových příloh. Šťastné zítřky; sv. 22. ISBN 978-80-200-2537-1.

ŠUBRT, Jiří a PREIFEROVÁ, Štěpánka: *Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání. Historická sociologie – časopis pro historické sociální vědy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2010, č. 1, s. 9–30. ISSN 1804-0616. E-ISSN 2336-3525. Dostupné z: https://www.cupress.cuni.cz/ink2_stat/dload.jsp?prezMat=97202

ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila a SOBOTKOVÁ, Irena. *Rodina a její paměť v nás ve světle třígeneračních vyprávění*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2018. 318 stran. ISBN 978-80-7553-638-9.

VANĚK, Miroslav, ed. *Obyčejní lidé--?!: pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Praha: Academia, 2009. 3 sv. Historie. ISBN 978-80-200-1791-8.

VANĚK, Miroslav a MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. 326 stran. Orální historie a soudobé dějiny. ISBN 978-80-246-2931-5.

WELZER, Harald, MOLLER, Sabine a TSCHUGGNALL, Karoline. „*Můj děda nebyl nácek*“: *nacismus a holocaust v rodinné paměti*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2010. 207 s. Historické myšlení; sv. 51 Totalitarismus a šoa; sv. 12. ISBN 978-80-257-0228-4.

YOW, Valerie Raleigh. *Recording oral history: a practical guide for social scientists*. Thousand Oaks: Sage, ©1994. xi, 284 s. ISBN 0-8039-5579-0.

Internetové zdroje

ADAMUSOVÁ, Marcela a SMIGGELS KAVKOVÁ, Jana. *Kdo vymyslel Den matek aneb za vším hledej feministku*. In: ihned.cz [online]. Zveřejněno 6. 5. 2016 [cit. 22. 4. 2019]. Dostupné z: <https://ihned.cz/c1-65281400-kdo-vymyslel-den-matek-aneb-za-vsím-hledej-feministku>

KNITL, Martin. *Kouzlo prajzštiny*. In: dvojka.rozhlas.cz [online]. Zveřejněno 17. 8. 2015, [cit. 9. 5. 2019]. Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/martin-knidl-kouzlo-prajzstiny-7489262>

KROBOVÁ, Tereza. *Na MDŽ karafiát: Proč ještě slavit svátek žen, aneb potřebujeme vůbec feminismus?* In: Rovné příležitosti v souvislostech. Gender Studies, 2016, č. 1. [online]. Zveřejněno 29. 2. 2016 [cit. 28. 3. 2019]. Dostupné z: <https://zpravodaj.genderstudies.cz/cz/clanek/na-mdz-karafiat-proc-jeste-slavit-svatek-zen-aneb-potrebujeme-vubec-feminismus>

Post Bellum, o.p.s. *Průzkum: Češi touží znát svou rodinnou historii, většina pro to však nic nedělá* [online]. © 2019 Post Bellum. Zveřejněno 27. 12. 2016. [cit. 22. 4. 2019]. Dostupné z: <https://www.postbellum.cz/2016/12/pruzkum-cesi-touzi-znat-svou-rodinnou-historii-vetsina-proto-vsak-nic-nedela/>.

UNITED NATIONS. *International Women's Day, 8 March*. [online] United Nations: © 2019 [cit. 28. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.un.org/en/events/womensday/history.shtml>

Kvalifikační práce

KOLÁČKOVÁ, Terezie. *Pro šťastný a spokojený život? Mezinárodní den žen, první den školního roku a Závody míru v období normalizace jako příklady ideologické praxe*. Diplomová práce. Praha, 2015. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Ústav hospodářských a sociálních dějin.

POČÁROVSKÁ, Petra. *Československý svaz žen v letech 1965-1975*. Diplomová práce. Praha, 2017. Univerzita Karlova v Praze. Pedagogická fakulta.

POLZOVÁ, Alžběta. *Mýtus a realita: žena za socialismu*. Bakalářská práce. Praha, 2008. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta humanitních studií.

SOBOTKOVÁ, Jitka. *Komunistické slavnosti v Československu v letech 1948-1989*. Disertační práce. Olomouc, 2011. Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. Katedra historie.

ŠIMÍČKOVÁ, Simona. *Vytváření minulosti: svátky, významné dny a sociální paměť*. Bakalářská práce. Brno, 2008. Masarykova univerzita v Brně. Fakulta sociálních studií. Katedra sociologie.